

A gyermekkori tuberkulózis.

Írta s az 1910. decemberi nyilvános gyermektanulmányi értekezleten előadta **Preisich Kornél dr.** főorvos, egyetemi m. tanár Budapesten.

Ezen cím, a gyermekkori tuberkulózis, óriási keretet jelent, melyből célszerű volna triptichont alkotni, a rajzolandó kép könnyebb áttekinthetése céljából, és mindegyik résznek tanulmányozására 1—1 órát szentelni; de az idő drága és Önök rendes hivatásuk keretén túl sok irány-óhajtják bővíteni ismereteiket s így belátom, hogy egy kérdésükre az adandó válasznak nem szabad túlságosan terjedelmesnek lenni, csak úgy segíthetek ez alkalommal a dolgon, hogy a kép keretét szűkebbre vonom és az Önök szempontjából legfontosabbaknak megrajzolására szorítkozom.

Midőn a gyermekkori tuberkulózis iránt érdeklőnek feltehetem, hogy nem kívánják megtudni többé azt, hogy mi a tuberkulózis és hogy mi az előidézője. Csak a kegyeletnek óhajtok eleget tenni, amikor felemlítem, hogy *Koch Róbertnek* egyik elévülhetlen érdeme a tuberkulózis bacillusának a felfedezése.

Önöket az érdeкли most, hogy mikor és hogyan, mily módokon és utakon lesz a gyermek tuberkulózussá; laikus fel tudja-e ismerni a tuberkulózist; elkerülhető-e, és ha igen, miként kerülhető el gyermekeknek tuberkulózissal való fertőződése? Kivánnák megtudni továbbá azt, hogy gyógyítható-e és gyógyul-e a gyermekek tuberkulózisa? A felvetett kérdéseket ezen sorrendben fogom megválaszolni.

I.

Mikor lesz a gyermek tuberkulózussá? Ezen kérdés tisztázásához tudnunk kell, hogy a gyermekkort három szakaszra szoktuk osztani: az első a csecsemőkor, mely a születéstől a

Érkezett: 1911. év ... hó 10. n.
Leltári szám 18883
Csoport. szám 1111/596

fogzás kezdetéig tart; a második, a tulajdonképeni gyermekkor, mely az ötödik-hatodik életévig terjed; a harmadik a későbbi gyermekkor, vagy az iskoláztatás kora, mely az említett határtól a fanosodás idejéig, mintegy a 12—14-ik évig tart. A csecsemőkort a méhen belüli élet előzi meg, és erre is tekintettel kell lennünk, amikor a gyermekkori tuberkulózis keletkezéséről akarunk beszélni. Még nem régen az volt úgyszólván az általánosan elfogadott fölfogás, hogy a tuberkulózis a szülőktől, tehát apától vagy anyától, vagy mindkettőtől átörökölt betegség, csirái tehát meglennének a szervezetben már a méhen belüli életben és a betegség vagy már ekkor, vagy a méhen kívüli élet valamelyik szakában fejlődik ki. Ma már kevesen hiszik, hogy a tuberkulózissal való fertőzésnek ez lenne a rendes módja. A vizsgálatok sok megbízható helyről azt igazolták, hogy tuberkulózis apa által termékenyített egészséges anya petéjéből egészséges magzat fejlődik, az apa tuberkulózisa közvetlenül a magzat szervezetébe átmenni nem szokott, az apa tuberkulózisa tehát ilyen módon tovább nem öröklődik. Bebizonyosodott továbbá, hogy tuberkulózis anya szülöttje is rendszerint tuberkulózistól mentes, csak igen ritkán történik, hogy tuberkulózis elváltozásokat lelünk már az újszülöttben úgy, hogy a betegség kezdetét a méhen belüli élet idejére kellene visszavezetnünk. Ez csak olyankor szokott megtörténni, amikor az anya előrehaladott tuberkulózisban szenved, amikor az anyaméh szövete és ezzel együtt a méhlepény is, melyen át a magzat méhen belüli táplálása történik, szintén tuberkulózis. Olyankor, amikor az anyaméh és a méhlepény ép, legyen bár az anya tuberkulózis, a magzat rendszerint egészséges. Az utóbbi viszonyok forognak fenn a termékenyülő tuberkulózis anyák zöménél.

A magzatnak illetve újszülöttnek egészséges, tuberkulózistól mentes volta mellett szól sok ezer számra menő olyan vizsgálat, mellyel manapság a tuberkulózissal való fertőződtséget biztonsággal megállapítani tudjuk, de emellett szólnak embereken és állatokon tett olyan tapasztalatok, melyek szerint tuberkulózis anyák gyermekei és tuberkulózis tehének borjai egészségesek maradnak, ha tuberkulózis környezetükből, egészséges, tuberkulózistól mentes helyre különítették el. Hogy a tuberkulózis ritkán veleszületett betegség, azt végül az is

bizonyítja, hogy csecsemőknél aránytalanul ritkább a tuberkulózis, mint a további gyermekkorban. A gyermekkorban, azt lehet mondani, hogy az évek számával arányosan szaporodik, oly annyira, hogy a proletariátus gyermekei, mire a 12—14 életévet eléri, már 70—90%-ban tuberkulózusak. Ez méhen belüli fertőzéssel csak úgy volna magyarázható, hogy az örökölt bacillusok annyi esztendeig tétlenül időznek a szervezetben és ezenközben el nem pusztulnak. Említettem, hogy ily fertőződöttség ellen szólnak erre irányuló, teljesen megbízható vizsgálati módszerrel elért eredmények. Mondhatjuk tehát, hogy a tuberkulózis csak kivételesen a méhen belül örökölt betegség.

Ámde ok nélkül mégsem támadhatott azon fölfogás, hogy a tuberkulózis szülőről gyermekére száll. Az ok hamar fellelhető. Ha ma körülnézünk, azt látjuk, hogy a tuberkulózis áldozatait főképen bizonyos családokban szedi, azt látjuk, hogy a tuberkulózis igen gyakran úgynevezett családi betegség és nemzedékről-nemzedékre száll. Amikor bebizonyosodott az, hogy a betegség nem öröklődik a csirában bacillusok átjutásával, akkor a dolog magyarázatát úgy akarták adni, hogy elengedték a tuberkulózis bacillusoknak átjutását a magzatba, de viszont azt vették fel, hogy a tuberkulózus anya vérével olyan méreganyagok mennek át a méhenbelüli magzatba, mely méreganyagokat az anyában a tuberkulózis bacillusok termelik. Ezen mérgek okozzák azután az újszülöttnben, még inkább a gyermekkorban azon jelenségeket, amelyekkel felruházott egyéneket úgy szoktunk tekinteni, mint akik tuberkulózisra hajlamosak. Ezen jelenségek: halaványság, rossz tápláltság, vékony, áttűnő bőr, melyet szokatlan helyeken, vállakon, hátközepén hosszabb szőrzet fed; hosszú pillaszőrök, szőke hajzat, a test gyors hossz-növekedése és hosszú, keskeny mellkas. Hangsúlyozom, hogy nem egy ilyen tünet adja a nevezett állapot karakterisztikumát, hanem sok tünetnek együttes jelenléte.

Azon fölfogásnak azonban, hogy a felsorolt tünetek veleszületett módon örökölt tuberkulózis méregnek lennének következményei, egy nagy hibája van, az t. i., hogy ezen tüneteket a legritkábban találjuk meg az újszülöttnél, vagy a fiatal csecsemőnél, már pedig örökölt méreganyagról lévén szó, melyet ezen szervezetben nem létező bacillusok termel-

tek, tehát a méhen kívüli életben már nem is szaporodik, hanem fogy, nem lehet eléggé plauzibilis, hogy ezen méreg mégis a későbbi gyermekkorban fejti ki hatását és nem akkor, amikor friss állapotban és legnagyobb mennyiségben van a szervezetben. Ismétlem, hogy orvosoknak mindennapi tapasztalata azt mutatja, hogy tuberkulózis szülők újszülöttei legtöbbször semmiben sem térnek el más egészséges újszülöttektől, rajtuk semmi olyan jelenséget észlelni nem lehet, melyből tuberkulózis anyagok örököltségét lehetne megállapítani, és miként már említettem, a tapasztalatok azt is bizonyítják, hogy az ilyen gyermekek, ha egészséges helyre jutnak, ahol tuberkulózissal való fertőzés veszélye fenn nem forog, akkor egészségesek maradnak és nem fejlődnek ki rajtuk azon jelenségek sem, melyeknek összesége a tuberkulózis predispozíció képét adja.

Még se tévesszük szem elől azt, hogy külsőleg felismerhető jelenségek nélkül létezik egy bizonyos hajlamosság arra, hogy valakin könnyebben fogjon a tuberkulózis bacillus, mint máson ugyanazon külső körülmények mellett. Az ilyen hajlamosság talán nagyobb olyan gyermekekben, kik tuberkulózis szülőktől származnak, de ezen hajlamosság idővel, tartósan kedvező életviszonyok mellett elmulhat; viszont nem tuberkulózis szülők gyermekeinél is meg lehet, vagy ha születéstől fogva nem volt is meg, kifejlődhet bizonyos külső káros behatások következtében.

Megtanultuk tehát és jegyezzük meg, hogy tuberkulózis szülők gyermekei rendszerint egészségesek születésükkor és tuberkulózistól mentesek is maradnak, ha őket tuberkulózis bacillussal való fertőzés lehetőségétől óvni tudjuk. Ha ez így van, akkor el kell fogadnunk azon tételt, hogy *a tuberkulózis rendszerint a méhen kívüli életben szerzett betegség*. Hogy mégis oly gyakran látjuk mint családi betegséget, mely generációkon keresztül folytatódik, egyszerűen onnan van, hogy a családban élő tuberkulózis egyén környezetét tartósan fertőzi.

II.

Nézzük most már, *mikor és miként szerzi a gyermek a tuberkulózist?* Mielőtt ennek fejtegetésébe bocsájtkoznám, egy kis kitérést kell tennem, mert el kell mondanom, hogy mi

rendszerint a fertőző anyag. Azt tudjuk, hogy a tuberkulózis bacillusa növényi parazita, m. p. obligát parazita, tehát olyan, mely a szabad természetben önállóan nem fejlődik, csak mesterségesen tudjuk tisztára kitenyészteni, különben mindig valamihez kötve létezik, első sorban kötve van azon anyaghoz, melyben, vagy amelyen tenyésztett; a gyakorlati életben tehát kötve van a beteg szervezet sejtjeihez és váladékaihoz, ezekkel együtt jut a külvilágba, köpetben vagy genyben, váladékokban vagy ürülékekben. Szervezeten kívül, porhoz, piszokhoz kötve jut egyik helyről a másikra. A levegő csak ily módon tartalmazhatja és csak addig marad a levegőben, míg a légáram elég ahhoz, hogy a porszemecskét fentartsa, azután igen hamar leülepedik. Eredő helyéről tehát egyszerre sem nagy távolságba, sem nagy magasságba a bacillus el nem jut, ezen távolságok méterek egyszerű számaival fejezhetőek ki. Emellett egy fontos tényező szerepel akkor, amikor az eredeti vivőanyag (köpet, vagy geny stb.) szétporlása útján jut a bacillus a légkörbe és ez az, hogy a bacillusok gyérülnek számról nézve, viszonyítva azon területhez, melyben most helyet foglalnak. Még egy fontos tényező érvényesül, az, hogy a vivőanyag többnyire száradás miatt válik porrá és hogy a porrá válás után még inkább hat a száradás, ez pedig a bakteriumoknak, így a tuberkulózis bacillusnak is egyik legnagyobb ellensége, életképességét lényegesen csökkenti, sőt megszüntetni is képes. Az elmondottakból az következik, hogy a beteg szervezetből éppen kiküszöbölt bacillusok a legveszedelmesebbek az emberre és hogy a levegő káros voltától legfeljebb csak ott kell tartanunk, ahol az igen poros és piszkos.

A tüdőbeteg ember nemcsak köpettel, egyszerre nagy tömegekben és nagy tömegű vivőanyaghoz (genyes nyákhoz és nyálhoz) kötve üríti a bacillusokat és közvetlen nem is ilyen módon veszélyezteti rendszerint környezetét, hanem miként *Flügge* kimutatta, az ember szájából beszéde közben igen nagy számmal jutnak láthatlan nyálcseppecskék a levegőbe, ezekhez kötve jutnak a tuberkulózis bacillusok tüdőbeteg embernél az őt körülvevő légrétegbe. *Grancher* párizsi elhalt nagynevű gyermekorvos mutatta ki, hogy köhögéssel, tüsszögéssel kilökött bakteriumok alig jutnak el két méternyi távolságba, azonban ezen körön belül a beteget környező

levegőt károsnak kell minősítenünk, m. p. annál inkább, minél közelebb jutunk a beteghez.

Ezen kitérés után figyeljük meg a csecsemőt, ki tuberkulózis anyától egészségesen született. Akár maga az anya szoptatja gyermekét, akár más, rendszeren mégis sokat foglalkozik vele, dédelgeti, becézgeti; a gyermek sokat van és így sokat lélegzik éppen azon légrétegben, melyet tuberkulózis egyénnél mint legveszedelmesebbet ismertünk meg; minduntalan juthatnak bacillusok az orrába és szájába, belégzi és lenyeli őket, végeredményben igen hamar mutatkozik is ennek a nagytömegű infekciónak a káros következménye, a csecsemő tuberkulózussá lesz és tuberkulózisa egyformán gyorsan teszi beteggé mirigyeit, tüdejét és bélhuzamát. Minél fiatalabb a csecsemő, aki ily veszedelmes viszonyok közé jut, annál gyorsabban és annál biztosabban válik reá nézve végzetessé a tuberkulózis.

Miként esetlegesen saját beteg anyjától, úgy fertőződhet a csecsemő bármelyik beteg családtag részéről, vagy dajkájától. Ha valahol fiatal csecsemő tuberkulózussá lesz, úgy környezetében a tuberkulózis egyént, ki őt fertőzte, gondos utánjárással fel lehet fedezni. A tuberkulózis a csecsemőkori, miként már említettem, jóval ritkább megbetegedés, mint a további gyermekkorban, de a tuberkulózis okozta halandóság a csecsemőkori a legnagyobb. Ha fiatal csecsemő tuberkulózussá lesz, ezen betegség reá nézve az első fél évben csaknem biztosan halálos; minél későbbben történik a fertőződése, annál jobbak kilátásai arra, hogy életben marad. Ezen tény egyrészt a fertőzésnek említett nagy tömegű voltában leli magyarázatát, másrészt abban, hogy a fiatal csecsemő ellentálló képessége még csekély fokú, szervezete még nem volt alkalma és ideje arra, hogy bakterialis támadások és méreganyagokkal szemben kifejtendő ellentállásra magát begyakorolja.

Csecsemőnek tuberkulózissal való fertőzése az elmondott módnál még jóval intenzívebben történik akkor, ha nyílt tüdőtuberkulózisban¹⁾ szenvedő anya, dajka, dada vagy más gondozója sokat csókolja a gyermeket, vagy ha meg-

¹⁾ Nyílt tuberkulózis folyamatnak nevezzük azt, mely nincs teljesen eltokolva, hanem váladékai a külvilágba juthatnak.

történik az, amit itt-ott még látni lehet, hogy az elválasztásban levő gyermek előre megrágott ételt kap, vagy ami gyakoribb, hogy a babának nyújtandó meleg ételt fuvással hűtik és megkóstolják.

A növekedő mászó, majd járó gyermekre nézve érvényben maradnak a fertőzésnek imént elmondott módjai, de állandóságukból veszítenek, mert a gyermek környezetének folytonos gondozása alól mindinkább felszabadul, azonban érvényesülnek újabb fertőzések amiatt, hogy a gyermek a környezetében lévő tárgyakat érinti és azoknak szennyét nedves ujjaival szájába viszi. Most válik veszedelmessé a gyermekre nézve az a bakteriumtömeg, mely a beteg köpetével vagy egyéb váladékaival jutott a padlóra vagy egyéb nyílt helyre. Erről a bakteriumtömegről mondtam, hogy beszáradás és szétporladás miatt távolabb eső helyekre is eljut, de hatóképessége a beszáradás fokával és az elosztódás arányában csökken. A bacillusok meglelhetők ott is, ahol különben egészséges emberek élnek. A tuberkulózis bacillusnak nagy elterjedtségéről és a fertőzés lehetőségének mikéntjéről tanuskodnak azon vizsgálati eredmények, melyekhez évekkel ezelőtt *Schütz* dr. barátommal együtt jutottam. Tél idején, mikor a gyermekek sokat tartózkodnak a szobában, 66, $\frac{1}{2}$ —2 éves gyermeknek körömalatti piszkát vizsgáltuk meg és 14 esetben találtunk ezen piszokban tuberkulózis bacillust, legtöbbször oly családok gyermekeinél is, amely családokban tuberkulózus beteg egyént felfedezni nem tudtunk.

Mondtam, hogy a csecsemő, különösen a fiatalabbja, ha alkalma van arra, hogy fertőződjön, mert gondozója nyílt tuberkulózisban szenved, ez a fertőzés a bacillusoknak nagy tömegével történik, a gyermek gyorsan kap általános tuberkulózist és hamar esik ennek áldozatául, talán azért is, mert ellentálló képessége még igen csekély. A csecsemőkoron túl, körülbelül az iskoláztatás idejéig, a gyermekeknél a tuberkulózisnak rendszerint egy másik formája szokott kifejlődni, egyes mirigyek vagy csontok, vagy mindkettő lesznek tuberkulózusakká, a betegség lassú, évekig elhúzódó lefolyást vesz, ezalatt a gyógyulás akárhányszor bekövetkezik, máskor némely közbeeső ártalmak következtében az addig körülírt tuberkulózus folyamatból általános tuberkulózis fejlődik ki és halált okoz. A tuberkulózisnak enyhébb alakjával találkozunk tehát,

mely mint mondtam előszeretettel lokalizálódik mirigyekre vagy csontokra, a tüdőt nem igen bántja.

A tuberkulózisnak ezen, a tulajdonképeni gyermekkorra jellemző enyhébb formájának magyarázatával sokat foglalkoztak. A tuberkulózisnak ezen formája okozta, hogy elsőrangú tudósok azt következtették, hogy az emberi tuberkulózis eredetére nézve kétféle: az egyik az emberről való fertőzés után származnék, főképen mint tüdőtuberkulózis nyilvánulna és súlyosabb; a másik a szarvasmarha tuberkulózisából menne át az emberre és okozná az említett enyhébb megbetegedést. Ezen utóbbi főképen gyermekeken lévén észlelhető, magyarázatára a tehéntejnek ártalmas voltát vették fel. Kezdetben, amikor ezen magyarázat felmerült, igen tetszett és sokan elfogadták, de voltak, akik kétségbeesettek és ma ott vagyunk, hogy az állati tuberkulózis ártalmas voltát emberre elfogadjuk ugyan, de gyérnek mondjuk, mert a gyermekkori tuberkulózisnak említett formája igen gyakori ott is, ahol a tehéntejet és ennek termékeit nem használják vagy ahol mindig forralt tehéntejet használnak és a tuberkulózisnak ezen formája nem gyérült ott sem, ahol tuberkulózus tehének tejt a használatból kiküszöbölték.

A gyermekkori csont- és mirigy-tuberkulózis keletkezésének megértéséhez más magyarázatot kell tehát találnunk és ezt meg is leljük, ha számba vesszük a fertőzésnek módjait és azt, hogy a gyermeknek az ellentálló képessége a tuberkulózissal szemben évről-évre fokozódik. A fertőzés módját illetőleg mondtam, hogy a bekebelezett, vagy belélegzett piszokkal, egyrészt pusztulóban levő tuberkulózis bacillusok jutnak a szervezetbe, másrészt többé-kevésbé diluálódott is a fertőző anyag. Már pedig állatkísérletileg is bebizonyított tény, hogy a bacillusok igen csekély számmal körülirt, azaz nem általános, lokális betegséget lehet előidézni, mely mint ilyen is folyik le. Ezen kedvezőbb föltételekhez járul hozzá, hogy az ellentálló képesség a gyermek korával fokozódik.

A gyermekkornak további szakában, mely éles határ nélkül az *iskoláztatás éveivel* kezdődik, a tuberkulózisnak ismét súlyosabb fajtájával, a tüdőtuberkulózissal szoktunk gyakrabban találkozni, ez részint az előző gyermekkorban szerzett enyhébb tuberkulózisból fejlődik, vagy pedig, mint

ilyen most kezdődik, amit a fertőzés módjainak újból való megváltozása idéz elő főképen; másrészt talán az is, hogy most a *tüdő* mutat bizonyos hajlamot a megbetegedésre, míg az előző korszakaszban a csontok és mirigyek mutatták ezt a hajlamosságot. Az egyes szerveknek ily módon változó hajlamossága fejlődésük gyorsaságával kapcsolható össze. A fertőzés módjában annyiban áll be változás, hogy elesik a sok piszoknak a szájba vitele és elnyelése, helyébe rosszul szellőztetett, sokszor túlsufolt helyiségekben, iskolatermekben, műhelyekben való huzamos tartózkodás stb. lép, ahol belégzéssel jutnak a bacillusok sokszor közvetlen a *tüdőbe*. Orvosok és tanárok ma is sokat panaszkodnak még az iskolatermek túlsufoltsága és rossz szellőztetése miatt. Mindkét tényező sok-sok veszedelmet rejt, többek között a tuberkulózissal való fertőzés lehetőségét lényegesen fokozza. Az említett korú gyermekek tuberkulózisa megegyezik már a felnőttek tuberkulózisával.

Az ember szerencsés módon természetől fogva nagy mértékben tud küzdeni a tuberkulózis fertőzés ártalmai ellen. Nem lehet ismeretlen Önök előtt azon tény, hogy különböző állatfajok egy ugyanazon fertőző anyaggal szemben igen különböző fogékonytságot tanúsítanak. Tuberkulózissal szemben például igen fogékony a tengeri malac; kevésbé fogékony a házi nyul, még kevésbé a kutya, míg a kecske és a szamár úgyszólván immunusok ugyanazon tuberkulózissal szemben. Az ember, miként említettem, bár az életkorral és külső körülmények behatása alatt némiképen ingadozó, de általában jelentékeny ellentálló képességet fejt ki és ennek köszönhető, hogy bár csaknem minden ember többszörösen is fertőződik az élet folyamán tuberkulózis bacillusokkal, mert a tuberkulózis ez idő szerint annyira el van terjedve, hogy ezt elkerülni alig lehet, mégis az embereknek csak egy bizonyos százaléka lesz tényleg beteggé és ezen betegeknek is egy bizonyos hányada meggyógyul. Nálunk az összes elhaltaknak mintegy 40%-ánál állapítható meg szabad szemmel a tuberkulózis, a többi 60% sem kerülte el a tuberkulózissal való fertőzést, de ezen fertőzéssel mindenkor győzedelmesen tudott megküzdeni. Az ember ellentálló képességének ingadozásai, az általános egészségi állapotnak bizonyos változásaival függenek össze, az általános hygieniás

viszonyok befolyása alatt állanak tehát, melyek között az ember él s így az ellentálló képességet legfőképen a *tiszta levegővel való ellátás módja, a táplálkozás minősége befolyásolják és lényeges szerepet játszanak bizonyos betegségek*; így biztosan tudjuk, hogy a gyermekeknek ellentálló képességét a tuberkulózissal szemben egy bizonyos időtartamra csaknem felfüggeszti a kanyaró és csökkenti a számarköhögés és az influenza.

III.

Azt szeretnék Önök most már megtudni, *hogy valamely gyermeknek tuberkulózis volt-e miről ismerhető fel?* Ezen kíváncsiságuk kielégítésére hosszas orvosi fejtegetésekbe kellene bocsájtkoznom, végeredményben be kellene ismernem, hogy a kezdődő tuberkulózis folyamatot mélyebben fekvő mirigyekben vagy a tüdőben, csak igen gondos orvosi vizsgálattal és kritikával, néha talán még a Röntgen-sugarakat is segítségül véve, lehet megállapítani vagy így is csak gyanuba fogni. Van azonban újabbán oly vizsgálati eljárásunk, mellyel csaknem biztosan meg tudjuk mondani, hogy valamely egyén szenvedett-e tuberkulózis fertőzést vagy nem? Ezen eljárás a *Koch-féle tuberkulin*-nak bizonyos igen egyszerű módokon való, de óvatos alkalmazásában áll. Ezen eljárással — jól distingváljunk — meg tudjuk állapítani, hogy rejlik-e valakiben tuberkulózis góc, de legtöbbször nem tudjuk vele eldönteni, hogy adott esetben valamely betegség, melyet természetére nézve klinikai jelenségek alapján minősíteni nem tudunk, tuberkulózis által van-e föltételezve vagy nem. Hallották tőlem, hogy alig van valaki, aki ez életben a tuberkulózissal való fertőzést elkerülné, de a legtöbb ember kár nélkül viseli el ezen megtámadtatást; fölösleges kíváncsiság lenne tehát, ha gyermekünkről megtudni óhajtanók, fertőződött-e már vagy még nem; annál is inkább, mert ha gyermekünk különben egészséges, úgy csak fölösleges aggodalmakba jutnánk; hogyha pedig beteg, akkor ily vizsgálat csak kivételesen a legnagyobb körültekintéssel megválasztott esetekben fogja a kórismét irányíthatni. Nagy szerepet játszik az említett vizsgálati eljárás értékének megítélésénél a gyermek kora, mert ha, tegyük fel, 2 éven aluli gyermekről van szó és gyanum van tuberkulózis

megbetegedésre, akkor egy pozitív eredményű tuberkulózis oltás értékes lelet lehet és a lelet értéke annál nagyobb, minél fiatalabb a gyermek, kinél nyertük, mert 3 hónapon alul rendszeren negatív az eredmény, 1 éven alul is igen gyér még és csak 2 éven túl gyarapodik a pozitív eredményű oltások száma rohamosan.

Említettem már, hogy ily vizsgálatok segélyével tudtuk meg azt, hogy 12—14 éves gyermekeknek már 70—90%-a tuberkulózus. Meglehet, hogy el fog következni az az idő, amikor a tuberkulózissal való fertőződöttségnek korai fölismerése értékes adat lesz, akkor t. i., ha biztos hatású tuberkulózisellenes gyógyszerünk lesz.

Ma arra kell törekednünk, hogy gyermekeink minél jobban meg legyenek óva attól, hogy a tuberkulózis bacillussal fertőztessenek. Azok után, amiket elmondottam, bár azt hallották, hogy a tuberkulózis nagyon el van terjedve, a gyermekek védelme mégis lehetséges. Nem szabad természetesen amiatt kétségbe esnünk, ha ez netalán úgy nem sikerülhet, hogy itt-ott por alakjában egy-egy tuberkulózis bacillus a gyermek orrába vagy szájába jut. Úgy amint mi ezen fertőzésről precíz tudomást nem veszünk, úgy fogja ezt a gyermek ártalom nélkül elviselni, legföljebb azt a hasznot fogja ebből huzni, hogy szervezete ezen küzdelmet megszokja és ezzel képességet szerez arra, hogy majdan, esetleg több bacillussal való fertőzés ellen is sikerrel tudjon sikra szállni.

Azt a tuberkulózus egyént, aki fertőz, a laikus is elég hamar fölismeri, mindenesetre legyen óvatos és ne engedje meg, hogy köhögős egyén a gyermekkel foglalkozzék. Távolról sem jelent ugyan minden köhögés tüdőtuberkulózist, de viszont nemcsak a tuberkulózis lehet káros a gyermekre, ilyen lehet a hurutos köhögés is. Fertőz minden nyílt tuberkulózus folyamat, tehát a genyedő mirigy és csonttuberkulózis is, ezeknek fertőző képességét nem szabad figyelmen kívül hagyni és lebecsülni. A 2-ik életévtől mintegy a 7—8-ik évig terjedőleg, az összes tuberkulózus betegeknek több mint a fele, látható csonttuberkulózisban szenved, azután következik gyakoriságra a látható mirigy-tuberkulózis. Ezen úgynevezett sebészi tuberkulózus folyamatokkal szemben a tüdő megbetegedések a gyermekkorbán gyérek. A csont- és mirigy-

tuberkulózis gennyes váladéka tehát szintén fertőz. Tudva-levő dolog immár, hogy az ilyen betegek száma igen nagy; a legtöbb kellő orvosi ellátásban nem részesül, úgyszólván fedetlen sebekkel forgolódnak az ilyen betegek az egészséges gyermekek között. Kellő orvosi ellátásban azért nem részesülnek, mert nagy számuk dacára, külön kórház részükre még nincs. Gyermekkórházaink nem fogadják be szívesen az ilyen beteg gyermekeket, mert féltik egyrészt a többi betegeket a tuberkulózis fertőzéstől, másrészt sokáig foglalnak el helyet akut bajban szenvedő betegek elől, pedig ilyenek részére sincs elegendő hely. El tudjuk helyezni a kanyarós, difteriás, a skarlátos beteget, mert ezeknek fertőző volta eléggé kézen fekvő, a fertőzés eredménye gyorsan nyilvánul, de nem tudjuk elhelyezni a tuberkulózus gyermeket, ki alattomosan és éveken keresztül fertőz, pedig a tuberkulózis, ha jó indulatúnak mondottam is, mégis több kárt csinál, mint akár a vörheny, ennek, ha rossz indulatú, 15—20%-a öl, a tuberkulózisnak 40%-a okoz halált.

Leghatásosabb védekezésünk a tuberkulózis ellen az volna, ha megszüntetnők, vagy legalább lényegesen korlátoznók a nyílt tuberkulózisban szenvedő emberek váladékainak szerte széjjel jutását. Köpési tilalom ehhez nem elegendő, különösen nem, ha ezen tilalom ellen való vétkezés büntetéssel nem jár. Legalább a tuberkulózis miatt munkaképtelen embereknek kórházban való elhelyezéséről kellene gondoskodni. Ha ez meg volna, akkor a kötelező elkülönítést kellene életbe léptetni a munkaképtelen, nyílt tuberkulózisban szenvedők részére. Az ilyen egyén első sorban családját fertőzi, de fertőz a családon kívül is. Amikor munkaképtelen, akkor családja részére még veszedelmesebbé lesz, ehhez járul, hogy nemcsak ő maga esik el a keresettől, de gondozója is, kit nem nélkülözhet. Ilyen módon szegény családokban a szegénység még fokozódik, ezzel a táplálkozás viszonyai még jobban romlanak és a családtagok még biztosabban esnek a tuberkulózisnak áldozatául. Egy ember betegsége után a nyomornak egész láncolata következik.

De nemcsak a felnőtt, kenyérkereső egyén tuberkulózisánál van ez így, keresetcsökkenést jelent az is, ha valamelyik gyermek szenved genyedő csont- vagy mirigy-tuberkulózisban, mert az ilyen gyermek őrizéséhez és gondozásához

is kell külön valaki, az ilyen gyermekbeteg is éveken keresztül és állandóan veszélyezteti a vele egy szobában élő családtagokat. A kórházban való elhelyezés nem jelent csupán elkülönítést, különösen nem tuberkulózus gyermek részére; ennél sokszor egyedül a kórházban talált, az otthoniaknál jobb hygieniás viszonyok már elegendők ahhoz, hogy a baj javuljon, sőt gyógyuljon, hiszen említettem, hogy az ember megfelelő viszonyok mellett mily sikeresen tud megküzdeni a tuberkulózissal. Sebészi, tehát csont- vagy mirigy-tuberkulózisnál megfelelő sebészi beavatkozás után, a gyógyulás gyorsan szokott beállani; az így gyógyított gyermekek végleges megerősödéséhez tehetnek azután áldásdús szolgálatot szanatoriumok, melynek létesítése mostanában folyamatban van. Szerény véleményem szerint azonban első sorban városi központban kellenek kórházak tuberkulózus gyermekek részére, megfelelő sebészi ellátással és kellenek kórházak felnőtt munkaképtelen tuberkulózus egyének részére. Ezek képezik a tuberkulózis-védelem épületének fundamentumát és falát, betetőzésül létesüljenek a szanatoriumok.

A nyereség ily eljárás után kétszeres volna, sok tuberkulózus egyént meg lehetne gyógyítani, még többet tennénk ártalmatlanná fertőzés szempontjából. Ezek volnának tehát a teendőik, ha a társadalomnak tuberkulózis ellen való védekezése kerül szóba. Az egyéni védekezés módjai kiolvashatók azokból, amiket a fertőzés módjairól elmondottam. Főbb vonásaiban ezek: egyéni tisztaság, jól szellőztetett tiszta lakás, helyes táplálkozás és a gyermeknek gondos távoltage nyílt tuberkulózisban szenvedő egyénektől. A már tuberkulózus gyermeket óvjuk még jobban, mint mást, minden megbetegedéstől, főképen kanyarótól, szamárköhögéstől és influenzától.

Utolsó kérdés, melyre választ kívánnak, az, *hogy lehet-e gyógyítani a tuberkulózist és miként lehet ezt megtenni?* Említettem, sőt ismételten hangsúlyoztam, hogy az emberi szervezet a csecsemőkoron túl bir természetszerűen azon képességgel, hogy sikeresen vehesse fel a küzdelmet a tuberkulózus fertőzéssel, sőt a tuberkulózissal mint betegséggel is. Hallották, hogy vannak külső befolyások, melyek az említett képességet csökkenteni, sőt teljesen lerontani is tudják. Említettem, hogy melyek ezek. Viszont vannak külső tényezők, mint a jó levegő, a helyes táplálkozás, szóval hygieniás életmód, melyek egy

esetlegesen örökölt vagy szerzett kisebb ellentálló képességet idővel ismét normálissá alakíthatnak, utóbbi tényezőket használjuk fel gyógyítás céljaiból is. Biztos hatású gyógyszerünk a tuberkulózis ellen, mely úgy gyógyítaná ezen betegséget, mint például a diftériaellenes vérsavó a diftériát, vagy a chinin a váltólázatot, eddig még nincs. Sokat hallottak és olvashattak a *Koch-féle tuberkulinról*, mint tuberkulózisellenes specifikumról és bizonyára sokan emlékeznek arra, mily feltűnést és érdeklődést keltett évekkal ezelőtt, hogy *Koch* a tuberkulinban a tuberkulózisnak biztos gyógyszerét fedezte fel, csaldás érte az orvosokat és a közönséget, a tudományt azonban nem, mert a tuberkulinnak a felfedezése óriási haladást jelent a tuberkulózis ismeretében; ezen ismeretekkel haladunk a tuberkulózisnak specifikus gyógyítása felé.

Ma megint igen kiterjedten alkalmazzuk a tuberkulint a tuberkulózis folyamatoknak nemcsak felismeréséhez, amihez kitűnően bevált, hanem gyógykezelésükre is. Utóbbi alkalmazási mód, az első kísérletek óta lényeges változásokon ment át; értéke fölött végérvényes ítéletet mondani még ma sem lehet. Nem tartom igazoltnak, ha valaki a tuberkulinról ma úgy nyilatkozik, hogy ez a tuberkulózisnak biztos gyógyszerere. Én a magam részéről sokkal indokoltabbnak tartom éppen a vele elért eredményeknek kritikus szemlélése alapján, ha a tuberkulint a mai formájában, a sok módosításait beleértve, nem tekintjük a tuberkulózis biztos gyógyszerének. Annyi kétségtelen, hogy megválogatott esetekben és kellő óvatossággal alkalmazva, kedvezően befolyásolja a betegséget. Ezt, úgy látszik, azzal éri el, hogy a szervezetnek természetes ellentálló képességét fokozni képes, ismételt injekciókkal ismételt izgalmat keltünk vele bizonyos sejteknek azon tevékenységére, mely a tuberkulózis folyamat elszigetelését eredményezi.

Érthető, hogy ezen injekciónak a legnagyobb körültekintéssel, a tuberkulinnak legpontosabb adagolásával kell történniök, mert a sejtek igen érzékenyek a tuberkulinnal szemben és hamar túl mehetünk az izgalom határán, ami a sejtre nézve károsodást jelent. Ha így fogjuk fel a tuberkulinhatást, akkor nem tartjuk olyan értelemben specifikusnak, hogy a tuberkulózis bacillusát előli, vagy ennek káros termékeit közömbösíti. Egyszerűen erősíti a szervezetet a tuberkulózis

ellen folytatott küzdelemben, ezt is csak akkor és addig teszi, ha igen gondosan adagoljuk. Hasonló a hatása mindazon gyógybeavatkozásnak, melyet a tuberkulinon kívül használni szoktunk, így hat a légváltozás, a helyesen változtatott étrend és vannak vegyi gyógyszereink, melyekkel a szervezetet baktériumok ellen való küzdelmében támogatni képesek vagyunk; mindezekkel kevésbé okozhatunk kárt, mint a tuberkulinnal, ha ezt nem úgy adjuk, amint kell. Nem szabad azonban tagadni, hogy míg az imént említett gyógyszereink általános hatásuak, addig a tuberkulin éppen csak azon sejttevékenységet befolyásolja, mely a tuberkulózis ellen szolgál, specifikus befolyásolásról szólhatunk tehát, melyet, miként említettem, arra alkalmas esetekben szívesen hasznosítunk a betegre.

Miként aggódó szemmel nézi orvos is, laikus is a tuberkulózis beteg soványodását, úgy kelt reményt a súlygyarapodás a gyógyulás iránt; mert az a szervezet, amelyiknek ereje van önmagának fölépítéséhez, az sok ártalom ellen, a tuberkulózis ellen is, sikeresen tud küzdeni. Ennek a körülménynek számítanám be, hogy a gyermekkorban 1—14 éves korig a halálozás tuberkulózis miatt aránylag igen csekély, dacára annak, hogy ezen időszak az, melyben a legtöbb ember tuberkulózissal legalább egyszer fertőződik. Eldöntetlen kérdés, hogy vajjon ezen fertőződés azért történik-e a gyermekkorban, mert az ellentállóképesség benne kisebb, avagy azért, mert az alkalom a fertőződésre oly nagy, hogy csak kivételesen kerülhető el. Én inkább utóbbi nézetet tartom helyesnek, mert alig hihető, hogy éppen azon korban lenne a szervezet fogékonyabb valamely fertőzéssel szemben, amelyben a legsikeresebben tud azzal megküzdeni. Analogiát találunk az embernek viselkedésében sok heveny fertőzőes betegséggel szemben. Gyermekkorában állja ki a legtöbb ember a kanyarót és a vörhenyt például, azért mert erre már korán nyílik számos alkalom. Ha az alkalom késik, a fogékonyság a későbbi korban is megmarad. A fiatal csecsemőknek kivételes helyzete az igen nagy tuberkulózis halálozással, miként említettem, a nagyon intenzív fertőzésben és a védelemre való teljes készületlenségben leli magyarázatát.

A tuberkulózisnak igen nagy elterjedtsége miatt mi mint egyesek leghelyesebben azt tehetjük, hogy kerüljük a

fertőző betegeket, különösen a tömeges fertőződés esélyeit tartjuk távol magunktól és gyermekeinktől. A védekezésnek ezen módja tökéletlen és nem altruisztikus, de nem is okosan önző. Összefogva, közös erővel tegyünk azokért, kik már igazán betegek, gyorsan és eredményesen így védekezhetünk csak.

IV.

Előadásom alkalmával a társulat tekintetes Elnöksége részéről hozzám intézett azon fölszólításnak, hogy a nyomtatásban megjelenendő előadásom függelékeképpen pontokba szedve ismertessem azon óvórendszabályokat, melyeket a tuberkulózissal való fertőzés ellen az iskolában kellene követni, alábbiakban próbálok eleget tenni.

1. Tanár vagy tanító követelje meg mindig, hogy az iskola, az iskola-hygiene speciális követelményei szerint legyen megépítve, vagy a lehetőségig ennek megfelelően alakítottassék át.

2. A legszigorubban ügyeljünk arra, hogy a tanterem naponként egyszer, vagy ha ismételten használják, minden használat előtt nyitott ablakok mellett portalanítottassék. Alapos szellőztetés pedig 2 óráig tartó foglalkoztatás után föltétlenül szükséges, emellett is állandó szellőztetés fentartása célszerű.

3. Túlszufolni a tantermet soha sem szabad.

4. Tuberkulózisra való tekintettel az osztályban nem szabad megtűrni az olyan gyermeket, kinek a nyakán vagy teste bármely részén tartósan gennyedő sebje van és nem szabad elnézni, hogy ily seb fedetlen legyen vagy a kötszer foszlányokban lógjon és szerte hulljon. Épp úgy tartósan köhögő vagy köhécselő halavány gyermeket orvosi vizsgálatra kell utasítani, az iskolába járástól el kell tiltani.

5. A tanulókat ki kell arra oktatni, hogy ujjaikat ne nyálazzák, ceruzát, tollat a szájba ne vegyék, ezzel minden egyéb tárgynak szájbavételéről is leszoknak. Leányiskolákban egymás csókolását kell eltiltani.

6. Minden gyermeknek meg legyen állandóan a saját könyve, melyet év elején ujonnan vagy mint használtat, de dezinficiálva szerez be.

7. Énekórákat mindig frissen szellőztetett, emellett

állandó szellőztetéssel bíró, a rendesnél tágabb termekben kell megtartani.

8. Minden gyermeknek legyen meg külön ivópohara, 1—2 fillérért papír pohár minden iskolában állandóan beszerezhető legyen.

9. A gyermekek lehetőleg hazulról hozzák magukkal a szükséges ennivalót, amennyiben ily ennivaló az iskolában lenne beszerezhető, föltétlenül orvosi vizsgálattal állapíttassék meg, az ételmszer árusítója egészséges-e; ennek kifogástalan tisztaságára, valamint arra, hogy az árú ne maradjon fedetlen és hogy össze ne fogdossák, a tanár vagy tanító ügyeljen.

A gyermek alvása és álma.

Irtás a decemberben tartott budapesti nyilvános gyermektanulmányi értekezleten felolvasta **Deutsch Ernő dr.** főorvos.

Második közlemény.

Az alvásról.

4. Az alvás semiotikája.

Az alvás rendes lefolyása megváltozik betegségeket megelőzőleg, betegségek folyamán s önmagában is mutathat kóros tüneteket.

Nyugtalan alvás egy kitörő félben lévő betegség előhírnöke, másrészt betegség folyamán beálló nyugodt s kiadós alvás a javulás jele lehet. Javarészt gyermekeknél észlelhetünk súlyos heveny, különösen fertőző megbetegedések kezdetén, az agy vérbőségének betudható aluszékonyságot, melyet néha ideggörcsök szakítanak meg. Hasonló tünetek mutatkoznak egyéb agybántalmaknál, veleszületett gyengeségben szenvedő csecsemőknél. A helminthiasis (bélférgek) gyakori tünete az alvás folyamán jelentkező nagyfokú nyugtalanság. Agyizgalomnál gyakori a nagy álmoság, melynek ellenére a beteg elaludni képtelen, agyizgalom más eseteiben ismét a gyermekek nyitott szemmel alszanak. A szív és légző szervek zavart működése az elalvást és az alvást magát tetemesen

zavarják, illetőleg megakasztják. Minden kóros folyamat, melynek következtében szénsav halmozódik fel a szervezetben, alvást szül. Nyitott szájjal, horkolva alszanak oly egyének, kiknek légutaiban valamely akadály van. Emésztési zavarokban szenvedők gyakran ijednek fel az alvás folyamán. Ritkán észlelünk gyermekeknél *lidércnyomást* (epialtes, incubus), e kellemetlen tünet az emésztés vagy légzés zavarainak következménye, vannak azonban szerzők, kik a nervus vagus (bolygóideg) neurozisének tudják be.

Vannak a *reggeli típushoz* tartozó gyermekek, kik felébredés után bágyadtak, ki nem aludtak, mi nem tudandó be valamely ideges jelenségnek, hanem az illető gyermek veleszületett hajlamának, ugyane hajlamnak folyománya ez egyéneknél a késői elalvás. Az éjjel, alvás folyamán jelentkező eskóros rohamok (epilepsia nocturna) gyakran okoznak a felébredéskor bágyadtságot. Gyenge vagy beteg idegzetű gyermekek gyakran mohón várják a megváltó alvást, párnáik közt kinosan vergődnek s mégsem tudnak elaludni. *Steckel*, *Freud* elmélete alapján, megemlékezik oly gyermekekről, kik elalvást színlelnek, hogy aztán a felnőttek lefekvését és a sexualis élet megnyilatkozásait megfigyelhessék. Gyakran észlelünk gyermekeket, kik az egyedül alvástól félnek, ilyeneket fokozatosan elsötétített szobához kell szoktatnunk. Az egyik vagy másik ok folytán beálló *rövid alvásról* helyesen jegyzi meg *Michaelis* «... a természetellenesen megrövidített alvás, az alváshiány s az ebből fejlődő beteges álmatlanság, együttesen anyja és leánya az idegességnek és idegbántalmaknak.»

Ha mesterségesen, mindenféle izgató szerekkel rövidítjük az alvást, nem nyerünk sokat a munka érdekében, mert bágyadtan, munkára kevésbé felkészülve ébredünk; csak *Kraepelin* kísérletére emlékeztetek, ki bebizonyította, hogy egy éjjeli utazás után a számoló műveletek keresztülvitelének gyorsasága egyharmadnyira csökkent. Hogy a kevés alvás a test gyarapodását mily mértében akasztja meg, azt legjobban észlelhetjük sokat siró, rivó csecsemőknél. Tudta ezt a hirhedt Simon varga is, ki *XVI. Lajos* szerencsétlen fiára éjszakánként gyakran rivalt rá: «*Capet*, hol vagy?» Az *álmogvonásának* káros voltát bizonyították *Weygandt* patkányokon, *Manacéine* kutyákon, ez állatok java része gyors súlycsökkenés mellett

pusztult el; boncoláskor az agy véredényeinek kóros elváltozása volt kimutatható. Az álom megvonása (*Aschaffenburg* és *Weygandt*) károsabban hat a felfogó képességre, mint a tápláléké.

A *túl sok alvás* hátrányait találóan jellemzik *Werber* szavai: «Lélek és test kölcsönösen megrontják egymást!» Általános tapasztalat, hogy a test és szellem egyaránt szenvednek a sok alvás miatt.

Ismerünk kóros állapotokat, melyeket hosszas alvásra való hajlam kísér, mely azután többé kevésbé nehezen szakítható meg; máskor ismét küzdelem van álom és ébrenlét között, vagy mély álom észlelhető, melyből alig tudjuk a beteget fölverni; más esetekben a beteg a mély álomból fölébredve hangulata nyomott s öntudata zavart (somnia, sopor, coma, carus, lethargia).

Már csecsemőknél is észlelünk *álmatlanságot*, okai: erős pólyázás, lármás környezet, nagy meleg vagy hideg, rosszul szellőzött hálószoba, emésztési zavarok, túltáplálás, viszketéssel járó bőrbántalmak (intertrigo, urtikaria, strophulus), közép fülgyulladás, légzési zavarokkal járó nátha, v. adenoid vegetációk. Angol- és bujakóros gyermekeknél az álmatlanság rendszeren csontfájdalmaknak tudhatók be. Általában nehezen alusznak el a gyermekek elválasztás után, ha a csecsemő dajkáját nélkülözi; hosszas betegség utáni rekonvaleszcenciában, midőn az ápoló személyzet, az éjjeli méceses stb. hiányzanak, dadaváltozáskor, midőn az egyik elalvás előtt dudolt, ellenben a másik a kényeztetés e fajtájára nem hajlandó.

A nagyobb gyermekeken észlelhető alvászavarok közül leggyakoribb az *éjjeli felijedés* (pavor nocturnus), mely nem egyszer ijesztő tartalmú álmokkal jár karöltve. Légzési zavarokat létrehozó orr-, garat-, tüdő-, sziv- és gyomorbélmegbetegedések tünetében (szénsav felhalmozódás!) az éjjeli felijedés is helyet foglal. Gyakran észleltem e tünetet a heveny fertőző megbetegedéseket megelőző időszakban. A felijedés sexuális hátterét kivételesnek tartom (Steckel), nem osztom Thiemich nézetét, ki az éjjeli felijedés és az epilepsia közti összefüggést tagadja. Az éjjeli felijedés gyakran szerepel mint a neurasthenia és a hysteria tünete. E csoport-hoz tartozik az *éjjeli beszéd, felkiáltás és a fogcsikorgás* is,

mely jelenségek azonban teljesen egészséges gyermekeknél is észlelhetők, de nem egyszer szervi és működésbeli ideg-bántalmak tüneteként szerepelnek.

Hasonló megítélés alá tartozik az *éjjeli ágybavizelés*, mely a neuro- s psychopathiának gyakori jelensége. Nem egyszer álommal kapcsolatosan jelentkezik, a gyermek azt álmodja, hogy éjjeli edényen ült. Veleszületett szűk hólyag, a hólyagzáró izomzatának beidegzési zavara, a külső nemi szerveken székelő elváltozások (bőrbajok, élősdiek, önfertőzés) szintén okozhatnak éjjeli ágybavizelést. E baj nappali bevizeléssel, a vizelet bő ürítésével, bélsár önkénytelen kibocsátásával is szövődhetik. Nem egyszer tapasztaltam, hogy oly gyermeknél, ki az iskola látogatása előtt hólyagját rendesen tudta beidegezni, az iskolai rend kényszere mint psychikus trauma hat reá s a gyermek bevizel! Az epilepsia tünetében épugy helyet foglal, mint az éjjeli följedés és a fogcsikorgatás.

E helyen emlékezem meg az alvás folyamán jelentkező *fejmozgásokról*. A gyermekek álmukban pagodaszerű mozgásokat végeznek, fejüket az ágyhoz vagy falhoz ütögetik, a párnákat az ágyból kilódítják, s mindezek dacára reggel üdén ébrednek. E gyermekek javarészt nem neuropathikusok s e tünet mint az önfertőzés vagy az u. n. «Ludeln» és «Lutschen» aequivalense szerepel (*Freud, Neurath, Lindner*). *Stamm* ismertet egy esetet, melynél a gyermek már elalvás előtt végzett ily mozdulatokat s ezekkel ringatta magát álomba. Hasonló tüneteket észlelünk veleszületett agyhiányoknál.

Az alvás kórtanának legérdekesebb fejezete a *holdkórosság*. Javarészt fiatal emberek telt hold idején, alvás közben, amikor a csukott szemhéjakon is átszűrődik a fény és hat a látóidegre, végeznek öntudatlanul, gyakran határtalanul merész cselekedeteket, melyekről ébredés után mitsem tudnak, csak bizonyos bágyadság vesz rajtuk erőt. Félig nyitott szemekkel, maguk elé bámulva, se jobbra, se balra nem tekintve, dobogó szívvel, erősen lüktető véredényekkel halad mint egy automata a holdkóros, a félig ébrenlétben lepergő álom hatása alatt, a fantázia bitorolja a gondolkodó ész jogát. A holdkóros hallása éber, rákiáltásra s verbális szuggesztióra reagál; izlése működik, a pálinka helyett nyújtott vizet vissza-

utasítja; a tapintás érzéke igen finom (Frank holdkórossa csukott szemmel, ujjával különbözteti meg a színeket), a látószerv működése szünetel, a tág pupilla fényre nem reagál. Hogy *Simon M.* véleménye a mintegy kifelé projiciált álomról helyes, bizonyítja *Binet* következő észlelete: egy középiskolai tanuló éjjel fölkel, könyveit összeszedi és lámpájával kezében a tornácon elhelyezett ütőórához megy, annak 12 ütésére felébred, visszafekszik és hálótársának elmeséli, hogy azt álmodta, reggel van s iskolába kell sietni. Egy kis leányról említi *Frank*, hogy ez halálos félelem közt végignézte, miként szorongatták katonák édes apját, nap-nap után ugyanazon időben aludt el s álmában újra átélte a borzalmas eseményt.

E példa mintegy hidat ver a holdkórosságtól a *hipnozishez*, melynek megbeszélésére csak néhány sort szentelhetek. A hipnozis egyhangú vagy pillanatnyi, de erős érzéki ingerek, simogatás, gyöngye nyomás, merev rögzítés (az umbiliciánusok köldöküket, az egyiptomiak csiszolt kristályt, a fakirok orruk hegyét rögzítik) behatása alatt létre jövő álomhoz közel álló állapot. Mint különbséget felemlítem, hogy hipnozis alatt az álommal ellentétben a tapintó érzés felette finom, a helyzetből kimozdított végtag uj helyzetét órákig is megtartja.

Az alvás folyamán észlelt jelenségekre vonatkozó tapasztalataim a következők: 1. a pesti izr. hitközség fiúárva házá-
nak két intézete van, az egyikben az elemi, a másikban a polgári iskola székel, minek megfelelően az első csoportban a 7—10 évesek (számszerint 120), a másodikban a 10 évnél idősebbek (számszerint 80) vannak elhelyezve.

Az első csoporthoz tartozók (7—10 évesek) közül alvás közben beszél 48 (40%), ágyba vizel egyszer-másszor 31 (26%), fogát csikorgatja 35 (29%), alvás közben horkol 10 (9%), nyitott szájjal alszik 40 (33%). A gyermekek fejlődése:

	Testi	erkölcsi	szellemi
Jó	75	31	25
Közepes	20	57	73
Rossz	27	35	24

Érdekes képet nyújt, ha a jobb minőségű gyermekeket szembeállítjuk a legrosszabbakkal.

Legjobbak: 1. Sch. M. igazságszerető, jól tanul. 2. Sch. I. jellemes, jeles tanuló. 3. G. J. jólelkű, szorgalmas. 4. G. B.

engedelmes, tehetséges. 5. F. E. érzékeny, intelligens. 6. P. A. bátor, önérzetes, értelmes. 7. Cs. I. derék, jó tanuló. 8. L. L. néha magömlései vannak, engedelmes, értelmes fiú. 9. M. I. élénk, barátságos, jóindulatú, tehetséges. 10. B. B. nyitott szájjal alszik, jellemes, szorgalmas fiú. 11. H. J. néha penis merevedés magömlés nélkül; nyájas, tehetséges. 12. R. J. álmában horkol, nyitott szájjal alszik, ágyba vizek, jellemes, tehetséges, tudványó. 13. F. P. álmában beszél, nyitott szájjal alszik, ágyba vizek, néha álmatlanságban szenved, egyenes lelkű, jól tanul. 14. R. Gy. nyitott szájjal alszik, horkol, jellemes és szellemes.

A legrosszabbak: 1. K. A. ágyba vizek, magömlés, néha penis merevedés magömlés nélkül; rossz indulatú, haragtartó, gyenge tanuló. 2. Sch. L. álmában beszél, horkol, nyitott szájjal alszik, penis merevedés magömléssel és nélkül; bosszúálló, rosszul tanul. 3. W. J. álmában fogait csikorgatja, penis merevedés magömléssel és nélkül; konok, gyengetehetségű. 4. K. H. álmában beszél, fogait csikorgatja, nyitott szájjal alszik, penis merevedés magömléssel és nélkül; hiu, fecsegő, képzelődő, rosszul tanul. 5. F. A. álmában beszél, horkol, fogait csikorgatja, nyitott szájjal alszik, penis merevedés magömléssel és nélkül; rossz akaratú, irigy, gyenge tehetség. 6. Sch. F. álmában beszél, fogait csikorgatja, ágyba vizek, nyitott szájjal alszik; ellenszenves, tovakodó, lusta, tehetségtelen. 7. W. G. nyitott szájjal alszik, fogait csikorgatja, penis merevedés, néha álmatlanságban szenved; nagyon érzékeny, gyenge tehetségű. 8. E. J. ágyba vizek, penis merevedés; hazudik, csal, rosszul tanul. 9. A. A. álmában beszél, horkol, fogait csikorgatja, nyitott szájjal alszik, álmom nem üdíti; szórakozott, kezeivel babrál, hazudik, ismétlő. 10. G. B. nyitott szájjal alszik, horkol, időnként álmatlanságban szenved; önző, visszamaradt. 11. L. H. ágyba vizek, álmában beszél, penis merevedés magömléssel és nélkül; önző, hízkelődő, rosszul tanul. 12. M. A. álmában beszél, penis merevedés magömléssel és nélkül; korlátolt, fecsegő, szolga lelkű, gyenge tehetség. 13. H. B. nyitott szájjal alszik, horkol, fogait csikorgatja, penis merevedés; kötekedő, hizeleg, korlátolt. 14. W. L. álmában beszél, horkol, fogait csikorgatja, penis merevedés magömléssel és nélkül; lusta, tolvaj, korlátolt. 15. S. M. álmában beszél, nyitott szájjal alszik, horkol, fogait csikorgatja,

penis merevedés magömléssel és nélkül, néha álmatlanságban szenved; erőszakos, korlátolt, ismétlő. 16. F. L. nyitott szájjal alszik, álmában beszél; megbizhatatlan, nehezen beszél. 17. H. B. nyitott szájjal alszik, horkol, fogait csikorgatja, álmában beszél, penis merevedés; megbizhatatlan, kapkodó, gyengén tanul.

Szembeötlő, hogy míg az első csoport 14 növendéke közül csupán a 10., 12., 13., 14. mutatnak álvási rendellenességeket, addig a második csoportnak minden egyes tagja mutat ily eltéréseket.

A második csoporthoz tartozó 80 gyermek (10 évnél idősebbek) közül 13 (16⁰/₀) beszél alvás közben, 1 (1·2⁰/₀) ágyba vizező, 6 (7·5⁰/₀) csikorgatja alvás közben fogait, 29 (36⁰/₀) alszik nyitott szájjal, 12 (15⁰/₀) horkol álmában.

Ha a második csoport adatait összehasonlítjuk a 7-10 évesekével, azonnal feltűnik az alvási viszonyok tetemes megjavulása. Az alvás közben beszélők százalékszámja 40⁰/₀-ról 16⁰/₀-ra, az ágyba vizezőkké 26⁰/₀-ról 1·2⁰/₀-ra, a fogcsikorgatóké 29⁰/₀-ról 7·5⁰/₀-ra. Megjegyzendő, hogy e gyermekek az árvaházba kerülésük előtt igen kedvezőtlen viszonyok között éltek. *Kitűnik ez adatokból, hogy mily nagy hatása van a kedvező életviszonyoknak s a jó gondozásnak a gyermekek alvására sezzel együtt testi, erkölcsi és szellemi fejlődésére.*

Fejlődésük adatai:

	Testi	erkölcsi	szellemi
Normális	62	45	28
Közepes	3	19	32
Gyenge	18	15	10

A nagyobb gyermekek csoportjában nem tapasztaljuk azon éles ellentétet, jó és rossz tanulók alvás viszonyai közt mint azt az előbbi statisztikából kiviláglott. Az izr. országos siketnéma intézet 89 növendéke közül 51 szenved veleszületett, 38 szerzett siketnémaságban. Álmában beszél 30 (33⁰/₀), ágyba vizez 2 (2⁰/₀), fogait csikorgatja 5 (4⁰/₀), alvás folyamán horkol 16 (17⁰/₀), nyitott szájjal alszik 34 (33⁰/₀). A siketnéma gyermekek alvásviszonyai tehát a normális viszonyoknál alig kedvezőtlenebbek. Fejlődésük:

	Testi	szellemi
Normális	16	11
Közepes	59	54
Gyenge	14	19

5 teljesen hülye. Az 5 lelkileg s testiekben legrosszabb fejlettségű növendék közül csupán 1 szenved szerzett siketnémaságban s 3-nál mutatkoznak rendellenességek az alvási folyamán.

A vakok intézetében nevelt 12 növendék közül alvás közben vizelet 1, beszél 1, fogait csikorgatja 1, horkol 1, nyitott szájjal alszik 4, 10-nek testi fejlődése normális, 2-nek gyenge, szellemi fejlődésük: I. fokú 5-é, II. fokú 2-é, III. fokú 5-é.

Kitűnik ez adatokból, hogy a megvizsgált 12 vak gyermek alvási viszonyai egészen normálisak.

5. Bölcsődal.

Ha nem is tartozik szorosan tárgyunkhoz, mint érdekes részlettel, a bölcsővel és bölcsődallal is foglalkozom.

Száz meg százszor éneklé el a nagyanya unokája bölcsőjénél ugyanazt a dalt, a szavak és a rigmus annyira gyökeret vernek az unoka lelkében, hogy az saját gyermekét is e dallal ringatja álomba.

A «Revue des deux Mondes» 1877. évi folyamában olvasom *Theuriet André* következő megjegyzését: «A bölcsődal nem csillog a logikától, de helyesen alkalmazkodik a gyermek ébredező intelligenciájához.» A bölcsődalokat ép úgy ismerték a görögök az ókorban («baukalemata»), mint a jelen korban a primitív és a civilizált népek.

Munkácsi Bernát tanár úr utbaigazításának köszönhetem a következő magyar szemelvényeket:

«Az idő már éjfélre jár,
Kincsem szívem alhatna má,
Fáradt vagyok, fáradt nagyon,
Mer' nyugalmam oda vagyok.»

«Itt a cici, szopjá szépen,
Néked adom lelki mézem,
Bele öntöm boldogságom,
Magzatomat úgy táplálom.»

(Palóc dalok Pintér S. nyomán.)

«Gingalló,
Szent ajtó,
Főzz kását,
Ha nincs só,
Gingalló.» (Palóc dalok Pintér S. nyomán.)

«Csicsis' baba!
Nincsen papa!
Mer' evitte vagy: Mögötte a
A katona.» Másik baba.»
(Felső-város.)

«Isten elaltatyta
Mária virasztya!» (Török-Becse.)

«Csicsis' el,
Bujis' el,
Alugyá' el,
Hal'gassá' el!» (Monostor.)

«Duj, duj el,
Buj, buj el!
Buj, buj el magzatom!
Alugy' el aranyom!» (Klárafalva.)

«Csicsis' baba!
Nincsen papa,
Element anya
A városra,
Hoz neki anynya
Cukort, hogy alugy' el!» (Szőreg.)

Utóbbiak *Kálmány Lajos* gyűjtéséből.

E szemelvényekből látható, hogy a dalok java részénél nem a tartalom, hanem a hangzás az, melyre a fősúlyt fektetik, mi a bölcsődalok célzatát tartva szem előtt, érthető.

6. Babona.

Tárgyunk megbeszélésével kapcsolatban néhány érdekes babonáról is megemlékezem. Csehországban nagyon óvakodnak attól, hogy a hold sugarai ériék az alvó fejét, mert ha ez megtörténik, azon hiszemben vannak, hogy az illető könnyen holdkórossá lesz. A rutén asszonyok, ha terhesek, nem néznek a holdra, mert attól tartanak, hogy gyermekük ily módon holdkórossá válik. Az angolok az elmezavartat «lunatic»-nak,

az olaszok a változó kedélyhangulatú egyént «lunatico»-nak nevezik. Sok helyütt egy dézsza vizet állítanak a holdkóros ágya elé, mi őt állítólag hajmeresztő vándorlásaiban gátolja. Csehország egyes vidékein a nép azon hiszemben él, hogy ha a hold sugarai oly gyermeket érik, kinek fejelágya még nincs benőve, könnyen lesz alvajáró. A gyermekek éjjeli nyugtalanságának főcsillapítója a mák; Perzsiában a kis gyermekek 3—4 éves korig majdnem esténként kapnak opium-tinktúrát, Oroszországban is gyakran nyujtják a mák főzetét, miután a gyereket a tyukketrecbe helyezték; máskor seprűvel kergetik ki a kapun az éjszaka nyugalalmát zavaró szellemet. Romániában malac bélsarát helyezik a nyugtalan kiseded párnája alá. Lopott szalma és fokhagyma a párna alatt a huzulok véleménye szerint álmatlan gyermeket háromszor végig nyalja, következő szavak kíséretében:

«Jaka perodyla,
Taj otchodyla» (aki szült, az meg is szabadított).

A rutének nem ringatnak üres bölcsőt, mert különben a csecsemő álmatlanságban fog szenvedni. Angliában az opium különböző keverékekben, mint «black drops», «Godfreys Cordial», «Dalbys carminative» kerül mint gyermek altatószer forgalomba s ismerek kimutatásokat, melyek szerint a gyári kerületekben egyik-másik droguista évente 200 font opiumot ad el. Steiermarkban «Bokshörndesaft»-ot (syr. diakodii), vagy tyuk bélsarát tejbe nyujtanak álmatlan kisedeknek. Németország különböző vidékein adnak «Ruhesaft»-ot, «Klaepperlingstee»-t, valamennyi a máknak valamelyes változata. A mákfőzet használata sajnos hazánkban is felette elterjedt. A tótok közt elterjedt azon tévhit, hogy a lidércnyomás (Morena) kiszívja a csecsemők melléből azon tejet, melyet ők az emlőből kiszoptak, mi ellen fokhagymás vízzel mosogatják a kisedek mellét.

A felsorolt babonás szokások az előttem ismertek és az irodalomban ismerteknek csekély töredékét teszik, én csak a típusokat kerestem ki, melyek végtelen sok változatban észlelhetők a különböző nemzeteknél.

7. Az alvás higiéniája.

A csecsemő, ha már nappal az ósdi párnákba van pólyázva, éjszakára szabadúljon fel, tagjai mozgásának gátát ne vessünk s tartsuk őket angol-amerikai módszerű öltözetben. A csecsemő sohase aludjék szülőjével vagy dajkájával egy ágyban, nem egy kiseded gyászos végének oka e szokás. A ringó bölcső, valamint a csecsemő hordozgatása nem keltenek természetes alvást, a kisededet elkényeztetik, nem egyszer gátolják az emésztést s a bölcső a belőle való kiesés következtében, sérülésre adhat alkalmat. Ajánlatos az alacsony, a tisztítás s esetleg a desinficiálás megkönnyítése végett fémből készült ágy vagy kocsi; mennyezetet ne alkalmazzunk, mert ez a légáramlását gátolja s por s piszok felhalmozódását megkönnyíti.

Szarvasbőrrel leterített lószőr matrac, vékony paplan s pokróc legjobb alkatrészei a gyermek fekhelyének. A parasztonnál divó dunyhaluxus helytelen, ily ágy nem egyszer melegágya a nagyobb gyermekek nemi tévelygéseinek.

A gyermek hálószobája nyiljon csendes utcára vagy térre, de ne az udvarra, jól szellőztessük, de ne engedjük nyitott ablak mellett aludni a gyermeket. Ez utóbbi szokás nem vezet edzésre, de kaput nyit a por, piszok, gázok beáramlásának és éjjeli pillék, bogarak berepülésére. A nyitott ablakon át beszűrődő napfény túl korán ébreszti a gyermeket, ezért redőnyt alkalmazzunk. Fűtésre legjobb a fa s a meleget hosszan tartó cserépkályha, világításra a villamfény.

(Folytatjuk.)

A nyomor gyermeke a társadalomban és az erdei iskola.

Irta: Gyulai Aladár, Budapesten.

Soha sem fogom elfelejteni az én kis ismerősömet, egy alig 6 éves gyufaárus fiúcskát, az ő kék szemeit, sápadt arcocskáját, amelyről úgy lerítt a nyomor és a betegség, szinte a megszólalásig. Addig-addig árulta ott esőben, szélben a gyufát, míg egy őszi napon kénytelen volt a nyomorult

követ, melyen ülni szokott, mélán, mozdulatlanul, átengedni kis nőtestvérének, aki még fiatalabb volt, még sápadtabb és szomorubb. Azután ő is eltűnt, talán követte testvérét oda, hol nem kell a hideg, kemény kövön gyufát árulni.

Ahányszor az utcán elhagyott gyermekeket látok, eszembe jut ez a kis ismerős. E gyermekek között még boldogok azok, akiknek megadatott a szabad mozgás, akármilyen piszkos telek a «játszóhely», akármilyen undorító és veszélyesek a «játékok», amelyekben nyomorult örömeiket lelik.

Tegyük már most fel, hogy a nyomor gyermekét a büntetéstől való félelem miatt iskolába küldik. Mit jelent ezek részére iskola? Ujabb testi és lelki nyomort, az emberszerető iskola torturává válik. Hiszen természetes, hogy az éhező, meghajszolt gyermek nem tudja figyelmét koncentrálni. Lassankint tehát kihal belőle minden érdeklődés, sőt még jó, ha a folytonos sikertelenség el nem keseríti úgy, hogy tanítóiban, társaiban nem lát egyebet, mint üldözőit. Igazán csak ekkor kezdi a társadalom igazságtalanságát érezni, lelkében pedig megfogamzik az embergyűlölet. Az iskola nem javít, hanem csak ront a helyzeten, annyira, hogy még a későbbi évekre is kihat. Most már nemcsak a környezet, a lélek önmagát is eldurvítja. Mivel pedig a gyermek nemesebb lelki örömeiktől eltávolodik, lassankint a fizikai örömei rabja lesz. Innen a durva játékokban való kedvtelés, a romboló hajlam, nemi ingerek keresése, cigarettézés stb., ami mind előkészíti a talajt a későbbi kicsapongásoknak. Ha a szerencse kedvezése folytán jobb sora is lesz a gyermeknek, az elvesztetteket nem pótolhatja és a veszteségnek nyoma megmarad az arcán, fizikumában, gondolkodásában és utódaiban.

Sajnos, az iskolának nevelő hatása csekély a szülői házéhoz képest. Az ilyen gyermekek valósággal csapásai magának az iskolának is, amely nem segíthet magán, mert nincs módjában a gyermeket mássá nevelni, a szülőkről pedig jobb hallgatni. E gyermekek tehát már az iskolának is forradalmárai, rémei és mikor az iskolának apró társadalmából kinőnek, ugyanez a szerepük, nekik és utódaiknak.

De mondjuk, hogy sok esetben e színek sötétek, ám ami a társadalomnak, a nemzetnek hasznára nincs, pedig ez a legenyhébb szín, az már éppen ennél fogva kárára van.

Azonban bátran mondhatjuk, hogy e gyermekekből olyan férfiak és nők lesznek, akik terhére vannak a köznek. Amidőn tehát a társadalom egy-egy beteges, nyomorék és nyomorult, de még többé-kevésbé ártatlan gyermeket megment, erkölcsileg helyesen cselekszik, egyuttal kevesebb költséggel egy későbbi nagyobb költségtől kiméli meg a közjólét pénztárát.

A közjólét különben minden esetben károsodik. A férfi munkáját, kit a nyomor «nevelt», frivolság, nemtörődömség, cinizmus jellemzi. Növekedik a baj azzal, hogy e konkolyt hivatásuk körében is elhintik. Ez ellen az egyedüli segítség egy testben-lélekben egészségesebb ifjúság nevelése. Kétségtelen továbbá, hogy e gyermekek közül kerülnek ki a kórházak állandó lakói. Ugyanezek alkotják későbbi időben a tébolyodottak nagy százalékát, míg egy másik nagy tömeg börtönbe jut. A közvagyonosodás pedig nemcsak nélkülözi e munkakerőket, hanem kénytelenek vagyunk nagy költséggel e szerencsétlenekről gondoskodni, vagy ártalmatlanná tenni őket. Csökken egyuttal az állam védőképessége, mert e gyermekekből ritkán válnak katonák.

A gyermekkor nyomora ellen megindult társadalmi mozgalmak hozták létre az erdei iskolát. Valami áldásosabbat nem lehet képzelni, mint hogy kiszabadítjuk egy félévre, áprilistől októberig, a nyomorbeteg gyermekeit a dohos oduból, kivisszük a friss erdei levegőre, egészséges táplálékot adunk nekik és kedvet ébresztünk bennük nemesebb törekvések iránt. E feladat megérdemel minden kiadást, mert az erkölcsi és anyagi siker bőven kárpótolja. Minél nagyobb a város, annál nagyobb benne a gyermekek nyomora és annál szükségesebb részükre az erdei iskola. Hiszen a rossz, hanyag tanulónak 90%-a a legszegényebb gyermekek sorából kerül ki.

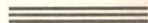
Csodálatos átalakuláson megy át a gyermek az erdei iskolában. Az iskolaorvosok kimutatták, hogy a beteg gyermekek állapota kivétel nélkül javul és sokan már az első évben kigyógyulnak betegségükből. De megváltozik a gyermek jelleme is. A test megerősödése, a játékban és tanulásban való nemes verseny, a tanítók jó bánásmódja, az egész kis társaság közszelleme kiirtják lelkükből az aljasat, megnevesednek, önbizalmat nyernek, egész világfelfogásuk megváltozik, mert hiszen a gyermeknek is megvan a maga világ-

felfogása, melyből gyakran a későbbi világfelfogás is táplálkozik. Megtanulja a gyermek az önuralmat, alárendelni magát a közös akaratnak.

A tanulmányokban az erdei iskolák tanulói nem maradnak el a rendes iskolák növendékeitől. Aránylag még többre mennek heti 14—18 órás tanítással, mint a rendes tanulók heti 24—30 órával. A körülmények kedvezők. A friss levegő, az egészséges életmód, a növendékek kis száma megkönnyítik a munkát. A gyermek egyuttal a természet közelébe jut, ami nemcsak lelkét nemesíti, hanem elméjét is fejleszti, megért sok olyan dolgot, amit könyvekből meg lehet tanulni, de megérteni nem lehet. Ezért van, hogy sok gyermeknél minden fáradtság gyümölcse hamar ködpára lesz. A földrajznak, a természettudományoknak olyan bő, természetes eszközei vannak, milyennel egy rendes iskola sem rendelkezik.

A természet fensége maga is hozzájárul a nevelés és az oktatás eredményéhez. A gyermek csak addig rakoncátlan a szabadban, amíg a visszafojtott életosztón kitombolja magát; lassankint, minél jobban megismeri a természet fenségét, lecsendesül, komolyabbá lesz, az erdő suttogó fái lelkét boldog melanchóliával töltik el, hogy helyet adjanak a játék, a barátság örömének. Az erdő néma csendje megnyugtató a gyermek idegeit is.

Joggal üdvözölnek tehát külföldön minden ujonan megnyíló erdei iskolát, mint a kultúra újabb tényezőjét. Nekünk, akiknél a szülők anyagi és szellemi viszonyai átlag majdnem kétségbeejtik az iskolák tanítóit, ahol annyi a nyomor gyermeke és olyan nagy a halálozás, nekünk szinte égető szükségünk van minél több erdei iskolára. Főképp a fővárosban azon kell lennünk, hogy minnél előbb megnyiljanak az azilumnak kapui. A főváros erdei iskolájának megalkotói hála fogják kötelezni az egész magyar társadalmat.

KÖNYVISMERTETÉS

Magyar művek.

Könyv a gyerekekről. Munka, játék, művészet. Ignotus előszavával. Irta Nádai Pál. Két kötet. I. kötet XVI + 285 l. — II. kötet 235 l. — Ára ?

A magyar pedagógiai irodalom, mely a nagy nyilvánossággal való kapcsolatot keresi, épen végtelen sok elméleti kérdései, elvont s nem a gyakorlati élet számára való fejtegetései által nem tud az életbe bekapcsolódni. Pedig a végcélja mégis a praktikus nevelés, melynek szolgálatába első sorban a szülőket kell szegőd-tetnie.

Ezzel a száraz elmélettel szakít most Nádai Pál legújabb könyve, melyben több mint félezer oldalon a pedagógus művészetével, a gyermektanulmányozó szerető gondosságával és az író kiváló tulajdonságaival szól a gyermek neveléséről, tanításáról.

Életet lehel, életet ad ennek a nagy melegséggel és még mélyebb megértéssel megírott könyvnek minden egyes sora. A való életet tárja szemünk elé s éles megfigyelő képességgel, a nagy összefoglaló szerencsés adományával ki tudja hámozni a végtelen sok nézet közül a helyeset, az igazit.

Néhány derűs s sok haszonnal eltöltött óra alatt meglátjuk, hogy hogyan cseperedik fel, hogy nő nagyra a Nádai Pál neveltje.

Az első tapogatózásoktól, az első életismeretekhez a gyermekszobán keresztül visz az út. Egy életre szóló emléket viszünk innen magunkkal s minden mozzanata benne hagyja gyermekkorunk töviseit vagy virágait. Goethe vidám gyermekkora, Strindberg pesszimizmusa a gyermekszobából sarjadzott ki. Cikornyátlan egyszerűség, művészi izlés, célszerűség a ma jelszava. A fantasztikus elem kiszorult a gyermekszobából s nálunk is hadat indítottak ellene. A zászlóvivők között Mikszáth és Herczeg haladnak elől.

Baj, hogy a szerző nem ismeri a Magyar Gyermektanulmányi Társaság-nak a gyermek egyéniségére vonatkozó értékes adatait, melyek a gyermek kedvelt íróiról világosítanak fel bennünket. Munkájának ez a fejezete teljesebb, egységesebb képet adott volna erről a kérdésről. Megtudhattuk volna belőle, hogy a kimondott ifjusági írók, amint azt *Wohlgast* is bizonyítja, épenséggel nem

kellenek az ifjúságnak (Hoffmann műveit egy vidéki gimnázium ifjúságának csak 0,3%-a olvassa), míg a valóban klasszikus író jóval nagyobb közönséget toboroznak az ifjak seregéből (ugyanazoknak a tanulóknak 16%-a Jókait kedveli).

A tendencia minden irodalmi műfajban megöli a művészetet. S ezt nemcsak a felnőtt vette észre, átlátta a gyermek is. Amint hogy az analógia a nagyok és kicsinyek között igen sokszor szembeötlő.

Igy a rajzban is, a játékban is.

A gyermek rajza sok hasonlatosságot mutat a műveletlen felnőttével. A kicsik játéka az, ami a nagyok foglalkozása. Ennek a párhuzamnak megvonását szívesen vettük volna Nádaitól.

Mi a gyermek legkedveltebb játéka? Víz, homok, tűz. Az emberi kultúra ősi elemei. A nagyok munkája a kicsinyek játékává süllyedt. Az ember akkor érezte magát legjobban, midőn maga alkotta meg ősi eszközét. A gyermeknek is az a legkedvesebb játéka, mit maga készít el. Mi a játék voltakép? Se munka, se művészet. Öncél: játék a játékért.

Az iskolai kertek és az erdei iskolák ötlete, nem szolgai másolatban ugyan, de megvalósult a munka iskolájában: az ideges gyermekek állami intézetében. Igaz, hogy a speciális cél kizárja az egészséges gyermekeket, de a modern pedagógia, mint oly sokszor, úgy ezúttal is a gyógypedagógiától tanul majd praktikus nevelést, higiénikus életmódot.

Nádai óhaja, hogy az iskola ne osztogasson érdemjegyeket, hanem minden tantárgynak megfelelő rovatában rövid jellemzés volna a tanuló képességeiről, ebben az iskolában már valóra vált. Kár, hogy ezzel a külföldön is igen sokat méltatott intézettel kissé mostohán bánt el az író.

A könyvnek legsikerültebb, legegységesebb része, a gyermek-tanulmányozás és kísérleti pszichológia irodalmában nagy jártaságra valló fejezete: *A gyermek lelki élete. Meumann, Ranschburg* és a kísérleti pedagógia és lélektan művelőinek értékes eredményei el egész *Veraguth* pszichogalvános kísérletéig (ehhez igen jó problémával is szolgál a szerző) nem kerültek el Nádai figyelmét.

Kár, hogy *Binet* kísérleteinek, melyeket Nádai maga is végzett, aránytalanul sok helyet szentel ebben a szűk keretben. Az avatatlanok talán túl fogják becsülni ezeknek a kísérleteknek az értékét.

Az, amit az emlékezet lélektanáról ír, pszichologice nem mindig precíz. Beszélünk emlékezet precizitásáról, de akkor fölösleges a hűségéről szólnunk; épúgy nem tudjuk, hogy mit gondol Nádai az emlékezet befogadó képessége alatt. (Talán felfogásra,

terjedelemre, vagy az agy befogadó képességére gondol?) Helyes nyomon indul, midőn azt írja, hogy az emlékezetéről, mint egységes valamiről nem lehet beszélni, de az analizissel, — jóllehet *Ebbinghaus*, *Müller-Pilzecker*, *Ranschburg* pontos vizsgálatai rámutatnak e tényezőkre: az emlékezet terjedelmére, idejére, a korrek-turára, a perszeverációra, a téves asszociációkra, — adós marad.

Münsterberget Nádaí abból a korból ismeri, mikor a jeles pszichológus még a gyermektanulmányozás ellen foglalt állást. Tudjuk, hogy azóta Münsterberg is máskép gondolkodik¹⁾ sőt maga is hozzá fogott egy pedagógiai pszichológiai mű megírásának.

Határozott hiánya a könyvnek, hogy a gyermek művészi nevelése című fejezetnek nem rakta le a szerző eléggé szilárdan a pszichológiai alapját.

Liberty Tadd, *W. Dow* neve mellett szívesen olvastuk volna *Schuyten*, *Lobsien*, *Engelsperger-Ziegler* munkáinak és Nagy László²⁾ alapvető művének idevágó eredményeit is.

Nem akarunk a részletekbe mélyebben belehatolni. Ezt a könyv olvasóira bízuk. De szívesen állapítjuk meg, hogy ez az első könyv irodalmunkban, mely a gyermek szociális és művészi nevelésével nemcsak pedagógiai, hanem gyermektanulmányi szempontból is foglalkozik, derekasan felelt meg feladatának.

Nem kíván lehetetlen dolgokat, nem hirdet forradalmi pedagógiát, nem dolgoz ki ideális és végre nem hajtható tanterveket, nem ad nagyképű módszertani utasításokat, csak egyet kér és egyet ad: a gyermeki lélek igaz megértését.

S ha könyvét figyelmesen olvassuk, természetesen kihagyva *Ignotus* botlással, túlzással teli előszavát, ott találjuk magunkat egy új, fiatal, életerős tudomány termőföldjén, a gyermektanulmányozás területén.

Vértés O. József dr.

Külföldi művek.

William H. Allen „Polgárság és egészség“ című könyve bőséges feldolgozása a tárgynak. Szerzőnek volt alkalmja a közegészségügy terén tapasztalatokat szerezni. A munka öt részből áll.

Az első rész «Az egészség jogai» az egészségről, mint polgári kötelességről szól, hét indítóokkal, így ami jog, azután ami nem kényszer stb. A második rész «Részletes tárgymutató az egészség jogaihoz», szól a szájlélegzésről, ragadós betegségekről, meghülés-

1) Münsterberg, *Psychology and the teacher*. New-York. 1910.

2) Fejeztek a gyermekrajzok lélektanából. Singer és Wolfner 1907.

ről, beteg mirigyekről, szemrontásról, fülbajokról, rossz táplálkozásról, elferdülésekről, fogak ápolásáról, rendellenesen korán érett gyermekekről, a tanár és tanuló idegességéről, egészségbeli értékéről a meg nem szabott játéknak, az életképességről, betegségstatisztikáról, a tanár egészségéről. A harmadik rész «Gyűlésbeli cooperatio az egészségügyi kötelességekben» címen az európai és amerikai orvoslásokról szól, az iskolai teendőkről, cooperatio szegény-patikákkal és gyermekmentő tevékenységgel, iskolai orvos és segélyadás, testi vizsgálat az iskolai kor alatt és után, egészségi állapot és ipari tevékenység, ipari egészségügy, a tuberkulózis utolsó napjai, küzdelem tiszta tejért, és emberszerető orvoslás. A negyedik rész az egészségi intézkedésekre szolgáló hivatalos fórumokról szól, így a sajtóról, iskolai egészségügyi jelentésekről, New-York város és kerületei iskolai egészségügyének jelen szervezetéről. Az ötödik rész «Az egészségügy, a hazafiság és vallás kapcsolatáról» címen szól arról, hogy semmi ártalmast ne tegyünk, az öröklésbeli tényekről, az alkoholizmus ellen való küzdelem célra nem vezető és célravezető módjáról, vajjon hasznos-e bemutatni a leplezetlen igazságot és csakis az igazságot, a küzdelemről a dohányzás kárai ellen, a kiváltságos orvoslás bajáról, egészségügyi utasításokról, az iskolai sexuális oktatásról, a javasember igazáról és az elmeegészségügyről. Vagy negyven fénykép, diagramm s egyéb kép világosítja meg e felette tartalmas és jó tárgymutatóval is ellátott kötetet, mely az egészség szoros összefüggését mutatja a polgároskodással.

Mert, mi is azt hisszük, elsősorban csak az egészségesek vannak hivatva a polgári teendőkre, a polgári kötelességek és jogok őket illetik meg teljesen. A beteg nem teljesítheti polgári kötelességeit, így jogaiban sem lehet teljes része. Azért nem lehet eléggé hangsúlyoznunk: *neveljük egészségessé a gyermeket*, neveljünk elsősorban *egészséges polgárokat*. Felnőve, a gyermek szívesen megbocsátja, ha elmebeli nevelése egyben-másban talán fogyatékos volt, de sohasem fogja megbocsátani nekünk, ha egészsége nevelése volt fogyatékos, ha elméje műveléséért talán tönkretettük volt egészségét. A nevelésnek is főelve: ne ártsunk a gyermeknek, ne ártunk a gyermek egészségének.

Notes on the development of a Child. *Miss M. Washburn Shinn.* Följegyzések a gyermek fejlődéséről. University-publications of California. 2 Vol. Berkeley, University Press, 1907.

Szerzőnőnek unokahugáról napról-napra felvett naplójegyzetei ezek, miket csak a kaliforniai földrengés zavart meg. Az első kötet maguk a naplójegyzetek, a másik kötet

e dokumentumok pedagógiai értékesítése, a következmények levonása. Eredményeit össze is veti elődeiével: *Preyer, Tiedemann, Sully, Tracy, Garbini* stb. eredményeivel s megfelelő magyarázatát adja a kérdésnek.

Már a születése óta befogad a gyermek mindenféle érzéki benyomást, kivéve egyideig a hallást, de e benyomások a felnőttekétől különböznek és pedig a legfőbb különbség, hogy *elszigeteltek, nem kapcsolatosak*. Minden érzéklet külön álló, elszigetelt tapasztalat. És ez eredményt nagyon természetesnek is kell tartanunk, hiszen a kapcsolat később meginduló, kialakuló folyamat a tapasztalatok halmozódásával, viszonyításával.

Most már a fejlődés épp kapcsolatok, összefüggések létrehozatalától, az érzékleteknek egymással való viszonyba hozatalából áll.

Második fontos különbség, hogy a gyermek benyomásai *egyszerűen kellemesek vagy kellemetlenek*, de megint minden kapcsolástól menten eleinte. Később ez irányban bonyolult kapcsolások színezik az érzelmi velejárót.

A gyermek lelki élete a felsőbb érzékekből, főleg és túlnyomóan a *látásból* indul ki, frigyessülve a *tapintással* és *izomérzéssel*. A *hallás* és *beszéd* kezdetével veszi át fontos szerepét. A száját is első sorban tapintó és megragadó szervnek tekinti tapasztalatai alapján a szerző.

A gyermek lelki életének hajnalodásában a szerző három időszakot különböztet meg: 1. a megragadó mozgások megszerzése, az érzékek anyaga még nem szervezett lelki tartalom, mert nincsenek még kapcsolásaik; 2. a környezet kikutatásának időszaka szemmel és kézzel; 3. korszak mikor a gyermek a külső, társadalmi életben már részt vesz, a természet nem elég neki. Ámde e részvétel csak bizonyos lelki tartalom, kapcsoláskészlet kialakulása után lehetséges, mert hiszen nyilvánvaló: e részvétel maga is csupa képzetkapcsolásból áll.

Games for the Playground, Home, School, and Gymnasium. *Jessie H. Bancroft.* New-York, The Macmillan Co, 1909.

Ez az amerikai *«játékkönyv a játékterek, az otthon és az iskola számára»* igen gazdag, gyakorlati gyűjteménye a gyermek- és ifjúságjátékoknak. Felölel vagy néhány százat, s a

jó tárgymutató tájékoztat az egyes játékokról. A tárgyra vonatkozó irodalomról, irodalmi utalásokról nem szól, csak igazi *gyakorlati* célú gyűjtemény.

Sorba szól a kisorsolásról a párt- s helyválasztásról, a versenyjátékokról, a vegyesekről, az aktív játékokról, a csendes játékokról, ügyességjátékokról, énekes játékokról, labdajátékokról, bábjátékokról. Külön szól az elemi iskoláknak való játékokról, a középiskoláknak valókról. Épp úgy a fiúknak való s a leányoknak való játékokról. Külön említi fel a nyári játékokat, családi kirándulásokat, falusi köröket, gyermekkirándulásokat, tengerparti játékokat stb.

Mindezt számos érdekes kép világosítja meg. Zenekiséreteket is mellékel, épp úgy játékszavakat és tervrajzokat.

Pekri Pekár Károly dr.

Az iskolák és tanulók orvosi vizsgálata.

(«*Medical examination of schools and scholars.*»¹⁾)

Ismerteti **dr. Edelmann Menyhért**, gyermekmenhelyi igazgató főorvos Nagyváradon.

A mult évben a fenn idézett címmel nagybecsű könyv jelent meg az angol irodalomban. Kiadója *Kelynack T. N.* orvos, egy angol gyermekotthon orvosa, a gyöngélméjüek felkarolására alakult egyesületnek a tagja. A könyv, amelynek ismertetése e közlemény célja, ez orvosnak nem első műve, két év előtt is egy értékes művel gazdagította az angol orvosi irodalmat, amely a gyermekkori gümőkórság ismertetését adta.

Ezúttal művét az iskolák és tanulók orvosi vizsgálata s ellenőrzése ügyének szenteli. Harminckét fejezetében, amelynek mind-egyikét más-más, szakmájában kiváló szakember írta, felölel minden kérdést, amely e keretbe foglalható s nemcsak az angol viszonyokat ismerteti kimerítően s rendszeresen, a *legtöbb európai állam* és *Amerika, Ausztrália* viszonyait is.

A szerkesztő-kiadó előszavában azt írja, hogy a mű összeállításában figyelmét minden *haladottabb európai államra* kiterjesztette. E kijelentés után érthető, hogy a magyar olvasó fájdalmas

¹⁾ London: P. S. King and Son, Orchard House Westminster, S. W. 1910. A mű tartalmát nagy fontosságánál s gyakorlati értékénél fogva terjedelmes kivonatban közöljük.

érzéssel látja, hogy ezek sorsából *Magyarország* hiányzik. Hazánkról tudomást nem vett. Még az sem vigasztal meg, hogy a szomszédos Ausztriát is hasonló sors éri. Nemzetünk, amelynek egyik legnagyobb fia, *gróf Széchenyi István*, már több mint egy félszázad előtt ajánlotta *«Önismeret»* című könyvében, hogy az iskolákban a latin és görög nyelv helyett az egészségtant tanítsák, nemzetünk, amelynek egy *Fodor József*je volt, ahol az iskolaorvosi intézmény több, mint egy negyedszázados, ahol a gyógypedagógiának nagyszámú érdemes művelője, ahol az ideges gyermekeknek külön iskolája van s egy gyógypedagógiai laboratóriumban a külföld figyelmét is felkeltő munkásság folyik, néhány sort megérdemelt volna.

A mű vezérfonalul akar szolgálni mindazoknak, akik az iskola egészségügyével foglalkoznak, az iskolák egészségügyi hatóságainak, a tanítással, neveléssel foglalkozóknak, egyszóval azoknak, akiket az iskolás gyermekek sorsa érdekel. Célja lényegében gyakorlati. Útmutató minden kérdésben, amely az iskolák és tanulók egészségügyére, a tanulók testi fejlődésére vonatkozik. *Irányítása mellett remélhető, hogy e téren minden nemzetbeli olvasója saját hazájában felismeri a hiányokat, hogy benne vágy támad arra, hogy a viszonyok javulását előmozdítsa s hogy egyeseket arra fog ösztökélni, hogy intézmények alkotásával, a meglevők fejlesztésével a jövő nemzedék, az ifjuság javát szolgálják.*

A könyvnek minden sora arról győz meg, hogy az iskolaegészségügy a jövő nemzedék testi fejlődésének a kérdése, valamely nemzet fejlődésének, fennmaradásának is életbevágó kérdése.

A könyv az *iskolaegészségügy* kérdéseit minden vonatkozásban tárgyalja. A szerkesztő-kiadó munkatársai, valamennyien saját tapasztalataikat s ezek alapján kialakult nézeteiket közölték s adataik is hivatalosak. Amit irtak, hiteles, megbízható.

A gazdag tartalmú, rendszeres, áttekinthető, a maga nemében ugyszólván teljesnek mondható, több mint négyszázoldalas vaskos kötet egyes fejezeteiben az iskolaorvosi és közegészségügyi szolgálat közti viszonyról, az iskolák orvosi vizsgálatáról, a tanulók orvosi vizsgálatának rendszereiről, szervezéséről, az elemiiskolás fiúk és leányok orvosi vizsgálatáról, a szegényügyi törvény rendelkezései alá tartozó iskolákban, árvaházakban s javító nevelésre berendezett iskolákban elhelyezett növendékek vizsgálatáról, az angol hadsereg iskoláinak és tanulóinak orvosi vizsgálatáról, a játékok, sportok és testgyakorlatok orvosi ellenőrzéséről van szó s az iskolás gyermekek szemeinek, füleinek, orrának és torjának vizsgálatának kérdését ismertetik. Külön fejezeteket szentelt a szerkesztő a szellemileg fogyatékos gyermekek vizsgálatának, az

iskolások fogazatát illető vizsgálatoknak is. További más fejezetben az iskolai klinikákról, az iskolás gyermekek élelmezéséről, a szabad levegő (erdei) iskolákról, az iskolanővér intézményről s a tanítással foglalkozóknak, a tanítóknak orvosi vizsgálatáról van szó. Végül az angol viszonyok kimerítő ismertetése után, amely a könyvnek mintegy háromnegyed részét foglalja el, egy-egy fejezetben *Canada, Ausztrália, Uj-Seeland, az Északamerikai Egyesült Államok, Németország, Franciaország, Norvégia, Svédország, Dánia és Svájc* intézményeinek ismertetése következik.

Az egyes fejezetek világosan áttekinthető, célszerű beosztással, előbb az általános irányelveket, az ismertetendő intézmények fejlődésének, kialakulásának történetét, aztán az intézmények leírását s bírálatát, az idevágó statisztikai adatokat, az intézmények működésének eredményét ismertetik, de reámutatnak a hiányokra is és megjelölik a kívánatos, a jövőben várható fejlődés útjait, a fejlesztés módjait. Minden fejezet végül értékes irodalmi jegyzéket tartalmaz, felsorolván minden értékes könyvet, tanulmányt, közleményt, amely a kérdéstről iratott, sőt mindazokat a törvényeket, rendeleteket és szabályzatokat is, amelyek e kérdésekre vonatkoznak.

A könyv szerkesztőjének bevezetése után, egy igen érdekes, a tárgyat, a felölelt kérdéseket élesen megvilágító *előszó* következik. Írója sir *Lauder Brunton*, kiváló orvosszakíró, a *testi nevelés nemzeti ligájának* alelnöke, a londoni II-ik iskolaegészségügyi kongresszus elnöke.

Minden szava nyomatékos és jelentőségteljes, méltó arra, hogy emlékezetükbe véssék mindazok, akik az iskolaegészségügy kérdései s a jövő nemzedék sorsa iránt érdeklődnek. Szemelvény gyanánt csak a következőket emelem ki:

A gyermek testét ép annyira ki kell művelnünk, mint szellemét. Hibás irányzat az, amely az iskoláztatás éveiben csak az utóbbinak a fejlesztésére törekszik s ezzel az élet követelményeinek felnőtt korokban megfelelni nem tudók számát növeli. A szellemfejlesztő munkával teljesen egyenértékű a testgyakorlat s a kellő táplálás. Ha utóbbira a gyermek otthonában mód nincs, az ingyenes élelmezésről gondoskodni kötelesség. Amily fontos az oktatás megválasztandó módjainak s eredményének szempontjából a gyermek szellemi fejlődésének megfigyelése, ép oly fontos az iskolás gyermekek orvosi megvizsgálása, amely már előzetesen megállapítja, hogy a megvizsgált gyermek szervezete mily testi és szellemi munka kifejtésére alkalmas.

Az angol törvényalkotások egyik legértékesebbje a messzehírható 1907-iki nevelésügyi törvény (*Education Act*), amely az

iskolás gyermekek orvosi vizsgálatát kötelezővé teszi. Amit e törvény megszab, Angliában mind általánosabbá lett s már az iskolás gyermekek testi fogyatkozásainak kikutatása értékes rendszerre fejlődött. Habár az első iskolaorvost csak 1891-ben alkalmazták, e rendszerhez hasonló sehol sem található fel.

Lauder Brunton az iskolás gyermekeket a *jövendő polgárainak* (coming citizens) nevezi, e kifejezéssel félre nem érthető módon jelezve, hogy felfogása szerint mindaz, ami a gyermek érdekében történik, azt eredményezi, hogy a gyermekekből a társadalomnak hasznos, munkabíró, munkás polgárai válhatnak. Az áldozat, amelyet ily célra a társadalom hoz, sohasem lehet eléggé nagy. Bőségesen meghozza gyümölcsseit, igen hasznos befektetés. «Jóval olcsóbb, előnyösebb filléreket költeni a gyermekekre, mint a szegényekre, a nyomor elhárítására fontokat.»

Az eredeti mondat mély, teljes értelmét szavaimmal kellően kifejezésre juttatni nem is sikerülhet. Az eredeti angol mondás szinte valamely klasszikus író tömörségével fejezi ki a gondolatot: . . . «*it is a great deal cheaper to spend pence on children than pounds on paupers.*» Kőbevézni való szavak. Minden iskola falára, minden államférfi, törvényhozó szemei elé kellene függeszteni, hogy állandóan emlékeztesse arra, hogy a tanuló nemzedékre fordított minden áldozat bőségesen meghozza gyümölcsseit, a leghasznosabbra fordított kiadás. *Lauder Brunton* szerint az oktatásügyi politikában minden vonalon ennek a felfogásnak kell érvényesülnie.

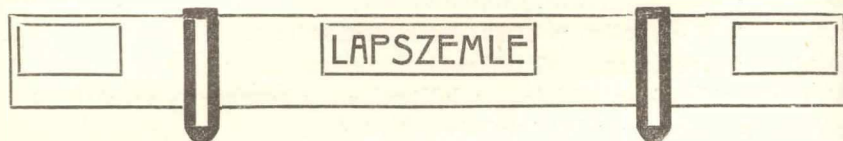
Habár Angliában e téren valóban sok történt, szerinte, ez csak a kezdet. Az iskolás gyermekek orvosi vizsgálata, megfigyelése és ellenőrzése még csak a kísérletezés stadiumában van. A vizsgálat módjait még tökéletesíteni, az eljárást szabályozni kell. Nem szabad felednünk, hogy mindennek végcélja a megelőzése annak, hogy az iskolás gyermek egészsége, épsége szenvedjen s amennyiben e törekvésünk eredménytelen maradna, keresni a módokat, amelyekkel a felismert fogyatékoságok elháríthatók, meggyógyíthatók.

A művet az előszó írója értékes segédkönyvnek tartja s nagybecsűnek, mert a felölelt kérdésekre vonatkozó anyagot nagy körültekintéssel összehordta. Figyelmébe ajánlja az iskolaorvosoknak, iskolavezetőknek, tanítóknak, nevelőknek s mindazoknak, akik az iskolás gyermekek, a jövő nemzedék sorsa iránt érdeklődnek.

A gyermek ügye, ugymond, közügy, sőt nemzetközi fontosságú ügy. Az iskolás gyermekek orvosi vizsgálatának s ellenőrzésének tulajdonképpeni célja, végcélja az, hogy a gyermekekből testen-léleken tökéletes polgár fejlődjék.

E jelentős bevezetés után nagy sora következik az értékes fejezeteknek, ugyanannyi kiválóan szakavatott szerző tollából. Mind-egyik, külön-külön véve értékes, gazdag tartalmú. A bennök feldolgozott rengeteg anyag miatt valamennyit egybefoglalva ismertetnem nem lehet. Már az áttekinthetőség kedvéért is minden fejezettel külön kell foglalkoznom.

(Folytatása következik.)

Gyermekvédelmi Lap. Az Országos Gyermekvédő Liga Hivatalos Közlönye. Főszerkesztő: *Gróf Edelhseim-Gyulay Lipót* (VI. évf. 8. szám.)

Az Országos Gyermekvédő Liga működése a bűnöző gyermekek és fiatalok jogvédelme terén. Szentiványi Géza dr. A büntetőnovella fiatalok bűnösökre vonatkozó része 1910. jan. 1-én életbelépve, új büntetési nemet állapít meg: a próbárabocsátást. A Liga a gyermekvédelem terén mutatkozó ezen újabb törekvést szem előtt tartva, a Budapesti Ügyvédi Kör gyermekvédelmi bizottságával együtt megalakította a Liga Jogvédelmi osztályát, melynek feladata 1. a próbárabocsátás idején felügyelet gyakorlása, 2. a gyermekek környezetének, viszonyainak, nevelésének kutatása. A Liga védőügyvédet rendel a gyermekek mellé, pártfogóról gondoskodik a tárgyalás tartamára. A tárgyalásról elkerült gyermekek patronust szerez, ki mindenben támogatja és gondoskodik arról, hogy a gyermek munkát kapjon.

A lugosi patronage bizottsága működése. Berecz Gyula jelenti, hogy a bizottság 1909. márc. 1-től 1910. jan. 1-ig 147 ügyet intézett el, 184 fiatalok szerepelt, kik közül megbüntettek 56-ot, fölmentettek 51-et. Visszaesés nem fordult elő.

Osztók és magyar gyermekorvosok találkozása. Ismerteti Edelmann Menyhért dr.

Az írott betű öl, az élő betű meggyőz. Deák Gyuláné lelkes szóval propagálja, rámutatva a nagy gyermekhalan-

dóság okaira, hogy a nép asszonyai számára községi, kör vagy egyesületi gyermekápoló-tanítónői intézményt létesítsenek.

Felülvizsgálati kérelem, mint jogorvoslat az elhagyatottsági ügyben. Irta Szeles János.

A pszichopatikus és a rosszhatású életkörülmények folytán elzüllött gyermekek szakszerű neveléséről. Koleszár József kifejti a 1. bűnös hajlamú, 2. rossz hatású életkörülmények következtében elzüllött gyermekek nevelésének különbségét.

Wieni tanulmányutam. Hoffmann Richárd ismerteti a wieni Kinderschutz intézeteit s helyteleníti a fényes berendezést és kényelmet, mely züllött gyermekekre káros.

Ezekhez csatolódik még a Pesti Első Bölcsőde Egylet f. évi dec. 10. és 11-én tartott babakiállítás és babavásár ismertetése, *Irodalom és Kimutatás a m. kir. áll. gyermekmenhelyek 1910. évi július havi forgalmáról.*

(VI. évf. 9. szám.) *Az Országos Gyermekvédő Liga működése a bűnöző gyermekek és fiatalkorúak jogvédelme terén.* Folytatás.

Csecsemőhalandóság. Nádaszi Gusztáv statisztikai adatokkal igazolja, hogy az utóbbi időben az elhaltak $\frac{1}{3}$ része csecsemő. Egyetlen segítségnek véli, ha a társadalom az állam támogatására siet és a társadalmi és állami gyermekvédelem központja a Gyermekvédő Liga lenne.

Jelentés az Országos Gyermekvédő Liga által föntartott kolozsvári iparosinas-otthon 1909. évi működéséről. Előterjeszti Balázs K. József, az otthon családfője.

Háziipar fejlesztése és tanítása címen Bencze Oszkár javasolja, hogy a szegénysorsú gyermekeket 12 éves koruktól kezdve különböző háziipari ágakra tanítsák addig, míg inasnak nem mehetnek, és keressenek módot készítményeik értékesítésére.

A gyermekbirósági tárgyalások nyilvánosságáról. Különböző nemzetiségű gyermekbírák fejtik ki, mily káros a gyermekek lelkiületére nézve a nyilvános tárgyalás.

Az Országos Gyermekvédő Liga hírei, Arvaszékek a gyermekvédelem szolgálatában, Gyermekvédelmi hírek, Egyleti hírek, Kimutatás a m. kir. áll. gyermekmenhelyek 1910. évi augusztus havi forgalmáról.

Jánosi Margit.

Megfelel-e az iskolaiidő és tananyag mai beosztása a gyermeki fejlődés törvényszerűségének? Irta Szász Irén. *Népművelés*. Szerkesztik Bárczy István és Wildner Ödön. 1910. október.

Mióta Herbert Spencer kifejtette filozófiai rendszerét és felfogását, a fejlődést, vezérfonalul használta az összes jelenségek magyarázatánál, azóta erősen kutatja a tudomány az emberi fejlődés szabályait, törvényszerűségeit is. Azonban még mindig nagyon kevés azon pedagógusok száma, kik tekintetbe veszik e tudományos kutatások eredményeit és iparkodnak azokat a nevelésben felhasználva a gyermekek javára fordítani. Még mindig vannak a nevelés és oktatásban olyan intézmények és rendszerek, melyek évtizedeken keresztül állanak fenn minden kritika nélkül, anélkül hogy valaki is gondolkodnék azon, hasznosak-e, károsak-e ezek a fejlődő gyermeki szervezetnek. A pusztá megszokás és konzervativizmus annyira szentesített némely rendszert, hogy azok szinte az örökkévalóság számára alkotottaknak tűnnek fel.

Ezen gondolatokkal foglalkozik Szász Irén igazgató tartalmas cikkében, mely a *Népművelés* októberi számában jelent meg. Az iskolai tananyag beosztásának alapját és kiinduló pontját teszi kritika tárgyává. Ez a tanítási időnek a karácsonyi és husvétii szünettel való 3 részre tagozása, és a tanítási anyagnak az évszaki tüneményeknek megfelelő felosztása. Ami az elsőt illeti, az iskolai év ilyen felosztása nagyon észszerűnek látszik felületes szemlélésre, mert a tanítás ideje így meglehetősen egyenlő részekre tagozódik, és lehetővé válik az anyagnak kisebb zárt egésekbe való elrendezése.

A modern tanterv nagyon szépen rendezi el a tananyagot. Erősen számba veszi az évszaki változásokat, és azokhoz alkalmazta a tanítás anyagát. Ilyen módon lehetővé válik az anyag megelevenítése; a tanítás egészen az anyag természetéhez simulhat. De a tanításnak mégsem a tananyag a középpontja, hanem a gyermek. A gyermekhez, az ő gyermeki mivoltának sajátosságaihoz kell tehát a tanításban alkalmazkodnunk. A gyermek pedig a természethez tartozó élő szervezet, természeti hatások alatt áll, és a természet örök törvénye: a fejlődés érvényes rá is. Nem elég tehát a tananyagba való elmerülés, hanem kell a gyermek megfigyelésébe való elmélyedés is.

Az évszaki változások, mint az általánosan ismert dolog, erősen hatnak a gyermek testi fejlődésére, aminek viszont hatással kell lennie a gyermek szellemi munkaképességére is. Író hosszas megfigyeléseiből, mérésekből, gazdag és pontosan gyűjtött adatgyűjteményéből vonja le a következő igazságokat. Télen a gyermek fejlődésében mintegy pangás áll be. Ekkor legkevesebbet nő

és gyarapszik testsúlyban a gyermek. A fejlődésben legválságosabb évszak a tavasz. A szervezet mintegy készülődik későbbi nagy munkájához. A növés elég nagy, súlygyarapodás helyett azonban sokszor fogyás tapasztalható. Fejlődésének tetőpontját nyáron éri el a gyermek. Ősszel csökken a növés, de a test gyarapodása nagy erővel folyik tovább. Tudnunk kell, hogy ezen testi jelenségek közül a növés a fontosabb fejlődési tünet. Az ezt követő súlygyarapodás a gyűjtött erők feldolgozása.

Erre a testi fejlődésre, a szervezetnek öntudatlan munkájára, alkalmazhatók a munkának törvényei, így első sorban az, hogy a munkaképesség kezdetben kisebb, azután fokozódik, majd ismét lankad. És amint tudjuk és tapasztaljuk, hogy az öntudatos munka fogyasztja a szervezet erőit, épúgy áll ez az öntudatlan életműködésekre is, melyek kihatnak az egész szervezet munkaképességére. Minthogy a gyermeki fejlődés tavasszal indul meg nagyobb lendülettel, ekkor a gyermek munkateljesítő erői legnagyobb mértékben igénybe vannak véve, és legtöbbször ki is merülnek ebben a munkában. Tavasszal tehát legkevésbé alkalmas a gyermek szervezete akár testi, akár szellemi munkára. Ezt mutatja a gyermek viselkedése is. Az ilyenkor általánosan tapasztalt figyelmetlenség, szórakozottság nem csupán a napsugár hívogató szavának tudható be. Legnagyobb a gyermek munkaképessége a téli évszakban, mert ekkor a fejlődés lanyhán folyik és nem köti le a szervezet erőit. A nyár, mint az erős fejlődés évszaka, nem alkalmas a komoly munkára. Kedvezőbb az ősz, amikor a fejlődés már csappan.

Ezekből következik, hogy az iskolának komolyan fel kellene használni az évnek munkára legalkalmasabb idejét: a telet. Ilyenkor kellene feldolgozni az anyag nehezebb és tekintélyesebb részét. Ezért ajánlja cikk írója a karácsonyi szünet lehető megrövidítését, mely a legértékesebb munkában zavarja meg a gyermeket, és a legdrágább időből rabol el körülbelül 2 hetet. Ennek megfelelően a husvétii szünetet kellene megtoldani és ezáltal hosszabb időre felmenteni a gyermeket a munka alól akkor, mikor az megerőltető neki. És ehelyett a legtöbb iskolában a vizsgákra készülődés címén és szent nevében épen ilyenkor halmozzák el legjobban munkával a gyermeket. Alkalmasnak vélné a nagy nyári szünetnek meghosszabbítását, mit úgy lehetne elérni, hogy az évközből előforduló feleslegesen sok szünnapot eltörölnénk. De lehetne a most uralkodó szokást úgy is módosítani, hogy a szünet június legelején kezdődne és hamarabb érne véget. Sokkal jobban fel lehetne használni tanulásra, magas hőmérséklete mellett is, a termékeny ősz felé közelgő augusztus végét, mint a válságos tavaszra következő június elejét. Ilyen módon az ősszel kezdődő munkál-

ködés télen a tetőpontig fokozódik, tavasszal csökken, majd megszűnik; a gyermek testi fejlődésével tehát ellentétes irányt követ.

Szó esik végül a házi feladatokról. Még nagyobb gyermekeknél is fontos érvek szólnak ezeknek túltengése ellen.

Ha keresztül lehetne vinni a tanítás idejének ilyen tagozását, kevésbé arányos részeket nyernénk ugyan, de beosztásunk a gyermeki természetnek lenne megfelelő. Az anyagnak a fejlődés törvényszerűségeihez való alkalmazásával pedig előmozdíthatnók a gyermek helyes fejlődését, épúgy, mint ahogy a fejlődő szervezetnek meg nem felelő munkával való megerőltetése okozója lehet a fejlődésben való elmaradásnak.

A gyermektanulmányozás hívei és munkásai örömmel üdvözölhetnek minden olyan komoly törekvést, mely arra irányul, hogy a gyermekvilágot lehetőleg megóvja a káros hatásoktól.

Gröber Vilma tanítónő Budapesten.

A mozgó képnek a neveléshez, az egészséghez, a vétkezéshez és a bűnhöz való viszonya. (*J. E. Wallace Wallin, Ph. D.* Normal Training School, Cleveland, Ohio. *The moving picture in relation to education, health, delinquency and crime.* The Pedagogical Seminary, 1910. 2.) E címen *J. E. Wallace Wallin, Ph. D.*, az Ohio állambeli Cleveland egyik iskolájának tanítója, igen érdekesen és mélyreható pszichológiai elemzéssel világítja meg a XX. század szerezte e legfejlettebb nevelő eszköznek, a mozgó képnek hatását a nevelés, az egészség, a vétkezés és a bűn szempontjából az amerikai *Pedagógiai Szeminárium*-ban írott cikkében. Helyesen használva egyik legértékesebb segédeszköze az oktatás történeti természetű anyagának. Miben rejlik elemi hatása? A lélektani elemzés azt feleli, mert *mozgós*, mert *színes*, mert olyan, mint maga az *élet*. Az ősembert az eleven benyomások keltették önvédelemre s a mozgó eleven benyomások öröklés útján végre faji dispozicióvá váltak s ez az ősi dispozició okozza a gyermek *ösztönszerű érdeklődését* ily benyomás iránt. Az ilyen benyomásokra a figyelem ősidők óta leginkább irányult rá. Így keletkezett a játék is, amely nem egyéb, mint jobbra ez ősi dispoziciók, ez ősi munkásság céltalan gyakorlása, tehát a játék jóleső energialeadás, anyagi cél nélkül. Az ősi munkásság, folytatja, kiépíté az energialeadás bizonyos idegpályáit. Már pedig a hajlamos pályákon való energialeadás gyors s hamar okoz gyönyörűséget, holott a felhalmozódott s feszülő energia kedvetlenséget okoz, amint ezt az újabb *Freud*-féle pszichológiai iskola hirdeti. ¹⁾ A cikkírónak tehát tökéletesen igaza

¹⁾ *Sigmund Freud: Zur Psychopathologie des Alltagslebens.* 2. Aufl. Berlin, 1907.

van, mikor ily ősi pályák kialakulásában találja magyarázatát a mozgó kép iránt való «ösztonszerű érdeklődés»-nek. A gyermek ez ősi pályákra való dispoziciókkal *születik*. Így e pályák fejlődnek ki leginkább és az ezeken való működés egyáltalán *mint könnyedén lefolyó működés* maga már jólesik, gyönyörűséget okoz, mint ezt régebben másutt kifejtettem.¹⁾

Miután a cikkíró mélyreható lélektani elemzéssel megmagyarázta, hogy a mai ember ösztonszerű érdeklődése a mozgó képek iránt e képeknek az ősi tapasztalatszerzéshez oly közelálló természetében rejlik, nyilvánvaló előttünk, hogy *a mozgó képpel való nevelés a legközelebb áll a természetes tapasztalatszerzéshez*, hogy ez a nevelés a természet utját követi. Innen van nagy hatása és eredményes volta. Mikor tehát a mozgó film útján fölkeljük valamely dolog iránt a gyermek figyelmét, «szövetségre lépünk a természetes ősi öröklött sajátsággal, tőle nyert tőkével segítjük a nevelést célja elérésére, amit a természet maga egyenesen nem teljesíthetne». Ez öröklött s akaratlan érdeklődés hatalma összehasonlíthatatlanul felette áll a mesterséges érdeklődésnek s az akaratlagos figyelemnek. Ha tehát ezt fel nem használnók, mondja, megbecsülhetetlen öröklött hozományt pocsékolnánk el.

A mozgó kép ellenállhatatlan igézete tehát az önkéntelen figyelem dinamikáján alapszik, melyet ősi működések pályadispozíciói könnyűvé, jólesővé tettek. Tehát «ösztonszerű érdeklődés»-sel várjuk a *mozgó* dolgokat. Sokszor a mozgás oly élethű, hogy a tárgyak szinte *megelevenülnek* s a néző borzad a közeledő véstől, ijedtében felkiált a gyilkos támadására stb. Igen, mert «ösztonszerű érdeklődés»-ünk nemcsak mozgó, hanem *élő* dolgokat keres, azért könnyen hajlandó eleveneknek látni a mozgó képeket. A biográf, a mozgó film tehát túltesz minden egyéb bemutatáson, a szkioptikonon, a sztereooptikonon, melyek csak statikus, álló és élettelen bemutatások.

De egyéb ösztonszerű érdeklődésünket is felkeltik az éles *ellentétekkel* a film fény- és árnykezelése, színei, éles alakjai s az új, a szokatlan, a furcsa, a tréfás, a nevetséges, mulattató hajhászásával. A *változatosság keresés* foglalkoztatja a kíváncsiság és a játék ősi ösztöneit. Mind nagyobb mértékben használja ki a film a várakozó figyelmet, a kíváncsiságot.

Amerikában naponta körülbelül három millió gyermek és felnőtt néz mozgó képeket. Clevelandban magában vagy száz kinematográf működik. A mozgó kép szinpadí üzlete a század vívmánya.

¹⁾ Dr. Pekár Károly: *Positiv Aesthetika*. Budapest, 1897.

A mozgó fénykép a változatosságon kívül hat a valósághoz közelálló, sőt sokszor magát a valóságot, a tényleg megtörtént eseményt mutató elevenségével. Felülmúl ez minden elbeszélő módszert. Szó nem lehet olyan hatással a képzeletre, mint a mozgó kép. Az objektív tanításra a legkitünőbb eszköz.

További kiválósága a tárgyi *ellenőrzés* az események felidézésében. Hely, idő korlátai számára nem léteznek. A legpontosabb emlékező akár egy földrengésről, akár háborúról van szó vagy egyébről. Sőt a valóságban lehetetlen jeleneteket, átváltozásokat, csodás dolgokat is mutathat. A másodperc negyvenkét ezred-részig tartó exponálásokkal egy pisztolynak a tüzelő mechanizmusát lefényképezték 400 egymásután való fázisban a másodperc tizedrészénél kevesebb idő alatt.

Továbbá a *népszerű* oktatás legfőbb eszköze, általa az oktatás értelmi szórakozássá és üdüléssé válik, varázsereje van, de viszont meggyőző erejével is mi sem vetekedhetik. A mozgó fénykép kétségtelenül a társadalmi haladás egyik tényezője.

Kiválósága gazdaságos oldala. Kevés költséggel érdekes szórakozást nyújt, rövid idő alatt.

Nevelés szempontjából a maga nemében páratlan eszköze a jelen századnak. De belé kell nyugodnunk, hogy nevelő hatását helyenkint beárnyékolja mulattató volta, mely ezen is túltesz. A nevelésbeli találmányok ez egyik legjobbikával felkeltjük a gyermek ösztönszerű figyelmét s a gyermek maga küzdi le fáradtságát, figyelme vándorló természetét, ideges feszültségét és feledékenységét. Történelemben, életrajzoknál, földrajzban, ipari ismeretéseknél, kézipari ismereteknél, gyárak s a mezőgazdaság ismeretében stb. tágkörű s eredményes alkalmazását találhatjuk a mozgó képnek. A mozgó kép demonstrátora külön rendezze be a szükséges dolgokat s iskoláról-iskolára járjon. Minden képhez adjon néhány szó magyarázatot. Hetenkint egy-két mozgó kép-óra minden iskolában lehet. Összefüghetnek az iskola munkásságával s akkor ezek — illusztrált lecke-órák. Több iskola is összejöhet egy helyen. Hozzáértő előadó magyarázat mindig szükséges.

Káros hatása az egészségre, hogy nagy közönségét, zárt, meleg, pangott levegőjű helyiségben tartja, elvonja a «szabad»-tól. A levegő megrothad ilyenkor. A szellőzésről rendkívül lelkiismeretesen kell tehát gondoskodnunk. Az arra alkalmas helyiséget is nagyon meg kell válogatnunk. Az egészségi kódex követelményeinek még sok helyiség nem felel meg.

A cikkíró saját vizsgálataiból hozza elő, hogy sok leány főfájást kapott. Szemeik megfájultak, káprázást kaptak. Bágyadt-ság, álomosság fogott el egyeseket, szédülés, idegesség, szorongás

szállott meg másokat. A fő oka mind ennek azonban a levegő romlása és magas hőfoka. A film mozgása, kápráztatása csak fokozhatja ezt a káros hatást. A szemeket illetőleg valóságos «mozibetegség»-ről beszélhetünk szerinte. Ezért nem szabad közel ülni, a film mozgását mérsékelni kell, csillogását meg kell szüntetni. Mindez tényleg árt a látó hártványoknak.

A mozgó képek tartalma sokszor fellázító, veszedelmes sugalmazásokat ad *erkölcsi, társadalmi* szempontból. «Uj erkölcsi bélpoklosság»-nak nevezték. Veszélyezteteti a faji erkölcsiséget. Már az ily színházak elhelyezése is veszedelmes sokszor erkölcsi szempontból, amennyiben összeköttetésben áll italmérésekkel, sőt rossz hírű házzal is. Az előadott vaudeville tartalma is sikamlós, illetlen, tisztátalan, aljas s fellázító. Az erre alakult bizottság 40%-át a színházi filmeknek elvetendőeknek itélte s használatukat betiltotta. Lopás volt a tárgya 13·4⁰/₀-nak, gyilkosság 13·1⁰/₀-nak, részegség 13·1⁰/₀-nak, illetlen sugalmazás 8·2⁰/₀-nak, házasságtörés 7·2⁰/₀-nak, a házasságról való laza felfogás 6·5⁰/₀-nak, házi hűtlenség 5·8⁰/₀-nak, bűnös eljárás 5·8⁰/₀-nak, öngyilkosság 3 filmen és elcsenés 2 filmen. Ime az ilyenek készítői az emberiség aljasabb elemeinek érdeklődésére számítanak! Szigorú cenzura kell e tekintetben s ez állami vagy községi felülvizsgálat alakjában megtisztíthatja a mozgó képek anyagát. A társadalom hagyományos megszentelt intézményeinek érdeke megköveteli ezt. Meglepő, írja, hogy az asszonyok hogy kapnak az ilyen illetlen dolgokon, a burleszk darabokban. Az ily darabok látásának pedig nagy sugalmazó hatása van cselekvéseinkre, a lelki dinamogenezis útján s így gyakran a mozgó kép szomorú következményeket válthat ki. Az újságok is irtak erről s nem egy példát szolgáltatnak. Így egyik ember a mozgó képtől kapta az első ösztönzést a zsebmetésésre, a másik a tárcalopásra, a harmadik az üzletkirablásra, a negyedik a betörésre, stb. Egyik így kapta az első gondolatot automobilok megállítására és kirablására, egy másik meg az eszmét, hogy szomszédja feleségével flörtöljön. Pedig még nincs is mind arról tudomásunk, ami kárt okozhat a mozgó kép. Teljes szabadságra hagyva határozottan vétkes befolyást gyakorolhat felnőtte s a fiatalságra is s valóságos gyakorló iskolája lehet a bajnak, csínynek, törvényszegésnek és bűnnek.

Beható és kimerítő tanulmányozása tehát a mozgó kép sugáló, szuggesztív hatásainak égető szükség. A cikkíró kérdőíves kutatást rendezett az irányban, hogy tud-e az illető oly felnőttről, fiatalról, akik a mozgó kép sugalmazásait végrehajtották, megcselekedték. A legtöbbször rosszra vezetett, káros erkölcsi hatást állapíthatunk meg. De az erkölcsökre jól is hathat e sugalmazás,

egyik egyén ennek hatása alatt fogadta meg, hogy családját sohasem fogja elhagyni, oly nyomort mutatott be ugyanis a mozgó kép. Gyakran követnek el a fiúk csínyeket, amelyekről azt mondják, hogy a mozgó kép tanította rá őket. Egy leány tréfákat üzött a szomszédságban, az édes atyja rájött, hogy a mozgó kép adta neki erre az ösztönzést. Így a telefonhoz riasztotta tűz miatt az embereket hiába stb. Egy kis fiú emiatt követett el lopást, el is fogták. Két leányka mozgó képen látta, mint tanít egy asszony egy leányt lopni. Később ők is loptak egy üzletben, el is fogták őket. Bevallották, hogy a mozgó kép adta a gondolatot. Egy leány mozgó képen látta, mint szökik meg hazulról egy leány s — azután ő is megszökött. Bevallotta, hogy a mozgó kép adta a gondolatot, ott is megszökött a lány s minden jóra vált. Kimerítőbb kutatás a mozgó kép káros erkölcsi, társadalmi hatását csak meg fogja erősíteni nekünk. *Féktelen szabadosságában valóságos góca a lelki fertőzésnek, pszichikus infekciónak*, csíny, szeszély, véték és bűn sugalásaival fertőzve meg a képzeletet. És főleg a gyermekekre áll ez, akik tudvalevőleg hypersuggestibilisek. Ha már most az iskola gondoskodik egészséges, mulattató és nevelő mozgó képekről, teljesen elvonhatja a gyermekeket a nyilvános efféle színházaktól, a gyermekpszichológia szempontjából e ritkán eszményi, hanem leggyakrabban erkölcsi fertőzést okozó s romlott polgárságnak való ravasz nevelő alapot adó középpontoktól.

Ujabbán nálunk is fellendültek a «mozi»-k s nálunk is célszerű bizony onnan az ifjúságot elvonni s az *«Uránia»* bemutatait fejleszteni országszerte, mert szervezetének méretei még kicsinyek.

A gyermekekeszmények kísérleti kutatása. (*J. Varendonck, Les Idéals d'Enfant. Archives de Psychologie. Genève, 1908, 365—382 l.*) *J. Varendonck* kísérleti kutatást végzett kérdőívekkel: milyen mintát óhajtanak utánozni a 8—13 éves gyermekek. Eredményei, hogy a gyermekek közyetetlen környezetök jellemvonásait kezdik csodálni, azután a kortársakét, akikről beszélni hallanak, végre pedig a történeti személyiségeket, akikről az iskolai tanítás szól.

A gyermekrajzok kísérleti kutatása. (*E. Ivanoff, Recherches expérimentales sur les dessins des écoliers de la Suisse Romande. Archives de Psychologie. Genève, 1909, 98—156 l.*) *E. Ivanoff* kísérleti vizsgálat alá vette a tanulók rajzait a román Svájcban. Kereste az összefüggéseket a rajzképesség és a többi értelmi és erkölcsi képesség közt. Általában a fiúk jobb rajzolóak, mint a leányok. A rajz

tehetsége együtt jár a munkára való képességgel főleg a földrajzban, a kézi munkában. A rajz és a nyelvek közt nincs semmi összefüggés. (? Ism.) A munkára való képesség szorosabban kapcsolódik a rajztehetséggel a fiúknál, mint a leányoknál. A jó rajzolókat tisztábban viselkednek. A rossz rajzolókat piszkosabbak. A rajztehetség önállóbb a fiúknál, mint a leányoknál. Végre a rajz szerepét vizsgálja az értelem fejlődését illetőleg, melynek jelentősége igazán figyelmet érdemel.

Új nevelésügyi folyóirat indult meg 1910. január 1-jével *The Journal of educational Psychology* címen Amerikában, Baltimoreban a *The Williams and Wilking publishing Co.* (York-Road) kiadásában. Megjelenik minden hónapban július, augusztus kivételével. Az Egyesült Államok legjelesebb psychologusainak cikkeiket jelzi előre a kiadó, így Baldwin, Titchener, Angell, Sanford, Thorndike stb. cikkeiket.

A japáni fiúk játéka. (*P. A. Smith, Some phases of the play of Japanese boys and men. The pedagogical Seminary, 1909, II. junius.*) Smith e cikkében hat évi, e téren tett japánországi tapasztalatairól számol be.

Japánországot joggal hívják a *gyermekes paradicsomának*. Aki látta, mint az utazók mondják, hogy mily figyelemmel bánnak az utcát ellepő gyermekekkel, akik ott gondtalanul, vidáman játszadoznak, hitelt ad ez állításnak.

Meg van ott is a birkózó játék, a testi versenyző játékok különféle alakja, az elméleti vetélkedés, az utánzó játékok, társas és szerencse játékok.

Általában cikkiró szerint a japán gyermek is ugyanazokkal az ösztönökkel születik, mint az amerikai s az első életévekben a különbség csak külső. De növekedve egészen más környezetbe jut a japán gyermek, mint az amerikai és a környezet módosítja. Játéka egészen más részleteiben, szellemében s bár a főösztönök ugyanazok, kifejezésük, kifejezőmódjuk egészen más.

Pekri Pekár Károly dr.

GYERMEKTANULMÁNYI MOZGALMAK

Személyi hírek. Századunk legnemesebb törekvésének: a gyermekvédelemnek terén kifejtett lankadatlan törekvéseért, irodalmi és gyakorlati tevékenységéért ért a koronás király kitüntető kegye egy buzgó apostolt. *Angyal Pál* dr. pécsi jogakadémiai tanárt, egyetemi magántanárt, királyi tanácsossá nevezte ki Ő Felsége, első ízben jutalmazva azt a munkásságot, amely az elhagyott gyermekek mentése, szellem-erkölcsi nevelése révén is a kriminalitás csökkentését célozza.

Életrajzi adatait és irodalmi munkásságát rövid kivonatban következőleg vázolhatjuk: Sikabonyi Angyal Pál dr. 1873. jul. 12-én született Pécsen. Középiskolai tanulmányait, valamint a jogiakat is szülővárosában végezvén, a vármegyei ügyészségnél foglalt állást és e minőségében kezdette meg feltűnést keltő irodalmi tevékenységét a büntetőjog terén. 1898-ban már a pécsi jogakadémia büntetőjogi tanszékét ajánlják fel a fiatal tudósnek, aki széleslátókörű képzettségével és mély érdeklődést keltő előadásaival az intézet kedvelt tanára lesz. Irodalmi tevékenységét szám és cím szerint felsorolni terünk nem engedi, de mindenesetre két nagy csoportra oszthatjuk. Az első a kontempláció, a szemlélődő tevékenység csoportja, amely az elméleti kérdések vizsgálásában és sokoldalú megvilágításában merül ki. Ezt követi a gyakorlati muokasság, az eszmék és elvek megvalósítása a mindennapi életben. A nem közönséges embereket jellemző siker követi mindkét irányú foglalkozását. A szakirodalom minden ágát átfoglaló, bámulatosan produktív munkássága az igazságügyi kormány figyelmét is felkelti és gyors egymásutánban a törvényjavaslatok és tervezetek kidolgozásával való megbízást eredményezi, a külföldi kongresszusokra való kiküldetést vonja maga után. Nagy tudását és irodalmi működését az ország első tudományos intézménye, a Magyar Tud. Akadémia is méltányolja és 1909. április 29-én tagjai közé választja, nem is szólva arról a sok bel- és külföldi egyesületről és társaságról, amely őt tagúl vette. A gyermekvédelem érdekében magyar, német és francia nyelven irt *művei az ötvenet meghaladják* De igaz meggyőződéstől és mélységes lelkesedéstől áthatott munkásságát azok a patronázs egyesületek hirdetik, amelyeket, időt és fáradságot nem ismerve, az ország legkülönbözőbb részeiben személyesen alakított meg.

sz.

Mosso Angelo. Nemrég vesztette el a tudományos világ egyik legnagyobb fiziologusát, az élettan híres turini professzorát. Mosso egyike volt a modern élettan alapvetőinek. A *Félelem* és a *Fáradtság*

klasszikus kísérleti tanulmányaival megalapítja az igazi *modern kísérleti élettant*, sőt egyik alapozójává lesz a *fiziológiai (kísérleti) lélektan*nak.

Fáradtság-méréseivel az ergograffal megtanít az elmemunka feltételeinek kísérleti kutatására, az elmebeli és testi munka összefüggésére, a testgyakorlás tanításának helyes elveire. Így a *kísérleti pszichologia* s közelebbről minket érdeklőleg a *kísérleti pedológia, gyermektanulmány* hatalmas alapozója.

Klasszikusak ez irányban ama finom kísérletei az érverés-mérőkel, a sphigmograph-fal, a pletismograph-fal stb., melyekkel sikerült *megmérnie a lelkiállapotokat*. Kí gondolta volna ezt azelőtt? Klasszikus Mosso olasz kőművesének esete, kinek koponyáján lékszerű nyílás támadt esés következtében s Mosso vigan figyelte meg a kormozott hengeren a lék fölé helyezett hajszálérverésmérő zavarain az ajtónyitás reflektorikus hatását, sőt az arra fellépő lelki zavart is, ha a betegnek a „halál“-t említette.

Nagy kár, hogy sem a *Félelem*, sem a *Fáradtság* e klasszikus tanulmányai irodalmunkba nincsenek lefordítva. Az *ifjúság testi neveléséről* írt műve most jelent meg magyarul *Karafiáth dr.* fordításában. Maga e két munka egész sereg fiziologust és fiziopszichologust szerzett Olaszországnak. Csodálatos, gondolatébresztő, eszmesugáló előadásmódja is. A fáradtságot végeredményben a szövetekben *felhalmozódó vegyi reakció-termékek mérgező hatásának* tulajdonítja; ez okozza a fáradtság kellemetlen érzését. A félelem szerinte a szervezet *védő-berendezése*, mely a veszedelem elkerülésére, vagy a védelem fokozására kész.

Turinban hatalmas és pompás laboratóriumot rendezett be, amely az 1901-iki turini Pszichológiai Kongresszuson általános csodálat tárgya volt. Az alpokon is érdekes megfigyeléseket tett egy obszervatóriumban, hogy tudniillik a magassággal arányban, ha felfelé haladunk, emelkedik a vörös vérszámja. Innen a magaslati helyek gyógyító, erősítő hatása.

Ez ember elvesztését érzékenyen érzik a kísérleti gyermektanulmány hívei is és így itt is, mi is meghatva szenteljük emlékezetének e pár sorban vázolt érdemei koszoruját, mely soha el nem hervad s mindig tanulsággal gyönyörködtető koszoruja e nagy férfi életének. Ő igazán elnyerte — mint az Irás mondja — az élet koronáját.

Mosso 1846-ban született. A híres Moleschott Jakab tanítványa volt, azután katonarvos lett Délolaszországban, majd ismét tovább tanult Schiffnél Florenben, Ludwignál Lipcsében, Ranvier-nál és Marey-nál Párisban. 1875-ben lett a turini egyetem tanára, ahol egész haláláig működött. Mosso számos élettani művein kívül szerkesztette az *Archives italiennes de biologie* című folyóiratot. Műveinek nagy része francia és német fordításban is megjelent, magyarul csak a testi nevelésről írt munkája.

Pekri Pekár Károly dr.

Választmányi ülés. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság választmánya márc. 21-én *Teleki Sándor* gr. elnöklete alatt ülést tartott, melynek legfőbb tárgya a közgyűlés előkészítése volt. A választások előkészítő bizottságát *Nagy L.* (mint elnök), *Jablonkay G. dr.*, *Berkes János*, *Grosz Gyula dr.* és *Schön József* tagokból alakította meg; az 1910. évi zárószámadások felülvizsgálására pedig *Vértes O. József dr.* és *Medgyesi János* tagokat küldötte ki. *Perényi József dr.* előterjesztette a zárószámadást, amelyből kitűnt, hogy a Társaság 1500 koronányi pótszegélyt volt kénytelen a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnál megfolyamodni, hogy ezzel évi kiadásait fedezhesse. «A Gyermek» c. folyóirat előállítás költségei messze túlhaladják azt az értéket, amely a tagdíjak és előfizetések révén befolyik; a vallás- és közoktatásügyi miniszterium méltányolva a Társaság nagyértékű munkáját és közművelődés szempontjából nagy horderejű tevékenységét, a pótszegélyt meg is ígérte. (Azóta már meg is adta.) A szerkesztő bizottság a Társaság anyagi helyzetének megkönnyítésére áldozatkészen lemondott az évi díjazásáról. Ezt azonban a választmány nem fogadta el, tekintettel arra, hogy a bizottság mily nagy munkát végez s tiszteletdíja amúgy is csekély. Ezzel szemben *Ranschburg Pál dr.* ígéretet tett, hogy adományokból megszerzi a Társaságnak a bizottság tiszteletdíjának megfelelő összeget. Valóban csodálatraméltó az az áldozatkészség, amely minden anyagi és erkölcsi erő latbavetésével viszi előbbre a gyermektanulmányozás ügyét.

Nehézségeket okozott ez évben az is, hogy a vidéki tagok legnagyobb része nem fizette be a tagsági díját, aminek magyarázata részben abban található meg, hogy «A Gyermek» csak bizonyos korlátolt számban nyomtatott és így az 1., 2. és 3. számot az új tagok egy része visszamenőleg nem kaphatta meg. Elnök kijelentette, hogy a vidéki tagok szigorúan kötelezendők a tagsági díjak megfizetésére.

Ranschburg Pál dr. indítványa alapján az elnökség foglalkozni fog azzal a kérdéssel, hogy ne fizessenek-e a fővárosi tagok, akik az értekezleten is résztvehetnek 1–2 koronával többet. *Havas Gy. dr.* indítványa alapján az elnökség azzal foglalkozik, hogy a Magy. Tud. Akadémiához szintén forduljon-e a Társaság támogatásért.

A választmány helyesléssel fogadta *Perényi J. dr.*-nak jövő évi költségelőirányzatát, mely szerint az elnökség «A Gyermek»-et évi 30 ivnyi terjedelem helyett 25 ivre tervezi 2 hónaponként való megjelenéssel.

A kultuszminiszterium a f. évi államsegélyből 2000 kor.-t már kiutaltványozott; továbbá rendeletet bocsátott ki az összes áll.

el. iskolákhoz, hogy a beíratási díjakból, ott, ahol erre még fedezet van, rendeljék meg «A Gyermek» c. folyóiratot. A Társaság körlevelet intézett a tanfelügyelőkhez, kérve a rendelet minél tágabbkörű megvalósítását. Nagy László ügyvivő alelnök jelentése szerint a Társaság ezentúl állandóan érintkezésben lesz a Néptanítók Lapjával, amely érdekeinket felkarolja.

Az elnökség a kultuszminiszteriumnak a kisdedővók normál felszerelése tárgyában kiadott rendeletével összehívott szaktanácskozásokra Ballai Károlyt küldötte ki s ezt a választmány utólag örömmel hagyta jóvá.

Ugyancsak Nagy L. jelentése szerint márc. 25-én megalakul a *szegei fiókkör*. Szeged egész társadalma megmozdult az ügy érdekében s a szegei társadalom legelőkelőbbjei vették kezükbe a mozgalom vezetését. Az ünnepélyes megalakuló gyűlésre előadót és képviselket kértek Társaságunktól. *Nógrádi* László mint előadó, *Nagy* László alelnök és *Farkas* Sándor képző int. igazgató pedig a választmány felkérésére mint a Társ. képviselői jelennek meg Szegeden.

Örömmel veszi tudomásul a választmány a *löcsei fiókkör* megalakítására megindult nagy mozgalmat is. Az elnökség a kisdedővói foglalkoztatásnak ösztönszerű alapon való továbbfejlesztése céljából egy közös bizottság megalakítására felkérte a Kisdednevelők Orsz. Egyesületét. A K. O. E. ezirányú javaslatainkat magáévá tette s a maga részéről már megválasztotta e bizottságba kiküldendő tagokat. A választmány társaságunk részéről *Ballai* Károly javaslatára e bizottságba a következőket választotta meg: *Nagy* Lászlót, *Ballai* Károlyt Budapestről; *Balga* Zsuzsót és *Matolcsy* Ilonát Makóról, *Forgách* Juliát Karlováról, *Székely* Gábornét Szegedről, *Szijjártó* Kálmánét Szigetvárról és *Takács-Berényi* Ilonát Overbászárról.

A választmány örömmel veszi tudomásul, hogy 12 új tagja van a Társaságnak, ezidő szerint összesen 823. *Hefty* Frigyes dr. ideiglenes könyvtári kezelő előterjesztette azon indítványait, melyekkel Ballai K. volt könyvtáros tervezete szerint a választmány által jóváhagyott Könyvtári szabályzat némely pontját a könyvtárkezelésre vonatkozólag módosítani óhajtja. A választmány az indítványt célszerűnek találja s némi változtatással elfogadja. Örömmel veszi tudomásul, hogy a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa javaslata alapján a kultuszminiszterium részéről kiutalt könyvtári segélyből az elnökség már beszerezte a miniszterium jóváhagyta jegyzék alapján az új könyveket.

Sajnálatos tudomásul szolgál azonban az említett «Muz. és Könyvt. Orsz. Tanácsá»-nak az a kijelentése, hogy miután a segély csak népszerű — nem pedig tudományos, — könyvtárak támogatását célozza, annak megadását a jövőben nem javasolhatja.

Jablonkay Géza dr. indítványozta, hogy készítsen a Társaság kátét azon családok számára, akiknél az igazságszolgáltatás fiatalkorú bűnösöket helyez el; továbbá menhelyek gondozói és általában egyszerű szülők számára is. A kis káték magukban foglalják a gyermekek megismerésére, gondozásra vonatkozó legfőbb tudnivalókat és irányításokat. *Nagy László* szerint ez a katé úgy szerkesztendő meg, hogy magában foglalja az állami gyermekek nevelő-szüleinek teendőit a rájuk bízott gyermekek nevelése és gondozása körül. Sőt leghelyesebbnek tartaná általában a magyar köznép gyermeknevelési kátéját kiadni. A választmány lelkesedéssel teszi magáévá az indítványokat s az indítványozót egy pontos tervezet készítésével bizza meg.

Nagy L. alelnök felhívja a választmány figyelmét a legközelebbi nagyérdékű gyermektanulmányi értekezletre, melyen *Nógrádi László* dr. orsz. adatgyűjtés alapján tart előadást a gyermekek játékaikról.

Az elnök melegen üdvözli *Feuchtwanger Ottó* dr. frankfurti tanár és pszichológus vendéget, aki jelenleg azért időzik Budapesten, hogy *Ranschburg* dr.-nál tanulmányozza a kísérleti módszereket. *Hankovics Ödön*né, a *Kisdednev. Orsz. Egyes.* titkára, továbbá *Székely Gáborné* Szegedről, mint vendégek szintén résztvettek a látogatott választmányi ülésen.

Dánielné L. Lujza jegyző.

A szegedi fiókkör megalakulása. Szeged, a «Magyar Alföld fővárosa», immár szintén belépett abba az ideális kötelékbe, amely a gyermek lelkét kívánja az őt megillető piedesztálra emelni akkor, amikor róla van szó. Szeged városának intelligens magyar közönsége megalkotta a gyermektanulmányi társaság fiókját s a maga nagy erkölcsi és materiális súlyával tetemesen emeli a gyermektanulmányi mozgalomnak nagy kulturális jelentőségét hazánkban. Igen örvendetes jelenség az a lelkesedés és komolyság, amellyel Szeged közönsége a gyermektanulmányi társaságot felkarolta. A társaság Szegeden csak most alakult meg s máris *137 rendes tagja* van, tehát a budapesti után a legerősebb köre a gyermektanulmányi társaságnak. Kívánjuk a szép kezdethez a szép jövőt, intenzív munkával s tartalmas alkotásokkal tegye értékessé működését Szegedre, környékére s az egész magyar alföldre nézve. Amikor ezen hő kívánságunkat kifejezzük, hálás köszönetet is mondunk e helyen is azon lelkes egyéneknek, akik semmi fáradságtól s nehézségtől vissza nem riadva, éjt-napot egygé téve munkálkodtak a gyermektanulmányi társaság létrejöttén, így *Szele Róbert* főigazgató, *Klug Péter* siketnéma-intézeti igazgató urnak s *Domokos*

Lászlóné urnőnek. Klug Péterén és Domonkos Lászlónén kívül kezdők voltak még a *Szegedi Tanítói Kör* elnökével, *Bödöné* Trinksz Paulával élén s a Társadalomtud. Társ. szegedi szabadiskolája, akiknek szintén kifejezzük köszönetünket. A megalakulásról, amely 1911. március 25-én folyt le fényes és meleg ünnepély keretében, a *Délmagyarország* és a *Szegedi Híradó* szerint a következő tudósítást közöljük.

Nagy és előkelő közönség gyűlt össze március 25-én, szombat délután öt órakor a szegedi városháza közgyűlési termében, mely zsufolásig megtelt azon alkalomból, hogy a Magyar Gyermektanulmányi Társaság szegedi fiókköre, Szeged ezen legujabb kulturális egyesülete, alakuló közgyűlését tartotta. Megjelentek a közgyűlésen: *Lázár* György dr. polgármester, a szegedi iskolák igazgatói, tanárai, tanítónői csaknem teljes számban, ezenkívül főleg orvosok, ügyvédek és bírók, többen vidékről is, Dorozsmáról, Szabadkáról. Megjelentek Hódmezővásárhelyről az óvónőképző tanári kara és növendékei *Ribiczey* Erzsébet igazgató vezetésével, továbbá a szegedi rom. kath. tanító- és tanítónőképző intézetek tanárai és növendékei. A budapesti központot *Nagy* László és *Nógrády* László dr. képviselték.

A közgyűlést *Szele* Róbert dr. tankerületi főigazgató nyitotta meg. Nagy hatást keltő beszédben vázolta a gyermektanulmányozás multját és célját. Elmondotta, hogy a gyermektanulmányozás tulajdonképen Németországból indult ki ezelőtt mintegy harmincöt évvel; innen került Amerikába, hol igen nagy hullámokat vert, melyek Európa minden kulturállamába elhatottak. Magyarországon Nagy László volt az úttörője s ma már Magyarország ebben is a vezető államok között foglal helyet. Szegeden *Domokos* Lászlóné és *Klug* Péter siketnéma-intézeti igazgató voltak az ügy legelső propagálói s jórészt az ő buzgólkodásuknak köszönhető, hogy a mult év decemberében megtartott előzetes értekezlet a társaság létesítésének szükségességét kimondotta s az alakulás előkészítésére bizottságot küldött ki. A bizottság munkálatait befejezve, egybehívta a közgyűlést, melynek nagy közönségét örömmel üdvözli, mint munkatársakat abban az értékes és nemes munkában, mely a gyermek tanulmányozását és megismerését tűzte zászlajára. A gyermektanulmányozás a jövő nemzedék érdekében teljesített munka s aki a jövő nemzedékért fáradozik, egy jobb jövő megteremtésén dolgozik. A jegyzőkönyv vezetésére *Mayer* Dezső tanárt, hitelesítésére pedig *Singer* Kornél kegyesrendi főgimnáziumi igazgatót és *Lippay* György dr.-t kérte föl az elnök. Majd pedig meleg szavakkal üdvözölte *Nagy* Lászlót és *Nógrády* László dr.-t, akik a magyar gyermektanulmányozásnak úttörői és művelői.

Nagy László a budapesti társaság nevében melegen üdvözli a magyar Alföld fővárosának közönségét, köszönetét fejezi ki az ügy szegedi uttörőinek, *Szele Róbert dr.-nak*, *Domokos Lászlóné-nak* és *Klug Péternek*, a szegedi tanítóegyesületnek s elnökének, *Bödöné Trinksz Paulának* fáradozásukért és annak a reményének ad kifejezést, hogy az alakuló fiókkör szintén egyik sugara lesz ama fényforrásnak, mely Szegedről, az ország e legnagyobb városából hazánkat bevilágítja.

A nagy éljenzéssel fogadott beszéd után az üdvözőlő táviratokat és leveleket olvasták föl. Sürgönyileg, illetve levélben üdvözölték a közgyűlést: gróf *Zichy János* vallás- és közoktatásügyi miniszter, *Náray-Szabó Sándor dr.* államtitkár, *Teleki Sándor* gróf, *Babarczi Schwartz Ottó* báró, *Ruffy Pál* miniszteri tanácsos és még többen az ország minden részéből és Szegedről is.

Majd *Klug Péter* igazgató előterjesztésére megválasztották a tisztikart. Elnök: *Szele Róbert dr.* tankerületi főigazgató; társelnökök: *Nagy Aladár dr.* törvényszéki elnök és *Turcsányi Imre dr.* áll. gyermekmenhelyi igazgató főorvos; ügyvezető alelnök: *Orkonyi Ede dr.* kir. táblabíró; titkárok: *Domokos Lászlóné* és *Mészáros Károly dr.*; jegyzők: *Mayer Dezső* és *Domokos Margit*; pénztáros: *Ábrahám János*; ellenőr: *Blau Ármin dr.* Választmányi tagok: *Baranyay Gyuláné*, *Bödöné Trinksz Paula*, *Back Bernát*, *Burza Károly*, *Bohn Károly*, *Csik Mária*, *Csikós Gyula*, *Csókási Etel*, *Dózsa Jakab*, *Erdélyi Jenő dr.*, *Füzessy Márton*, *Flóderer Imre*, *Fülöp József*, *Füssy Józsefné*, *Gerhardtné Szabó Ilona*, *Galler Kristóf*, *Gárgyán Imréné*, *Hauser R. Sándor*, *Henny Ferenc dr.*, *Homor István*, *Kárász Józsefné*, *Klug Péter*, *Krausz József dr.*, *Kovács Ödön dr.*, *Lantos Béla*, *Lippay György dr.*, *Lovász József*, *Matolcsy Ilona*, *Móra Ferenc*, *Nagy Zoltán dr.*, *Návay Tamás*, *Perjéssy Mihály dr.*, *dr. Polgár Lászlóné*, *Raskó Istvánné*, *Rosenberg Nándor*, *Rómer Péter*, *Striegl József*, *Simkó Elemér dr.*, *Szántóné Ladányi Mariska*, *Szele Róbertné*, *özvegy Székely Gáborné Szinger Kornél*, *özvegy Szalay Miklósné*, *dr. Turcsányi Imréné* és *Tóth Antal*.

Ezután *Nógrády László dr.* tartott igen tartalmas és érdekes fölolvastat *«A gyermek a múltban és a jövőben»* címen, mely másfél órán át teljesen lekötötte a közönség figyelmét és ismételtlen zajos tetszésnyilvánításra ragadta.

Előadó behatóan és élesen megvilágító szavakkal ecsetelte a gyermek helyzetét az ókori népeknél, a görögöknél és a rómaiaknál, amikor a gyermeknevelést nem a gyermek szeretete, sem a kultúra, hanem politikai okok irányították. Ennek volt a következménye, hogy mikor az országok politikailag súlyos helyzetbe

kerültek, a gyermeknevelés is sülyedt, lanyhultak az erkölcsök s ezek hiánya okozta e népek vesztét. A középkoron át azután áttért a gyermekek jelenlegi helyzetének az ecsetelésére. Megható szavakkal, éles szatírával és szeretettől sugalt meggyőződéssel ostromozta a mai nevelés hibáit, az iskolák vaskalaposságát, a gyermekek agyának fölösleges ismeretekkel való megterhelését, kalkulusra való ugráltatását, a hatóságok nemtörődömségét, hogy automobilutak, lóversenyterek rendezésére aránytalanul többet költenek, mint a palotákkal beépített városok gyermek-játszótereire. Végül jóslatszerű leírással ecsetelte a jövő iskoláját, mely szabad térségen fog állani, melyben nem lesz több a por, mint a levegő, a gyermekeket nem ijesztik el a tanulástól, előtte érthetetlen dolgok tömésével és nevelésüknél a szeretet lesz az irányadó.

Az érdekes fejtegetéseket a hallgatóság élénk tetszésnyilvánítással kísérte és az előadót számosan üdvözölték.

Hét óra mult, mikor az elnök Nógrády László dr.-nak köszönetet mondott a fölolvásásért és a közgyűlést bezárta.

A szepesvármegyei gyermektanulmányi kör megalakulása.

Örömmel jelenthetjük, hogy a fenséges Táttra lakói, Szepesvármegye lelkes közönsége is tüzhelyet rakott a gyermekszerezetnek, tanulmányoknak s a kettőn alapuló gyermeknevelés szép munkájának. A szepesvármegyei gyermektanulmányi társaság megalakulásának mozgalma a *Szepesmegyei Óvókör* tavalyi kiállításából és közgyűléséből indult ki, amelyen *Ballai Károly*, a Gyermektanulmányi Múzeum titkára, tartott ismertető előadást a gyermektanulmányozásról. Ezen felolvasás hatása alatt el is határozták a gyermektanulmányi kör létesítését. Azóta a mozgalmat állandóan ébren tartotta *Halmos Andor* kir. s. tanfelügyelő, a szepesmegyei óvókör lelkes és buzgó titkára s végre azt 1911. április 2-án megvalósulásra juttatta. Kifejezzük hálánkat s köszönetünket a Szepesmegyei Óvókörnek, elnökének gróf *Csáky Gusztáv* dr. országos képviselőnek, *Ranezay József* löcsei főgimnáziumi tanárnak, a kör elnökének és *Halmos Andor* tanfelügyelőnek a kezdésért s a megalakítással járó nehéz munkáért, nemkülönben a Szepesmegyei Tanítóegyesületnek, az orvosi karnak s általában Szepesvármegye kiválóan hazafias és intelligens közönségének az ügy jóindulatu, lelkes felkarolásáért. Várakozással tekintünk a Magyar Gyermektanulmányi Társaság szepesvármegyei fiókkörének működése elé, amelynek hálózata az egész vármegyére kiterjed. Ha ennek a nagy szervezetnek tagozatai az ügybe elmélyedve buzgón dolgozni fognak, úgy Szepesvármegyében nagyszabású tevékenység fog kifejlődni a gyermektanulmányozás terén. A szepesmegyei fiókkör megalakulásáról a *Szepesi Lapok* 39. száma szerint hozzuk az alább következő tudósítást.

A fiókkör megalakulását, amely Lőcsén április 2-án ment végbe, a Szepesmegyei Óvóköri választmányi, majd közgyűlése előzte meg. Mind a választmányi, mind a közgyűlésen gróf *Csáky* Gusztáv elnök akadályoztatása miatt *Ranezay* József alelnök elnökölt. A választmányi ülésen elhatározták, hogy a közgyűlésnek ajánlani fogják a gyermektanulmányi kör megalakítását. Ezt a javaslatot a közgyűlés el is fogadta.

A Szepesvármegyei Óvóköri közgyűlésének berekesztése után *Ranezay* József méltatva a Magyar Gyermektanulmányi Társaság nagyfentosságú és szép eredményű működését és a gyermektanulmányozás szép feladatát, *megnyitja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság szepesvármegyei körének alakuló ülését* s fölkéri *Halmos* Andor kir. s. tanfelügyelőt, mint az előkészítő bizottság titkárát, hogy az előkészítés munkájáról számoljon be.

Halmos titkár beszámolva az előkészítő bizottság működéséről, egyuttal bemutatja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság elnökségének üdvözlő iratát, nemkülönben a Szepesi Tanítóegyesület s a Lőcsevidéki Tanítóegyesület üdvözléseit, melyeket a közgyűlés tudomásul vett.

A titkár előadásában elfogadván a közgyűlés a kör alapszabályait, *a kört megalakultnak nyilvánítja* s megválasztotta a kör tisztikarát, választmányát, szakosztályait és helyi bizottságait, melynek eredményét az alábbiakban közöljük:

Elnök *Hajnöci* R. József dr., kir. tanácsos, tanfelügyelő, társelnökök gróf *Csáky* Gusztáv dr. orsz. képviselő, *Lupkovics* József dr. kir. törvényszéki elnök, *Neogrády* Lajos dr. alispán, alelnökök *Grósz* Lipót szeszfinomító igazgató, *Rolny* Frigyes dr. r. k. kanonok, egyházkerületi tanfelügyelő Szepeshely, ügyvivő alelnök *Grosch* Ödön ág. hitv. ev. tanító, titkár *Gauzer* Rezső kir. tanf. tollnok, jegyzők *Fleischakker* Ede és *Rátz* József tanítók, pénztáros *Klein* Gyula tanító, ellenőr *Szilas* Izidor dr. áll. főreálisk. tanár, könyvtáros *Faix* Vilmos áll. tanító, ügyész *Fried* Mór dr. ügyvéd. Választmány: Bauer József áll. főreálisk. igazgató, *Fleischakker* Lajos lőcsei városi főjegyző, Hadik Richard főgimn. tanár, *Halmos* Andor kir. s. tanfelügyelő, *Hoepfner* Gusztáv bankigazgató, *Klimkó* Mihály áll. felsőbb leányisk. igazgató, *Petrik* Ilona áll. felsőbb leányisk. tanárnő, *Ranezay* József főgimn. tanár, *Tilkovszky* István rendőrkapitány, *Watzesch* Janka áll. fels. leányisk. internátusi igazgató.

Ezután a szakosztályokat és a helyi bizottságokat alakították meg. Az *adatgyűjtő osztály* elnöke lett *Dénes* Ferenc főgimn. tanár, titkára *Bal* Jeromos főgimn. tanár. A *pedagógiai osztály* elnöke lett *Kintzler* Árpád, a Szepesi Tanítóegyesület elnöke *Iglón*, titkára *Berwaldszky* Kálmán r. k. tanító *Iglón*. A pedagógiai osztálynak

három alosztályát szervezték. I. A *gyermeknevelési* alosztály elnöke lett *Dobó Adolf* polg. isk. igazgató Iglón, titkára *Ütő Sándor* polg. isk. tanár Iglón. II. *Gyermekélettani osztály* elnöke lett *Lorx Sándor* dr. vm. tiszti főorvos, titkára *Rozsnyai Bertalan* dr. vm. tiszti főorvos. III. *Gyógypedagógiai* osztály elnöke lett *Belóczy Sándor* áll. felsőkeresked. isk. igazgató Késmárkon, titkára *Bruckner Ottó* áll. polg. isk. tanár Késmárkon.

Helyi bizottságok. Iglói helyi bizottság elnöke *Gömöry Sándor* áll. tanítóképző int. igazgató, titkára *Nagy Ferenc* tanítóképző int. tanár. Késmárki helyi bizottság elnöke *Bruckner Károly* ág. ev. liceumi tanár, titkára *Patzkó Gyula* polg. isk. tanár. Korompai helyi bizottság elnöke *Lója Károly* áll. el. isk. igazgató, titkára *Rokfalusy Lajos* tanító. Szepesbélai helyi bizottság elnöke *Neupauer Mihály* áll. el. isk. igazgató, titkára *Sarán Vidor* tanító. Szepesváraljai helyi bizottság elnöke *Wyda János* földbirtokos, titkára *Klenner József* ág. ev. tanító. Poprádi helyi bizottság elnöke *Förster Kálmán* dr. polgármester, titkára *Horn József* polg. isk. igazgató. Szepesolaszii helyi bizottság elnöke *Szász Ágoston* dr. tb. főorvos, titkára *Brósz* el. isk. igazgató. Szomolnoki helyi bizottság elnöke *Puskás Róbert* apátplébános, titkára *Traum József* kincstári tanító. Szepesremetei helyi bizottság elnöke *Kreichel Artur* dr. körorvos, titkára *Morzsányi Jakab* községi jegyző. Leibici helyi bizottság elnöke *Weisz Károly* városi tanácsnok, titkára *Rusznják Antal* községi tanító.

A bizottságok megválasztása után a titkár javaslatára a közgyűlés kimondja, hogy a Szepesi Tanítóegyesület ünnepi ülésével kapcsolatosan Iglón július 3. és 4. napjain tartja meg első közgyűlését, amelyre meghívja *Nagy László* budapesti áll. tanítóképző intézeti igazgatót, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság ügyvivő alelnökét, hogy a gyermektanulmányozásról tartson előadást. Ezzel a nagyfontosságú egyesület alakuló ülése véget ért.

Nyilvános gyermektanulmányi értekezlet Pécsen. A pécsi gyermektanulmányi társaság 1911. február 18-án nyilvános értekezletet tartott, amelyen *Gobbi Gyula* dr. áll. gyermekmenhelyi igazgató főorvos tartott előadást a következő tárgyról, *gyermektanulmányozás és gyermekvédelem*. Március 4-én szintén volt gyermektanulmányi értekezlet, amelynek tárgya volt, *Párkány Norbert* főgimnáziumi tanár előadása *az esztétikai nevelésről*. Mindkét értekezleten *Angyal Pál* dr. jogakadémiai tanár elnökölt, aki a jelen volt közönség s a gyermektanulmányi társaság nevében mondott meleg köszönetet az előadóknak. *Párkány Norbert* előadását a Pécsi Napló 60. száma szerint vázlatosan a következőkben ismergetjük:

A bevezetésben abból indul ki, hogy a nevelésben nem lehet vezető szempont az esztétikai, mert a cél az egységes lelkű ember kialakítása, akiben tudás, erkölcs és esztétikai érzés egyformán megvan. Ez utóbbit meglehetősen mellőzte eddig a pedagógia, a jövő feladata tehát ezt is kiművelni. Azután tárgyalja az esztétikai nevelés két fontos törvényét, hogy t. i. az egyetemes legyen és mindig a gyermek lelkéből induljon ki, ne merev és elvont szabályokból. A gyermekléleknek van veleszületett, sajátos esztétikai tartalma is, csak bele kell nézni a szívébe, hogy felismerjük. Ebben a tartalomban vannak esztétikai neveltetésének alapprincipiumai, miként a virágbimbóban virággáfejlődésének képessége. A gyermeklélektan sok anyagot szolgáltat, hogy könnyen eligazodhassunk. Példákban igazolja, hogy szülők és nevelők mennyit tévednek, mikor a gyermek esztétikai érzékeinek kibontakozását gátolják, mikor naív lelkének őszinte meghatódásait, üde elképzeléseit csacska történeteiket, játékaikat és egyéb művészi tevékenységeit nem méltányolják, mert nem veszik észre, hogy nem időtöltésből, hanem lelki szükségletből végzi azokat. A gyermek művészkedése mindig komoly, valami boldog öntudat sugárzik tiszta homlokáról, nem a művész nehéz, fárasztó koncepciójának terhes árnyéka, hanem a nyugodt, könnyed, egyszerű alakításnak mosolygó derüje. Majd áttér a családi nevelésre, melynek meg kell kezdődnie, mihelyt a gyermek lelke nyiladni kezd. Beszél a gyermekszobáról, melyben átéli a gyermek ragyogó illúzióinak gyönyörűségeket világát, melyből minél később lép ki, annál tökéletesebben fogja fel a valóságot. Utal a legmegfelelőbb játékokra, melyeket az élet eleven munkájának apró vetületeiként fog fel naív világnézetével a gyermek. Majd a mese és képes könyv nevelő hatását fejtegeti, különösen két szempontot véve tekintetbe; az egyik szempont: a naivitás, mely nem leereszkedést jelent a gyermeklélekhez s az ő utánözhatatlan fantáziájában való avatatlan kalandozást, nem is a gyermeklélek felemelését a felnőtt ember racionális gondolatvilágába, hanem a naivitás a felnőtt ember értelmének, gondolkodásának és képzelődésének áhítatos folemelkedése a gyermeki gondolat és érzelmvilág ama szférájába, melyben a gondolat, képzelet és érzés igazabb, emberibb s azért gyermekibb (naivabb) a gondolkodás és érzés közvetlenségéhez. A jó mesélő és meseíró nem a gyermek fogalmait és érzelmeit fejezi ki, hanem mindazt a nemes tartalmat, melynek birtokába az érett, művelt férfi jutott, de lelke szeplőtelenül megőrizte naivitását. A másik szempont a nemzeti gondolat, és érvényesítése. Jellemzi a meséskönyvek képeit, aztán pedig a gyermeknek annyira kedves szentképekről ad igen szabatos tanácsokat. A gyermekrajzok és festmények széles mezejét is bejárja,

példákban és szemléltető képekben mutatva be a gyermek eleven, gazdag invencióját és helyes utmutatást ad ezek gyakorlásának irányításáról. A családi nevelés egyéb esztétikai mozzanatai után foglalkozik az iskolai tanítás legfontosabb eszközével: az irodalmi tanítással. Eleven példákban mutat rá azokra a hibákra és visszaélésekre, melyek akadályai annak, hogy a gyermek a költészetben gyönyörűségét találja, mert egyrészt költői művet felhasználnak mindenféle más ismeretek közlésére, másrészt a költői formát profanizálják nem költői tartalom betanítására. Így a gyermek érzéke megtompul a költészet lelke iránt és ennek mélységes tartalmát nem értékeli. Szól a költői olvasmányok helyes megválasztásáról és végül egy mese módszeres kidolgozásával példát ad, hogyan lehet a legnehezebbnek látszó esztétikai alapfogalmakat már a kezdőfokon tudatosakká tenni a gyermek előtt és miként taníthatjuk meg ezáltal aktív élvezetre.

A nagybecskereki gyermektanulmányi osztály működése.

A nagybecskereki gyermektanulmányi kör, amely mint a Torontál-megyei Közműv. Egyesület egyik osztálya működik, igen intenzív és gyakorlatilag becses tevékenységet fejt ki. E működésről *Büchler Hugó*, áll. tanító, a gyermektanulmányi kör jegyzője, a következő értesítést küldte.

A nagybecskereki gyermektanulmányi szakosztály február hó 25-én tartotta meg ülését, melyen a részletes munkatervet megállapította. *Grézló János*, kir. tanfelügyelő, mint a szakosztály elnöke röviden vázolja a gyermektanulmányi mozgalom fontosságát és felkéri *Streitmann Antal* főgimnáziumi tanárt, mint az előkészítő bizottság elnökét, adja elő munkálata eredményét.

Streitmann Antal előterjeszti a programot, melyet előzőleg egy szűkebbkörű bizottság megbeszélt és különösen kiemeli a maga szakához tartozó kérdést: *a rajztanítás modern módszerét és a rajzgyűjtés fontosságát*. A rajztanítás alapelve a természet után való rajzoltatás. Elnöklő tanfelügyelő felkérésére *Streitmann* tanár ígéretet tett, hogy a modern rajztanítás módszeréről a Délm. Tanító Egylet nyári nagygyűlése alkalmával (Törökbecsén) előadást fog tartani, a vezérgondolatokat pedig a «Délvidéki Tanügy» útján már előzőleg megismerteti.

Ezután *Büchler Hugó*, áll. tanító, terjeszti elő a részletes munkatervet, miután röviden vázolta a gyermektanulmányozás történetét és jelen állapotát. A munkaterv a következő:

1. *Gyermekrajzok és gyermekjátékok gyűjtése* az óvodáktól fel egészen a középiskola IV. osztályáig bezárólag. Erre nézve *Streitmann* tanár hozzászólása után elhatározta a szakosztály,

hogy a rajzokat nem küldi fel mind a központba, hanem az idővel itt létesítendő múzeum-mal kapcsolatosan létesít egy gyermektanulmányi múzeumot és annak a számára gyűjti a rajzokat és játékokat. Addig pedig itt rendez egy gyermektanulmányi kiállítást. Hasonlóképen a következő iskolaév elejétől kezdve az analfabéták rajzait és játékait is gyűjtetni fogja.

2. *A gyermek egyéniségére vonatkozó vizsgálatok* a bemutatott képek alapján.

3. *Egyéniségi jellemlap készítése.* A szakosztály megbízta Büchler Hugót, dolgozza ki a jellemlapot és pedig az óvodák részére külön, az elemi iskolák részére is külön és az osztánításág, ill. az egész Délm. Tanítóegylet előtt mutassa be, hogy minél szélesebb körben ismerjék és minél többen szólhassanak hozzá.

4. *Szülői értekezletek*, nyilvános előadások tartása. Erre nézve Fialowszky Béla dr., törvysz. orvos megígéri, hogy a gyermek testi életéről nyilvános előadást fog tartani.

5. *Iskolaorvosi* intézmény létesítését fogja a szakosztály szorgalmazni a Torontálmegyei Magyar Közművelődési Egylet útján.

*

Ezen gyűlés első eredményeképp a *Messinger* Karolin-féle leánynevelő intézet március 25-én rendezte az első *szülői értekezletet*, melynek lefolyása igen szép és tanulságos volt.

1. Az értekezletet megnyitotta *Messinger* Karolin igazgatónő. 2. A Torontálmegyei Közművelődési Egylet nevében üdvözölte az értekezletet *Vinczehidy* Ernő dr. megyei főjegyző, egyleti igazgató. 3. A szülői értekezletek célját és fontosságát ismertette *Grézló* János kir. tanfelügyelő, a Gyermektanulmányi szakosztály elnöke. (Betegsége miatt jelen nem lehetett. Helyette *Cserey* Gyula, s. tanfelügyelő ismertette a szülői értekezlet célját.) 4. Megvitatandó kérdések voltak: a) a házi feladatok kérdése az elemi iskolában; b) a gyermekek megengedhető multságai; c) a tanulmányi kirándulások. Előadó *Szenes* Adolf polg. isk. tanár. 5. A szülők kérdései és indítványok.

Az 1. tételhez nagyrészt pedagógusok szóltak, kevés szülő. Mindamellet az a néhány szülő, aki hozzászólott, igen talpraesetten világította meg a kérdést és sok oldalról is. A pedagógusok nagyobb része az írásbeli házi feladatok *ellen* van, sőt némelyik azokat a lomtárba szeretné küldeni, mint az őspedagógia maradványait. Csak kevesen szóltak a feladatok mellett és azok is csak mérsékelten kívánják azokat. A szülők véleménye megoszlott, az orvosok nagyrészt *ellene* voltak. Végeredményképp kimondta az értekezlet, hogy az elemi iskola I. és II. osztályában egyáltalában

ne legyenek feladatok, a III. osztálytól kezdve is csak igen korlátozott számmal, akkor is inkább télen és őszi, de tavasszal semmi esetre sem. Legáltalánosabb szempont volt a túlterheltség és az egészség szempontja, mely igazolja, hogy az iskola ne adjon házi feladatot a gyermeknek.

A 2. tételnél főleg a *játékot*, a *színházat*, a *zsúrt*, a *kávéházlátogatást* és a *mozi* tárgyalták. Valamennyi felszólaló, de a hallgatóság is, megegyezett abban, hogy: 1. a gyermekek játékkedvét nem kell korlátozni, csak ha rosszkodássá, vagy kártevővé fajul el; 2. a játéktárgyak, melyeket a szülők gyermekeiknek vesznek, legyenek minél olcsóbbak és minél egyszerűbbek; drága játékoknak csak akkor van értelme, ha azokból a gyermek játszva tanulhat; egyszerre sok és rendszer nélkül való játékszer nem kell a gyermeknek; 3. lehetőleg ne egyedül játsszék a gyermek, hanem kedveltessük meg vele a társaságban való játékot; a társaság neki megfelelő legyen; 4. veszedelmessé válható játékokat ne engedjünk a gyermeknek sohasem, még akkor sem, ha ő talán tudna is vele bánni. A színházat illetőleg a szülői értekezlet felkéri a Torontál-megyei Magyar Közművelődési Egyletet, hasson oda, hogy a színházidény alatt *ifjúsági előadások* is legyenek és hogy egy bizottság a szezon előtt állapítsa meg azokat a darabokat, melyeket gyermekek számára előadni lehet. A zsúrok elítélendők minden formájukban, ha azok költségesek. A kávéházlátogatás egészségi és erkölcsi szempontból káros. A «mozi» pedig mai keretében nem üdvös intézmény, csak akkor, ha tisztán ismeretterjesztő képeket tud mutatni.

A 3. tételre vonatkozólag *Szenes Adolf* előadó három csoportba osztja a kirándulásokat: félnaposakra, egész naposakra és több naposakra. Az értekezlet megbeszélte a Becskereken rendezhető fél- és egésznapos kirándulásokat és a tanítótestületre bízta a többnapos kirándulások tervezetét. Mindenesetre általános helyeslést talált az a nézet, hogy a kirándulások hasznosak, üdvösek és szükségesek.

A következő értekezlet tárgyaiul kitűzték a következő tételket: a) a tanítás megkezdésének időpontja; b) az egyhuzamos vagy az egésznapos tanítás.

A brüsszeli I. nemzetközi gyermektanulmányi kongresszus magyar előadói. Több ízben jeleztük, hogy a világ kultúrnépeinek gyermektanulmányozói 1911. évi augusztus hónap első napjaiban kongresszusra gyűlnek össze Brüsszelben.

Ez lesz a legelső nemzetközi pedagógiai kongresszus. Célja ennek az, hogy a gyermektanulmányozás eddigi eredményeit és munkásait egybegyűjtse, a különböző törekvéseket meghatározott

irányba terelje s ezzel a rendszeres gyermektanulmányozásnak világszerte utját egyengesse. Ezt a kétségtelenül igen fontos feladatát a kongresszus természetesen csak úgy oldhatja meg sikerrel, ha az egyes kulturnemzetek mennél nagyobb számú gyermektanulmányozóval képviseltetik magukat Brüsszelben s munkálataikat ott bemutatják és megvitatás alá bocsátják.

Nagyon természetes, hogy a mi társaságunk sem maradhat el a kulturnépeknek ama tanácskozásairól, ahol a jövő nemzedékek okszerű nevelésének föltételeit, a gyermek testi-lelki fejlődésmentének eddigelé felkutatott törvényszerűségeit rendszerezik, a további kutatások irányát megszabják s alapjait rakják le az egységes gyermektanulmányozásnak. Nem maradhat el s nem szabad elmaradnia társaságunknak az első gyermektanulmányi kongresszusról annál kevésbé, mert hiszen — miként azt örömmel állapította meg — a kongresszus központi végrehajtó intézőségétől tárgyalásra kitűzött tételeknek csaknem mindegyikével társaságunk is behatóan foglalkozott immár s meg van győződve róla, hogy a magyar gyermektanulmányozók értékes adatokkal járulhatnak majd hozzá a kongresszusi tárgyalásokhoz.

Meg volt erről győződve egyébként jóelőre maga a kongresszust szervező központi nemzetközi bizottság is, minthogy nemcsak a kongresszuson való pusztán részvételre hívta meg társaságunkat, hanem a tárgyalásra kitűzött tételek közül négynek előadóját is társaságunk tagjaiból szemelte ki már jóelőre.

A brüsszeli gyermektanulmányi kongresszusnak magyar részről való előkészítését természetesen szintén örömmel vállalta magára társaságunk. Megválasztotta a kongresszust előkészítő bizottságot, amely immár több gyűlésen foglalkozott a kongresszus ügyével. Egy szűkebbkörű bizottság ezévi március 16-án sorra vette a kongresszus központi végrehajtó intézőségétől kijelölt tételeket s kiszemelte társaságunk tagjai közül azokat, kiket e tételeknek kidolgozására s a kongresszuson való előadására felkérni jónak látott. Megállapította egyuttal azokat a tételeket is, melyeket viszont társaságunk rézéről a kongresszuson előterjeszteni s megvitatás alá bocsátani kíván. E tételek előadóit is kiszemelte előkészítő bizottságunk s felkérést intézett hozzájuk a dolgozatok elkészítésének elvállalása tárgyában.

Magyar előadói lesznek tehát a következő kongresszusi tárgyalásra kitűzött tételeknek :

a/ A központi végrehajtó bizottság közvetlen felkérésére :

1. *Az emlékezet és az intelligencia viszonya.* Előadó : *Ranschburg* Pál dr., egyetemi magántanár, társaságunk kísérleti osztályának elnöke.

2. *A normalitás és abnormitás határvonalai a gyermekkorban.* Előadó: Ugyanaz.

3. *A gyermektanulmány tanítása a pedagógusoknak, orvosoknak s a bírácoknak.* Előadó: Nagy László, tanítóképző-intézeti igazgató, társaságunk ügyvivő alelnöke.

4. *A csoda-gyermekekről.* Előadó: Révész Géza dr., egyetemi magántanár.

b) A brüsszeli központi nemzetközi bizottság fölhatalmazására a magyar előkészítő bizottság fölkérésére:

5. *A táplálkozás szabályai az életkorok szerint.* Előadó: Grósz Gyula dr., igazgató-főorvos.

6. *A gyermekek tanuvallozásai.* Előadó: Dósainé Révész Margit dr.

7. *Az elmebeli fáradság meggátlásának eszközeiről: a) a jelenlegi; b) a jövő iskolában.* Előadó: Lechner Károly dr., udvari tanácsos, kolozsvári egyetemi orvos-professzor.

8. *A látás- és hallászavarok meggátlásának eszközeiről az iskolákban.* Előadók: a) Moór Mihály dr., egyetemi magántanár; b) Rejtő Sándor dr., kezelő-orvos az ideges gyermekek állami elemi- és középiskolájában.

9. *A szuggesztio, mint nevelő eszköz.* Előadó: Pekri Pekár Károly dr., egyetemi magántanár.

10. *Az orvos és a pedagógus részvétele a gyermektanulmányi vizsgálatokban.* Előadó: Juba Adolf dr., egyetemi magán-tanár, iskolaorvos.

11. *A gyermek egyéniségének jellemzése.* Előadók: a) Nógrády László dr., áll. középiskolai tanár, társaságunk adatgyűjtő szakosztályának elnöke. — b) Edelmann Menyhért dr., a nagyváradi állami gyermekmenhely igazgató-főorvosa.

12. *Az abnormálisok és normálisok új nevelési módja.* Előadó: Vértés O. József dr., az ideges gyermekek állami középiskolájának vezetője.

Társaságunk részéről kitűzött tételek:

13. *Gyermektanulmányi muzeumok szervezésének fontossága és módja.* Előadó: Ballai Károly, a Magyar Gyermektanulmányi Múzeum titkára.

14. *Az erkölcsi érzés fogyatékoságának fogalma a gyermekkorban s a gondoskodás az erkölcsileg fogyatékos gyermekekről.* Előadó: Angyal Pál, a pécsi jogakadémia tanára.

Moral insanity a gyermekkorban. Előadó: Dósainé Révész Margit dr.

15. *A gyermek alvásának zavarai.* Előadó: Deutsch Ernő dr., főorvos.

16. *A gyermekek játéka a fejlődés-korok szerint.* Előadó: Nógrády László dr., állami főgimnáziumi tanár, társaságunk adatgyűjtő szakosztályának elnöke.

Kongresszusi tagúl való jelentkezést megkönnyebbitendő «*A Gyermek*» jelen számának minden egyes példányához egy-egy *jelentkezési lapot* csatolunk abban a reményben, hogy azt társaságunk tisztelt tagjai szíves készséggel igénybe fogják venni s a hazai és egyetemes gyermektanulmányt ilyen úton is előmozdítani kegyeskednek.

Budapest.

Répay Dániel titkár.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Összeállította: Perényi Irén tanítónő, Budapesten.

Szabadság a nevelésben. (Revalsche Zeitung.) Amidőn a pedagógia annak a fontos elvét hirdette ki, hogy a nevelés mértéke a gyermek egyénisége legyen, nem gondolta, hogy mily tévedésekbe sodorhatja a nevelő munkásságot. A modern pedagógus reformátorok a szabad nevelést félremagyarázzák. Azt tartják ugyanis, hogy a gyermeki lélek teljesen romlatlan, tökéletesen jó, s így ezeket az angyali egyéniségeket csakis szeretettel kell vezetni. Scharrelmann, egyik modernista pedagógus, ezeket az elveket így fejezi ki: «Nincs a gyermekben semmi olyan, ami büntetendő volna.» Sőt Ellen Key már annyira megy, hogy azt tartja: «Az az atya, ki leányát megfenyíti, megérdemli, hogy bukását megérje.» Igaza van ezekkel szemben annak a pedagógusnak, ki gyermekbarát is, hogy manapság annyira mennek a nevelésben, hogy a gyermeket valami magaslaton képzelik, ahova aranyat, tömjént, mirhát kötelesek a felnőttek felnyujtani.

A túlságos nagy szabadságnak káros következményeit, sajnos, tapasztalhatjuk a mai ifjúság körében. A tekintély tisztelete hiányzik s az önzés, az élvezni vágyás az, ami uralkodik bennük. De hogyan is fejlődjék ki bennük valami nemesebb érzés, a hála, a lelkiismeretesség, mikor mást sem hallanak, mint azt, hogy az ember saját egyéniségéből kifolyólag helyesen cselekszik, vezetésre, irányításra szüksége nincsen, mert az emberi természet romlatlan s tökéletesen jó. Az ifjúság túlságos önbizalmának, elkapottságának oka ezenkívül az, hogy nagyon korán kerülnek a felnőttek társaságába. Túlzás volna azt követelni, hogy az ifjúságot a mai viszonyok között is a kemény spártai szellemben

neveljék; azonban a jövő nemzedék életrealitása érdekében szükséges, hogy a nevelésben több komolyság és erély legyen. A gyermek ne csak a jogairól halljon, hanem a kötelességéről is. Különösen az akaratot, az önmegtagadást kell a gyermekben nevelni, tudjon apró vágyairól, szenvedélyeiről lemondani, mert csak így állhatja meg helyét az élet nehéz küzdelmeiben.

Az angol fiúk egyesülete. (Wiener Tagblatt.) Az angol fiúk legtöbbje az elemi iskola bevégzése után belép a «Scout» ligába. Ennek az egyesületnek célja, az ifjakat oly irányban nevelni, hogy embertársaiknak segítségére lehessenek. Baden Powel tábornok az egyesület megalapítója és szervezője. Mafeking ostrománál 1899-ben fogamzott meg benne a «Scout» liga eszméje. A vár ostrománál ugyanis az őrség segítségére 300 polgárt fegyvereztek fel, kik azonban minden tekintetben annyira járatlanok voltak, hogy hasznukat nem vették. Ekkor látta be Powel tábornok szükségességét annak, hogy a társadalmi érzelmek s a hazaszeretet fejlesztése mellett mily fontos az ifjúságot életrealitásra nevelni. Értsen az ifjúság a fegyverforgatáshoz, tudjon küldetéseket teljesíteni, s általában tudja érzékeit, tehetségeit felhasználni. A «Scout» egyesületben a katonai nevelés mellékes, a fő cél az ifjúság egyéniségének teljes mértékben való kifejlesztése. Meg kívánják ugyan bizonyos parancsok feltétlen teljesítését, de a tagoknak elsősorban maguknak kell felismerniök, hogy mi helyes, mi jó, hogy ezt követelhessék.

A Scout egyesület tagjaiban főképen az altruisztikus érzelmeket fejleszti ki, mert legfőbb kötelességükké teszi azt, hogy embertársaikon segítsenek. Az ifjak reggelenkint nyakkendőjükre két csomót kötnek, mely közül az egyik figyelmezteti őket fogadalmukra. Eszerint mindennap legalább egy kis szolgálatot kell tenniök embertársaiknak. Legyen ez akár alamizsnaadás, akár valami más lovagias szolgálat, pl. az omnibuszon saját helyének udvarias átengedése vagy ehhez hasonló cselekedetek.

A «Scout» liga tagja lehet minden 12—18 éves fiú. A belépés előtt egy hónapi próbaszolgálatot kell kitölteniök s a belépéskor fogadalmat tesznek arra, hogy hazájukhoz, királyukhoz hívek lesznek, embertársaiknak bármely körülmény között is szolgálatára lesznek, s a Scout liga törvényeinek engedelmeskednek.

Az egyesület tagjai egyenruhát viselnek, s felszerelésük kiegészítője a batyu hosszú bot, erős kés és egy kis sip.

Az ifjak munkakedvének, önértetének emelésére szolgál az, hogy érdemrendet nyerhetnek, aminek elérése mindannyiuk törekvése. Ha valamelyikük az egyesületnek vagy a tagok egyikének

szolgálatot tesz, érdemrendet kap. Nemcsak a lovagiasságot jutalmazták, hanem az elméleti és gyakorlati ismeretekben való jártasságot is. Kítüntetéseket nyerhetnek az idegen nyelvekben, zenében, rajzolásban, sportban, fényképezésben, gépírásban, ipari munkákban, kereskedésben stb.-ben való kiváló ügyességért is.

Az egyesület, mely ily nemes célokat szolgál, nagy elterjedésnek örvend, nemcsak Anglia különböző vidékein, hanem Német-, Oroszországban, az Egyesült-Államokban s az angol gyarmatokon is.

Az angol gyermekvédő törvény. (Woche : Berlin.) A kultur-államok törvényhozását csaknem kivétel nélkül foglalkoztatja a gyermekvédelem problémája, s a legtöbb törvénykönyvben találunk néhány §-t, amely ezzel a kérdéssel foglalkozik. Az államok között az első Angolország volt (?), mely az időnkint hozott, s elszórta előforduló gyermekvédő törvényeket rendszeres összefüggő törvénykönyvbe foglalta. 1908. december 21-én jelent meg a gyermekvédelemről szóló törvénykönyv. (A magyar 1904-ben. Szerk.) Az angol gyermekvédő törvény alapelve, hogy a gyermekeket meg kell óvni azoktól a káros hatásoktól, melyek erkölcsiségüket veszélyeztetik. Az alapelv kitűnik a mű felosztásából is. Az első fejezet a kis gyermekek védelméről szól, s főképen a szülői házon kívül, idegen családokban nevelt gyermekekre vonatkozik. A második rész a gyermekek és az ifjuság rossztól való megóvásáról foglalkozik. Ide nemcsak az erkölcsi rossz tartozik, hanem egyáltalán minden káros hatás, amely a gyermek testét, lelkét érheti, mert az angol «cruelty» kifejezés mélyebb értelmű. Így pl. törvény bünteti mindazokat, kik gyermekeik egészségére, testi épségére kellő gondot nem fordítanak. Továbbá, kik a gyermekeket koldulásra használják fel, akár nyíltan, akár elárúsítás, éneklés vagy táncolás ürügye alatt. Törvény rendeli, hogy az iskolába lépő gyermeket testileg meg kell vizsgálni. Azok a szülők és gondozók, kiknek gyermekeit a vizsgálat tisztátalannak, vagy hiányosan öltözöttnek talál, megbüntethetők, kivéve, ha e mulasztás nem gondatlanságból történt.

Érdekes a 3. fejezet is, mely az alkohol és a nikotín káros hatásától akarja a gyermekeket megóvni. Büntetendőnek tartja mindazokat, kik 5 éven aluli gyermeknek alkoholt adnak vagy adatnak. Határozottan tiltja, hogy 14 éven aluli gyermekek pálinkamérésben tartózkodjanak. Szigorú büntetést ró azokra, kik gyermeknek dohányt adnak el, valamint betiltja azokat az utcai automatákat, melyekből dohányt lehet szerezni. Kötelességévé teszi a felnőtteknek azt, hogy ha gyermekeknél dohányt találnak, azt azonnal vegyék el.

A 4. fejezet mélyrehatóan foglalkozik a nevelő és javítóintézetekkel. Az 5. fejezet a fiatal gonosztevők büntetésére vonatkozó törvényeket foglalja össze. A halálbüntetést és börtönt teljesen kizárja, a fogházbüntetést is csak annyiban tartja megengedhetőnek, amennyiben olyan megrögzött, megátalkodott bűnösökről van szó, kiket javító intézetben elhelyezni nem lehet. A fiatal bűnösök feletti ítélkezésre külön bíróságot rendel, melynek tárgyalása korlátolt nyilvánosságú. A törvény rendelete szerint a fiatal gonosztevők bűneiért a szülők lakolnak, ha a bíróság a nevelésükben, vagy a felügyeletben gondatlanságot tapasztal.

A törvénykönyv 6. fejezete függelék, mely a 16 éven felüli ifjúsággal foglalkozik.

Általában az egész mű annyi gonddal, körültekintéssel készül, hogy példaképe lehet az európai nemzeteknek.

Hogyan kell a makacs gyermekekkel bánni? (Münchener Neueste Nachrichten). Erre a kérdésre tanulságos feleletet adott egy anya. Többek közt azt mondja, a makacs gyermekekkel való bánásmódnál a legnagyobb hibát azok követik el, kik ezt a fogatkozást idegességnek, tehát betegségnek tartják s a gyermek előtt is hangoztatják. Így, ha a gyermek hirtelen haragjában pajtását megbántja, azzal védekeznek, hogy idegességből tette s nem saját hibájából. Vannak esetek, mikor valóban betegséggel van dolgunk, de ezek egészen más elbírálás alá esnek.

A hirtelen haragú gyermeket csak úgy javíthatjuk meg, ha beláttatjuk vele szenvedélyessége rútvoltát. Ha a gyermek még nem jutott a belátás fokára, az anya a szeretetet használja fel nevelő eszközként. Ha pl. gyermeke indulatos, hagyja azonnal magára azzal, hogy ilyen veszedelmes, makacs gyermekkel legjobb egy szobában nem maradni. Mikor a gyermek már eléggé érett és értelmes, erre a tárgyra terelhetjük a beszélgetést, s az önuralom fontosságát s az indulatosság rútságát értethetjük meg vele. Hogy ennek az eljárásnak eredménye volt, azt a cikk írója saját tapasztalataival erősíti meg. Egy alkalommal legkisebb fia bátyját boszantotta. A fiún észre lehetett venni a nagy lelki küzdelmet, melyet indulata ellen vívott. A régi szenvedély már-már hatalmaskodott önuralmán, mikor az anya odalépett s megragadva a gyermek kezét megdicsérte. A fiú zokogva borúlt anyja karjába, s heves haragját ezentúl legyőzte.

Hogy azonban működésünk eredményes legyen, mondja a cikk írója, szükséges, hogy magunkon is uralkodni tudjunk.

 TANÁCSKOZÓ

Tájékoztató.

Gyakran fordulnak hozzánk szülők s hivatásos nevelők írásban és élőszóval, hogy a nevelés bizonyos körülírt eseteiben adjunk tanácsot vagy legalább felvilágosítást. Ez a körülmény végre is arra indított bennünket, hogy *«Tanácskozó»* cím alatt állandó rovatot nyissunk pedagógiai kérdések és feleletek számára. Ezen *«Tanácskozó»* rovatunkat a mostani füzettel bocsátjuk útjára. Célunk, hogy szolgálatot tegyünk vele a szülőknek, pedagógusoknak, s mindazoknak, akiknek gondjaira gyermek bízva van, tehát használjunk vele a gyermeknevelésnek. Mikor azonban rovatunkat megindítjuk, szükségesnek tartjuk megjegyezni a következőket.

1. Habár rovatunk fejére ezen stereotíp címet tettük: *«Tanácskozó»*, mégsem érezzük magunkat hivatva, hogy tanácsokat adjunk, mert a tanácshoz minden konkrét esetnek közvetlen ismerete szükséges. *Mi csak felvilágosításokat nyújthatunk a gyermeki élet egyes rendkívülbb eseteiről.* Lelkiismeretesen és komolyan fogva felhívásunkat, ismételjük, közvetlenül alkalmazandó tanácsot tőlünk ne várjon senki, csak *tudományos leírásokat*, utbaigazításokat. Egyébre nem vállalkozhatunk.

2. A kérdések felőlelhetik a gyermek testi és lelki életét, abnormitásait, betegségeit. A kérdésekre az *illető szakértők* adják meg a feleleteket. A kérdések a szerkesztőséghez küldendők be.

3. Iskolaszervezeti és személyi érdekű tárgyak kizártak a Tanácskozóból.

4. Csakis indokolt és szabatosan körülírt esetekre adunk felvilágosítást. Névtelenül intézett kérdéseket figyelembe nem veszünk.

Reméljük, hogy eme *kísérletünk* javára fog válni a gyermektanulmányozás és nevelés ügyének.

A tükörírásról.¹⁾

Válaszul H. J. tanítónőnek Rákosszentmihályon.

A kérdésre csak általánosságban tudunk megfelelni, mivel ennek az esetnek az elbírálása a szóbanforgó tanuló ismerete nélkül, nem lehetséges. Különben is az illető egyénről csak azt tudtuk levele alapján megállapítani, hogy — tükörírással ír, vagyis a betűknek fordított képét veti papirosra.

A tükörírás elbírálásakor azonban tudnunk kell azt is s ez igen fontos:

1. vajjon *bal kézzel* vagy jobb kézzel írta-e a gyermek a szóbanforgó betűket;
2. korához képest szellemileg fejlett-e? normális-e vagy nem?
3. jó tanuló-e vagy rossz?
4. figyelmes vagy figyelmetlen?
5. mely számokat, mely betűket írja *mindig* tükörírással?

Ezeket a szempontokat fogjuk mi is irányadókul tekinteni feleletünk megírásakor.

* * *

Pieper,²⁾ ki a daldorfi gyengeelméjűek intézetének 149 növendékét megvizsgálta, azt találta, hogy 50%-uk bal kézzel tükörírással írt.

1) H. J. tanítónő a következőleg írja le osztályának (I. o.) tüköríró gyermekét:

„Osztályomban (I. o.) van egy kis *leány*, aki a betűket és számokat, pl. a z-t, b-t, r-et, 1-est, 6-ost, 5-öst fordítva írja. Szóval ellenkezőleg ír mindent. Nagyon sokat foglalkozom vele. Vezetem a kezét, eléje irok. Amint magára hagyom, két-három betűt még csak leír, de a többit már fordítva írja. Ugyanígy vagyok a rajzzal. A vonalozatlan rajzfűzetben képtelen egyenes sorban írni, azaz rajzolni. A kézügyesítő gyakorlatokban pedig a jobbra dült vonalat balra dönti és viszont. Nem tudom elgondolni, makacskodással, rossz szokással, vagy valami rendellenességgel állók-e szemben.“

Két hónap múlva a következőt írja a nevezett tanítónő: „A gyermek, ugyan nagy nehezen, de megtanult írni olvasni, de gyakran megtörténik, hogy most is tótágast állítja betűit, számjait. Különös előszeretettel írja a 9-est megfordítva s akárhányszor összetéveszti az u-t az m-mel és n-nel, szóval a hasonló betűket egymással. Az is megtörtént, hogy fordítva vette a kezébe a könyvet. Igaza van Önnek, az ilyen gyermeket rendkívüli fáradsággal lehet írni, olvasni megtanítani. De ha valamit az ember szeretettel tesz, mégis van foganatja.“

2) *Pieper*: Schriftproben von schwachsinnigen, respective idiotischen Kindern.

Nagyon gyakori jelenség, hogy gyengetehetségű gyermekek bal kezükkel tükörirással irnak.¹⁾

Azoknak a gyermekeknek a száma, kik bal kezükkel tükörirással irnak, a felsőbb osztályokban (hol az intelligensebbek vannak) határozottan kisebb számmal fordulnak elő, fogynak. Pieper e megfigyelései *Lochte*-éivel²⁾ egyeznek; ez utóbbi vizsgálatait ugyancsak a daldorfi intézetben végezte, de azokon a növendékeken, kiket *Pieper* nem vizsgált meg.

Pieper azt találta, hogy tükörirást használ:

az I. osztályú tanulók	19 ⁰ / ₀ -a ³⁾
a II. «	« 52 «
a III. «	« 50 «
a IV. «	« 65 «
az V. «	« 63 «

Lochte vizsgálatai szerint tükörirással ir:

az I. osztályú tanulók	20 ⁰ / ₀ -a
a II. «	« 40 «
a III. «	« 68·7 «
a IV. «	« 54·5 «

Vagyis a növekvő koraal a tükörirás használata is ritkább.

Lochte ezenkívül *normális*, siketnéma és vak iskolásgyermekeken is végzett ilyen irányú vizsgálatokat. Eredményei szerint egy fiiskola 658 tanulója közül az egymásra következő osztályokban 13·2—0·7⁰/₀, 671 leánynövendék közül 25·4—3·5⁰/₀ között fordult elő a tükörirás használata.

127 *siketnéma* közül átlagban 27·3⁰/₀ irt tükörirással.

Vak gyermekeknél csak egyes esetekben tudta *Lochte* a tükörirás használatát megállapítani.

Soltmann szerint azok a *vakok*, kik születésük után néhány évvel vakultak meg, nem használnak tükörirást, míg vakon születettek, vagy születésük után nemsokára megvakult gyermekek visszafelé menő póntirást használnak. Végül azon vakok közül, kik csak későbbi éveikben (13—14 év) veszítették el szemük világát, csak azok használták tükörirást, kiknek szellemi életükben zavarok állottak be.

Mindebből világos, hogy *gyengetehetségűek sokkal inkább irnak tükörirással, mint normális vagy más érzékszervi fogyatékoságban*

¹⁾ *Th. Heller*: Grundriss der Heilpädagogik. Leipzig, 1904. 116—119. l.

²⁾ Archiv für Psychiatrie. XXVIII. köt.

³⁾ Németországban az osztályok fordított rendben következnek egymásután. A legfelsőbb osztály az I. osztály.

szenvedő gyermekek. Ennek igazolását látjuk *Soltmann* munkájában is.¹⁾

Az eddigi vizsgálatokból azt is megállapíthatjuk, hogy a tükörírás annál kevésbé fordul elő, minél előrehaladottabb a gyermek szellemi fejlődése.

Figyelmes önmegfigyelés azt mutatja, hogy a felnőtt emberben is meg van a hajlandóság arra, hogy a jobb kéz mozgását a bal kézzel szimmetrikusan utánozza. Ha a gyermek bal kézzel a jobb kéz mozdulatait végzi, úgy ez csak annak bizonyosságául szolgál, hogy nincs meg benne az a tendencia, hogy a jobb kéz szimmetrikus mozdulatainak ellen tudjon állni.

Hasonlóképen magyarázza a tükörírás létrejöttét *Hermann Wegener*²⁾ és *Sarbó Artur*.³⁾

A tükörírás használata ellen nagyobb figyelemre van szükségünk, mely nincs meg sem fiatal normális elemi iskolásoknál, sem gyengetehetségüeknél. Azok a gyermekek, kik bal kézzel nem irnak tükörírással, elérték azt a képességet, hogy minden írásjelet világosan el tudnak képzelni s ezt a képzetüket megfelelő írásbeli mozgásokkal végre is tudják hajtani.

Treitel és *Buchwald* kimutatták, hogy a figyelmetlenség a tükörírás egyik előidézője.

*Kannegiesser*⁴⁾ 215 normális és 68 gyengetehetségű gyermeket vizsgált meg összesen.

A normálisok közül 38·1% irt tükörírással

a gyengetehets. « 61·8 « « «

Vizsgálta a figyelem befolyását a tükörírásra s azt találta, hogy:

122 figyelmes tanuló közül (normális) 27 % irt tükörírással

93 figyelmetlen « « 52·7 « « «

Az intelligencia és tükörírás között való viszonyt ezek az adatok mutatják:

134 jó tanuló közül (normális) 25·4% irt tükörírással

81 rossz « « « 59·3 « « «

1) Prof. Dr. O. Soltmann: Schrift und Spiegelschrift bei gesunden und kranken Kindern. Berlin, 1890.

2) Die Spiegelschrift. Zeitschrift für pädagogische Psychologie. I. 254. I. 1899.

3) A beszéd. Budapest, 1906. 207. I.

4) E. Kannegiesser: Beurteilung des kindlichen Geistes durch Spiegelschrift. Zeitschrift für die Behandlung Schwachsinniger und Epileptischer. XI. (XV.) évf, 1895. 51–61. lap.

Végeredmények:

1. Tükörrirással mind egészséges, mind beteg gyermek írhat; ez a jelenség a hiányos figyelemből és ítélőképességből magyarázható meg.

2. Fiatalabb gyermekek jobban hajlanak tükörrirásra, mint idősebbek. A növekvő korral azonban az egyén (felnöttekről van szó) ismét jobban hajlik a tükörrirásra.

3. A gyengetehetségük valamennyi fokon jobban hajlanak a tükörrirásra, mint normális társaik; de téves volna azt hinni, hogy okvetlenül tükörrirással kell írniok. Épp ezért nem lehet a tükörrirás a képezhetőség szellemi mértéke, jöllehet *Pieper* és *Gutzmann*¹⁾ pozitív értéket tulajdonítanak neki.

4. Terhelt gyermekek könnyebben esnek a tükörrirás használatába, mint ép egészségesek.

5. Előrehaladó szellemi fejlődéssel a tükörrirás használata mindinkább abban marad, a normális irás pedig előtérbe lép.

6. A tükörrirással írott számjegyek közül a 4 és 7 a könnyű, a 2, 3, 5 a nehéz számjegyek közé tartoznak. (V. ö. a *Ranschburg*-féle törvénnyel a homogén elemekről!)²⁾

7. Szellemileg egészséges gyermekek könnyebben írnak tükörrirással számokat, mint szavakat; gyengetehetségüknél fordítva.

8. A nők jóval nagyobb számban írnek tükörrirással, mint a férfiak.

9. Ha későbbi korban tanulunk meg valamilyen új írást, pl. gyorsírást (*Lochte* kísérletei a *Stolze*-féle gyorsírással), úgy ezzel szemben nincs meg a tükörrirásra való hajlamosságunk.

Vértés O. József dr.

1) *Gutzmann*: Vorlesungen über die Störungen der Sprache und ihre Heilung. Berlin. 1893. 125. l.

2) *Ranschburg Pál*: Lélektani alaptörvény. A Gyermekek, V. évf. 1—2. szám, 62. lap. Nem lehetetlen, hogy a 2, 3, 5 számjegyek alakjában előforduló félkörök — mint homogén elemek — hatnak zavarólag az elme munkájára.

ÜBERSICHT DER LETZTEN NUMMER.

IV. Jahrgang Nr. 1—2.

Das Schlafen und Träumen der Kinder.

Von Oberarzt **Dr. Ernst Deutsch.**

In seinem in der Ungarischen Gesellschaft für Kinderforschung gehaltenen Vortrage setzt Verf. mit dem Ausspruch Spitta's ein: „In der Biologie gibt es kaum noch einen Abschnitt, worauf man so viel Zeit vergeudetete, wie auf diesen, und die Resultate darüber sind weit aus kärglich.“ Sodann bespricht er die mannigfaltigen Theorien des Schlafes, deren gewichtigster Teil auf die periodischen Wandlungen des Nervensystems sich beziehen.

Nachdem Vf. die Symptome des Einschlafens, Schlafens und Erwachens, sowie seine Wahrnehmungen bezüglich des tiefen Schlafens behandelt hat, wendet er sich seinen eigenen, das Wachwerden betreffenden Beobachtungen zu: unter 80 gesunden Kindern erwachen 28 spontan rasch, 22 langsam, 30 auf plötzliche Ausseneinwirkung; unter 117 taubstummen Kindern erwachen 28 spontan schnell, 72 langsam, 17 auf plötzlichen äussern Einfluss, unter 12 blinden Kindern erwachen 3 spontan schnell, 9 auf plötzliche äussere Einwirkung. Diese Daten beweisen, dass der Übergang vom Schlaf ins Wachsein bei gesunden Kindern viel rascher von statten geht, als den Unzulänglichen. Den Sinnesorganen kommt eine grosse Rolle im Wachwerden zu.

Daraufhin erörtert Verf. das an verschiedentlichen Tageszeiten erfolgte Schlafen, die in dessen Verlauf sich entäussernden Lebenserscheinungen und den Einfluss der Gewöhnung, des Alters, Klimas und Temperaments.

Betreffs der Lage des Schlafens stellte Verf. in den Budapester Isr. Waisenhäusern Beobachtungen an, demgemäss schliefen 136 Kinder auf der Seite ein, 56 am Rücken, 4 am Bauch, in veränderter Lage 6. In derselbigen Lage wie beim Einschlafen erwachten 120, in anderer Lage 82. Als Schlussergebnis lässt sich verzeichnen: der grösste Teil der Kinder schläft auf der Seite liegend ein, die Lage verändern bis zum Erwachen eher die jüngeren Zöglinge als die älteren. Unter 12 Blinden schliefen 6 auf der Seite, 3 am Rücken, gleichfalls 3 in veränderter Lage ein; 8 wurden in derselben Lage wach, wie sie eingeschlafen, 4 in anderer Lage. 57 Taubstummen schliefen auf der Seite ein, 3 am Bauch, 39 am Rücken, in derselben Lage erwachten, wie sie eingeschlafen 28 von 89.

Was die Dauer des Schlafes betrifft, teilt Verf. 1049 Daten über Schulkinder mit. Darunter schlafen die Elementarschüler täglich durchschnittlich 9—11 Stunden, die eine Bürgerschule besuchenden Zöglinge im Durchschnitt mit einer Stunde weniger, 8—10 Stunden. Bezüglich der zwischen dem Niederlegen und Aufstehen vergehenden Zeit machte

Verf. die Beobachtung, dass die Hälfte der Kinder unverzüglich nach dem Niederlegen, ein überwiegender Teil wiederum schlechthin binnen einer viertel Stunde einschläft. Währt das Einschlafen länger als eine viertel Stunde, könne es gewöhnlich dem Umstande zugemutet werden, dass das Kind durchaus physische oder aber manchmal psychische Ursachen beunruhigen. Die während des Tags stattgehabten Erregungen bekundeten unter 202 Waisenhauszöglingen an 66 einen massgeblichen Einfluss, dieser letztere wurde unter 89 taubstummen Kindern bloss an vieren, unter 12 Blinden an einem vermisst.

Nach Betrachtung der Wohnungsverhältnisse fasst Verf. die diesbezüglichen folgendermassen zusammen: unter 1049 Schülern wohnen 783 (74⁰/₀) in einer einzimmrigen Wohnung, in 273 Fällen (26⁰/₀) schlafen mehr als zwei Personen in einem Bett, in 297 Fällen (28⁰/₀) schlafen die Kinder mit Individuen andern Geschlechts, in 14 Fällen (13⁰/₀) in der Tageskleidung und nur 8 Kinder (7⁰/₀) schlafen allein. In welcher reichlicher Masse die Qualifikation der Schüler durch das Elend des grosstädtischen Proletariats beeinträchtigt wird, dafür zeugen die schlechtesten 83 Schüler einer Schule auf der Hungariastrasse in Budapest, worunter 92⁰/₀ zu den ärmsten Volksschichten gehören.

Kinderforschungs-Nachrichten.

Der Ausschuss der Ungarischen Gesellschaft für Kinderforschung hielt am 8. Febr. d. J. unter dem Vorsitz des Grafen Alexander *Teleki* eine gut besuchte Sitzung.

Zunächst unterbreitete der geschäftsführende Vizepräsident *Ladislau Nagy* eingehenden Bericht über die Bewegungen und die Ausgestaltung unserer Gesellschaft. Voran gedachte er des hochbedeutenden Kurses, den der Unterrichtsminister für Lehrkräfte der Lehrerbildungsanstalten errichtete, um denen eine eindringliche Ausbildung im experimentellen Unterricht der Psychologie angedeihen zu lassen. Sodann erwähnte Nagy das ausserordentliche Interesse, das die Kleinkinderbewahranstalten der Wirksamkeit unserer Gesellschaft allenthalben entgegenbringen, ja vermittels der musealischen Materialsammlungen darin auch selber teilnehmen. Letzthin wurde mit zwei grösseren Veranstaltungen ein Versuch gemacht, so fand zuerst in *Löcse* die erste ungarländische Kleinkinderbewahrausstellung statt. Diese war nicht nur ob eigenster und gesellschaftlicher Standpunkte von belang, sondern sie zeitigte bereits ausgiebige Ergebnisse betreffs der Kinderforschung und unseres Museums; welche den Plan hegen liessen, in Verbindung mit einem internationalen Kleinkinderbewahrkongress den Gedanken einer Kleinkindererziehungsausstellung anzuregen. Unsere zweite derartige Ausstellung hat in *Ó-Verbász* stattgefunden, woselbst nebst den in Kleinkinderbewahranstalten und Elementarschulen verfertigten Säckelchen auch instruktive Zeichnungen, Handarbeiten und ähnliche Dinge von Analphabeten vorgelegt waren. Hierbei konnte man einmal das Ver-

halten der Kleinen dem Stoffe gegenüber und sodann auch die Wirkung dessen auf sie und vornehmlich ihre Phantasie studieren.

In *Szeged* sind die Vorbereitungen soweit vorgeschritten, dass die Gründung eines Filialvereins je bald er erfolgen dürfte.

Der Filialverein in *Nagyvárad* wird anfangs Juni eine *Kinderzeichen- und Handarbeitsausstellung* veranstalten.

Im *Pécs*er Zweigverein werden Vorträge über die kindliche Abnormalität gehalten.

In *Kolozsvár* ist die Idee eines Museums für Kinderstudium aufgetaucht.

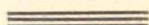
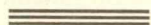
Karl *Ballai* referierte über die Einrichtung, sowie die blühende Entfaltung unseres *pädologischen Museums*. Hierbei stellte A. Kováts einen Antrag, dem Museum eine ständige Bücherausstellung und eine mit einer Musterbibliothek verbundene Lesehalle (zwecks Anempfehlung guter Lektüre für Kinder) anzufügen.

Auf Antrag des Präsidiums wurde nunmehr die im Vorjahre prinzipiell gutgeheissene *pädagogische Fachabteilung* ins Leben gerufen, zu deren Obmann Dozent Dr. Edm. *Weszely* gewählt wurde.

Am 11. Febr. trug anlässlich des Vortragabends unserer Gesellschaft Dr. *Sig. Szenes* über Schwerhörigkeit der Kinder vor.

Bezüglich des *Beobachtungsinstituts für verkommene Kinder* hat das entsandte Organisationskomitee die Beratungen vollständig erledigt und deren Resultate in 7 Bestimmungen festgelegt. Die Hauptaufgabe des Instituts sei: den Grad der physischen und psychischen Abnormalität der Verwahrlosung polizeilich oder gerichtlich verurteilter Kinder klarzulegen, und der Rechtsbehörde Ratschläge zu erteilen hinsichtlich der weitem Erziehung und Lage des Kindes. Ausser diesem praktischen Ziele sollen aber Beiträge im allgemeinen über die Zustände, Grade und Erscheinungen der sittlichen Verwahrlosung erbracht, wie auch über die Typen und deren Entwicklung der kindlichen sittlichen Abnormalität wissenschaftlich festgelegt werden.

Dozent Dr. *Ranschburg* hielt in der biologischen Fachsektion der Ungarischen Naturwissenschaftlichen Gesellschaft eine Vorlesung unter dem Titel «*Nervensystem-Interferenz gleichzeitiger und sukzessiver Reize. Ein psychophysisches Grundgesetz*». Auf Grund eigener langjähriger Untersuchungen gelangte Vortragender zur Schlussfolgerung, dass das Gesetz der homogenen Hemmungen allgemeine Geltung auf unser gesamtes psychisches Leben innehat, und bestrebe sich somit diesem Erfahrungsgesetze eine theoretische Grundlage bereitzulegen. Seiner Anschauung zufolge vermag heute weder die Biologie, noch die Naturwissenschaft genügende positive Beweise zur sicheren und klaren Auslegung des Gesetzes der Homogenität und Hetrogenität zu liefern. Zuletzt interpretierte er über die Ereignisse der Biologie und Physik, auf deren Grund eine richtige Erklärung zu bewerkstelligen wäre.

RÉSUMÉ DU DERNIER NUMÉRO.

5-ème Année, No 1—2.

Le sommeil et les rêves des enfants.

Discours tenu à la séance publique de la Société par **M. Ernest Deutsch**, docteur en médecine.

L'orateur cite l'affirmation de Spitta selon laquelle il n'existe aucun point de la physiologie auquel on ait apporté tant d'attention qu'au sujet indiqué. Cependant les résultats sont peu satisfaisants. Il nomme ensuite les différentes théories du sommeil se rapportant pour la plupart à la modification périodique du système nerveux.

Puis il discute les symptômes du sommeil et du réveil ainsi que les observations faites sur la profondeur du sommeil. Il passe alors à ses propres observations.

Sur 80 enfants normaux, 28 se réveillent spontanément, 22 lentement, 30 par des causes extérieures. Parmi 117 enfants sourds-muets, 20 se réveillent spontanément, 72 lentement, 17 par des causes du dehors. Entre 12 enfants aveugles, 3 se réveillent spontanément, 9 par des causes venant du dehors.

Ces observations prouvent que la transition de l'état de veille au sommeil a lieu beaucoup plus rapidement chez les enfants normaux que chez les anormaux. La force de sens joue un rôle principale dans le réveil. M. Deutsch parle ensuite du sommeil durant les différentes parties de la journée, des phénomènes de vie qui se manifestent pendant le sommeil, de l'influence de l'habitude, du tempérament, du climat, etc.

Selon les observations de l'orateur la position de l'enfant qui dort est très variée. Il a observé 136 enfants qui se sont endormis sur le côté, 56 sur le dos, 4 sur le ventre et 6 dans différentes positions. Sur 12 enfants aveugles, 6 se sont endormis sur le côté, 3 sur le dos et 3 dans des positions variées. 8 se réveillèrent dans la position où ils s'étaient endormis et 4 dans d'autres positions. 57 enfants sourds-muets s'endorment sur le côté; 3 sur le ventre; 39 sur le dos. 28 enfants se sont éveillés dans la position où ils se sont endormis. Quant à la durée du sommeil, l'auteur communique ses observations faites sur 1049 écoliers.

Les élèves de l'école primaire dorment en général de 9 à 11 heures par jour; ceux des écoles secondaires dorment généralement une heure de moins. La moitié des enfants s'endorment immédiatement, la plupart au bout d'un quart d'heure tout au plus. Si l'enfant ne s'endort pas dans quinze minutes, il est certain que des causes physiques ou intellectuelles dérangent l'enfant. Les excitations de la journée ont eu une influence frappante sur 66 enfants normaux parmi 202 sujets. Entre 89 enfants sourds-muets, 4 enfants seulement ne montraient aucun signe relatif aux événements du jour.

Parmi 12 enfants aveugles, 1 seul dormait tranquillement. Les observations sur la demeure ont donné les résultats suivants. Parmi 1049 enfants, 783 (74⁰/₀) habitent un logis composé d'une unique chambre; dans 273 cas (26⁰/₀) plus de deux personnes dorment dans le même lit; dans 297 cas (28⁰/₀) les enfants sont couchés avec des personnes d'un autre sexe; dans 141 cas (13⁰/₀) ils dorment tout habillés; 81 enfants seulement (7⁰/₀) ont un lit à eux.

La misère du prolétariat des grandes villes exerce aussi une mauvaise influence sur l'intelligence des enfants. Ceci est prouvé par l'observation suivante: parmi 83 des plus mauvaises élèves de l'école rue Hungaria, 92⁰/₀ appartiennent à la plus pauvre classe de la population.

D'une exposition permanente de livres dans une salle de lecture appropriée.

Par **Mr. A. Kováts**, Professeur à Budapest.

L'auteur demande instamment que l'on fasse quelque chose dans le but de diriger les lectures des écoliers, jeunes garçons et jeunes filles.

Il est possible de faire quelque chose à ce sujet.

A Berlin, on a installé une exposition des mauvais ouvrages littéraires dont la lecture doit être interdite à la jeunesse. Un professeur est là en permanence qui expose le sujet des mauvais livres et montre leur effet pernicieux sur l'enfance.

L'exposition a pour but de faire connaître aux parents tous les livres qu'il faut avec soin éloigner des enfants et les éditeurs qui les publient.

La morale n'est pas un sujet d'études. Il faut surtout la pratiquer, car on ne peut guère l'enseigner. Pour cela montrons aux enfants de choses saines et pures, de la bonté de la miséricorde, du sublime. Il ne faut pas éclabousser l'enfant de la boue entassée par la méchanceté.

Faisons donc une exposition dans le but de diriger, les lectures de la jeunesse; mais étalons de préférence les *bonnes* lectures et non les *mauvaises*. Montrons aussi des tableaux propres à élever le moral, l'intelligence et le goût de l'enfant. Réunissons-y les oeuvres littéraires à bon marché qui sont à recommander comme lectures instructives et amusantes. Gardons cette exposition toujours ouverte, plaçons-la dans un endroit accessible à tous, en toute saison et gratuitement. Sous la direction de l'instituteur les écoliers pourraient visiter ensemble cette salle de lecture.

Une bibliothèque semblable servirait en même temps de modèle pour l'installation des petites bibliothèques scolaires ou des bibliothèques publiques.

La peine qu'on prendra pour la lecture profitable à la jeunesse ne sera récompensée qu'au cas où on amènera également les grandes

personnes à lire de bons livres. On y parviendra en faisant des éditions bon marché sous forme de livraisons, des oeuvres des meilleurs écrivains hongrois, tels que Jókai, Mikszáth, Gárdonyi etc. Si l'exposition de livres et la salle de lecture se faisaient les éditeurs rivaliseraient alors pour y envoyer leurs meilleurs ouvrages dans le but de les soumettre à la critique et de leur procurer une place à l'exposition. En même temps la liste de ces livres serait lue dans tout le pays où l'on répandrait le catalogue de l'exposition.

Mouvement de l'Étude de l'Enfant.

Le Comité de notre Société a tenu sa séance de travail le 8 février sous la Présidence de M. le Comte A. de Teleki. Le Président a rappelé que la Ville de Budapest a abonné ses écoles communales à 148 exemplaires de notre Bulletin, „L'Enfant“. M. Nagy a fait un rapport sur l'intérêt que les institutrices des Ecoles maternelles portent au travail de notre Société. Ces dames sont même nos collaboratrices dans l'organisation du Musée pédologique.

A Szeged une nouvelle société annexe est en train de se constituer. La société filiale de Nagyvárád a organisé récemment une exposition de dessins et de travaux manuels enfantins.

Dans la Société annexe de Pécs on a continué les discours au sujet des anomalies enfantines. M. Ballai fit un rapport au sujet de l'installation du Musée pédologique et dit que, sur la proposition de la Présidence, l'inauguration en aura lieu en même temps que notre Assemblée générale. Il demande à être autorisé à faire une démarche auprès du Ministère pour obtenir une subvention destinée à l'entretien et au développement du Musée.

Le Comité a organisé une section pédagogique. Il a élu pour Président, M. le Dr. E. Weszely, Professeur à l'Université de Budapest. Le Comité hongrois du 1-er Congrès international de Pédologie à Bruxelles a tenu sa séance le 8 février sous la Présidence de M. le Comte A. de Teleki. M. Nagy y fit connaître que le Comité du Congrès de Bruxelles a invité trois des membres de notre Comité à faire un rapport sur divers sujets, savoir :

1-o. M. Ladislav Nagy sur „L'Enseignement de la Pédologie aux pédagogues et aux médecins“.

2-o. M. Paul Ranschburg sur „Les rapports entre la mémoire et l'intelligence chez les enfants“.

3-o. M. Géza Révész sur „Les Enfants prodiges“.

Une séance publique de la Société avait lieu le 11 février sous la Présidence de M. Nagy.

Le rapporteur, M. Szenes, médecin en chef d'hôpital, parla d'un établissement fondé à Berlin par le docteur Hartmann, pour les enfants ayant l'oreille dure. Il désirerait qu'on en fit de semblables dans notre pays.

Divers sujets furent encore abordés. Le manque de place nous force à en ajourner le compte rendu au prochain numéro.